

การศึกษายักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย
A STUDY OF YAKKHA (GIANT) IN BUDDHISM
AS SHOWN IN THAI ARTS

พระใจกลาง ปณฺดาวิโร (แก้วเกิด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

การศึกษายักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

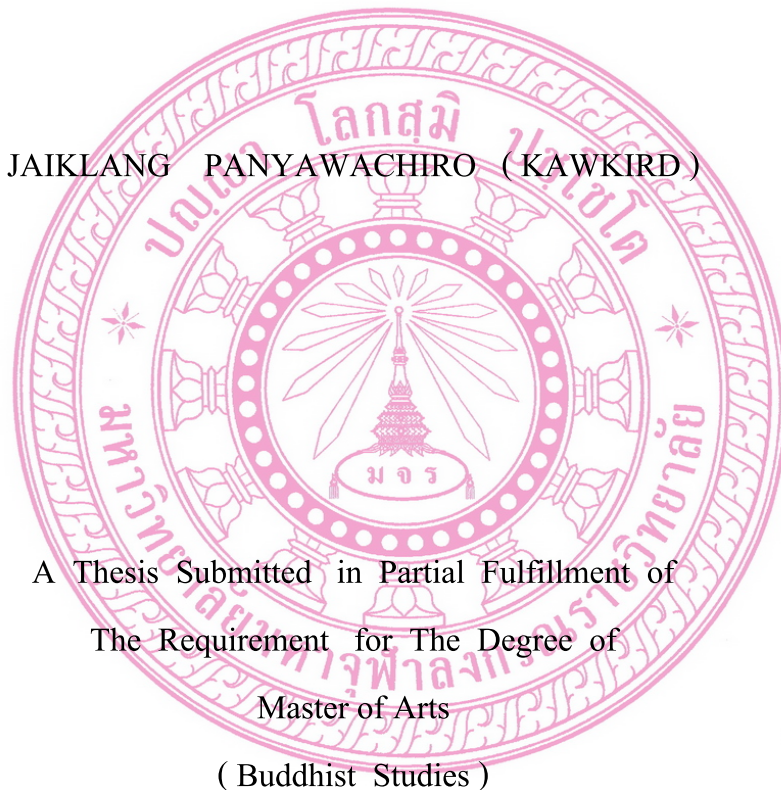
พระใจกลาง ปณตยาชิโร (แก้วเกิด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A STUDY OF YAKKHA (GIANT) IN BUDDHISM
AS SHOWN IN THAI ARTS

JAIKLANG PANYAWACHIRO (KAWKIRD)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2012

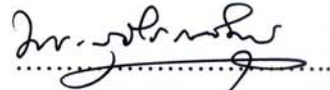
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานูวัตร, ผศ. ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)
..... กรรมการ
(พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, ดร.)
..... กรรมการ
(พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุโธ, ดร.)
..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวีศชา เดชสุภา)
..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัจย์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, ดร. ประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัจย์ กรรมการ

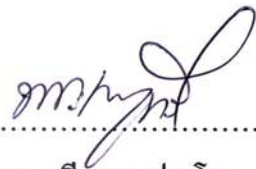
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุนต์, ผศ. ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

 กรรมการ
พระมหา สัตติภักดิ์ อจลธมฺโม

(พระมหาจิตติภักดิ์ อจลธมฺโม, ดร.)

 กรรมการ

(พระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ, ดร.)

 กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวีศา เศษสุภา)

 กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาจิตติภักดิ์ อจลธมฺโม, ดร. ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาอักษรในพระพุทธรูปศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

ผู้วิจัย : พระใจกลาง ปญญาวิชโร (แก้วเกิด)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธรูปศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม ป.ธ.๕, พธ.บ, M.A , Ph.D.

: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ ป.ธ.๔, พธ.บ, M.A, ป.ร.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

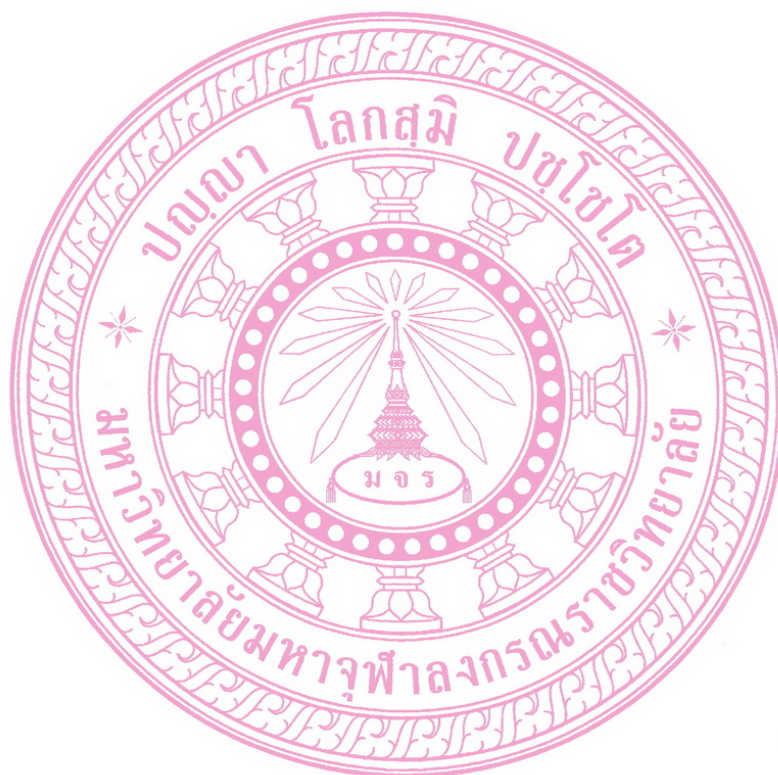
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเอกสารโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาอักษรที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนา (๒) เพื่อศึกษาศิลปกรรมไทย (๓) เพื่อศึกษาอักษรในพระพุทธรูปศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย ผลของการศึกษาพบว่า

อักษรที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนา พบว่า ปรากฏอยู่อย่างกระจัดกระจายในพระพุทธรูปศาสนาซึ่งกล่าวไว้หลายแห่งทั้งในคัมภีร์พระวินัยปิฎก คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกและอรรถกถา ถูกา เป็นต้น ตามความหมายอักษรหมายถึง อมนุษย์จำพวกที่เกิดในอบาย มี ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะตนและลักษณะทางสังคม อักษรมีการปกครองกันไม่ได้อยู่โดยลำพัง ประเภทและลำดับชั้นของอักษรมีทั้งบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นอสุรกายภูมิและชั้นดิรัจฉานภูมิ ในแต่ละชั้นมีท้าวจาตุมหาราชเป็นอธิบดีปกครองใน ๔ ทิศ (๑) คือ ด้านทิศเหนือมีท้าวท้าวเวโร (อักษร) เป็นอธิบดีปกครอง (๒) คือ ด้านทิศตะวันออก มีท้าวท้าวธรรฐ เป็นอธิบดีปกครอง (๓) ด้าน ทิศใต้ มีท้าวท้าววิรุณหก เป็นอธิบดีปกครอง (๔) ด้าน ทิศตะวันตก มีท้าวท้าววิรูปักษ์ เป็นอธิบดีปกครอง

ศิลปกรรมเป็นผลงานทางประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ชาติได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงคุณค่าและวิวัฒนาการของมนุษย์ในรูปศิลปกรรม ฉะนั้นศิลปกรรมจึงทรงคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละชาติพันธุ์ ในประเทศไทยได้ถูกนำมาในลักษณะงานศิลปะในแขนงต่างๆ ทั่วไปศิลปกรรมมี ๓ ประเภท คือประเภทประติมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ซึ่งมีบทบาทในงานศิลปกรรมของไทย

อักษรในพระพุทธรูปศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย พบว่า อักษรในพระพุทธรูปศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย มีรูปร่างลักษณะเป็นรูปปี่นปุ่นยื่นถือกระบองอยู่หน้าวัด โบสถ วิหาร ซึ่งมี

ลักษณะโดดเด่นไปตามเอกลักษณ์เป็นอยู่แทบทุกภาคของประเทศไทย ที่ปรากฏในรูปแบบงานศิลปกรรมไทยซึ่งมีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละภูมิภาคของไทย เช่น ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ เป็นต้น

Thesis title : A Study of Yakkha (Giants) in Buddhism As Shown in Thai arts

Researcher : Phra Jaiklang Punyawachiro (Kaewkerd)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Chittipat Ajaladhammo, Ph.D.

: Asst. Prof.Dr. Suraphong Kongsatya, Ph.D.

Date of Graduation : May , 2012

ABSTRACT

This documentary research aims to study (1) Yakkha (giants) in Theravāda Buddhism scriptures, (2) Thai arts and (3) Yakkha (Giants) in Buddhism as shown in Thai Arts.

The results are found as follows

The giants in Theravada Buddhism scriptures are claimed in Winaipitaka, Suttantapitaka, Attakatha, and Deka. The giant is defined as inhuman animals which are born in low states of existence which consists of both good and bad action (Kamma). There are two kinds of giants: personal and social characteristics. The giants can not live alone, but they are governed by leaders. There are three levels of giants. They are Cāturmahārājikakāyika, demon lands, and beast lands. Each land is governed by King of Cāturmahārājikakāyika in four directions.

Arts appear before the establishment of Buddhism in Thailand. They appear in the form of arts such as statues in the temple, in the stupa, and in pagodas. These characteristics of Thai art work show the faith on Buddhism. There are three types of arts. They are sculpture, architecture, and mural.

Yakkha in Buddhism as shown in Thai arts is every part Thailand such as Thai art work from the central, the north, the northeast, and the southeast. The influence of giants has spread for a very long time as in archaeology from the period of Thawarawadee to the present. It is believed that the giants can prevent any hazard. Some giants are cruel, but the majority of giants want to behave well after listening to Dhamma from Buddha. Moreover, these giants have a very vital role for protecting Buddhism in many ways.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษายักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย” นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้มีพระคุณ ที่ได้กรุณาให้ข้อมูล จึงทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์และสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาทุกประการจึงขอจารึกนามไว้เพื่อเป็นเกียรติดังนี้

ขอขอบพระคุณ พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม,ดร ประธานกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสีตย์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ คำปรึกษาเสนอแนะ ข้อคิดเห็น แนวทางการศึกษา ตรวจสอบบกพร่องของเนื้อหาวิทยานิพนธ์ของ ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณพระมหาโกวิท แก้วเกิด พระอาจารย์นนทพัฒน์ จิตธมฺโม พระครูเกษมศีลาภรณ์ พระทองศักดิ์ ปภุจฺโร ที่เป็นกำลังใจดูแลเอาใจใส่ให้คำปรึกษา เสนอแนะข้อคิดที่เป็นประโยชน์ และมีสวนสำคัญกับความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณแรงบันดาลใจจากผู้มีพระคุณ ที่ผลักดันให้มีความมุ่งมั่นอยู่เสมอ และจุดประกายความหวังสู่ความสำเร็จ ความสำเร็จนี้จะไม่เกิดขึ้นเลยหากไม่ได้รับความกรุณาจากโยมบิดา มารดา คุณโยมสนับ แก้วเกิด คุณโยมลุงหัด คุณป้าประณีต แก้วเกิด คุณโยมตจรงรักย์ คุณยายพร สมัชชัย และคุณโยมป้าเฉลียว ท่าพิมาย ที่ได้แนะนำให้กำลังใจพร้อมสนับสนุนทุนด้านการศึกษาและเพื่อน นิสิตปริญญาโททุกรูป ที่คอยเป็นกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน ผู้วิจัยหวังว่าวิทยานิพนธ์นี้ได้มีส่วนที่เป็นประโยชน์แก่สังคมและช่วยให้มองโลกในแง่ดีแก่การศึกษา

ด้วยผลบุญแห่งความดีใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขออน้อมถวายเป็น พุทธบูชาแด่พระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์ อาจารย์ ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ได้กล่าวมานี้

สุดท้ายนี้ ขอตั้งบารมีธรรมที่ได้สร้างสมมา ขอให้ผู้วิจัยและผู้มีพระคุณทั้งหลายให้ได้ พบพระพุทธศาสนา ตามแนวทางการปฏิบัติที่ดีงามทุกภพทุกชาติต่อไปกายหน้า อย่าได้ตกไปในที่ ชั่ว เปลือกกล้วยในอบายภูมิ จงมีพลัง ปัญญา เมตตา ทาน เป็นเสบียงบุญและสัมมาทิฐิ เกิดขึ้นในกาย ภาคนั้นนั่นเทอญ

พระใจกลาง ปญฺญาชิโร (แก้วเกิด)

๓๐ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๖
บทที่ ๒ ยักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา	
๒.๑ ความเป็นมาของยักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา	๕
๒.๒ ความหมายของยักษ์ในพระพุทธศาสนาและนักวิชาการ	๑๐
๒.๓ ลักษณะของยักษ์ในพระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๓.๑ ลักษณะเฉพาะตน	๑๕
๒.๓.๒ ลักษณะทางสังคม	๑๖
๒.๔ ลำดับชั้นของยักษ์ในพระพุทธศาสนา	๑๗
๒.๕ คติความเชื่อเรื่องยักษ์ดั้งเดิม	๑๘
๒.๕.๑ คติความเชื่อเรื่องลัทธิการนับถือเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์	๒๑
๒.๕.๒ คติความเชื่อเรื่องยักษ์ต่อลัทธิการบูชาต้นไม้ในอินเดีย	๒๒
๒.๕.๓ คติความเชื่อเรื่องยักษ์ต่อลัทธิบูชายักษ์ของกลุ่มชนพื้นเมืองในอินเดีย	๒๓

บทที่ ๓ ศิลปกรรมไทย

๓.๑ ความหมายของศิลปกรรมไทย	๒๕
๓.๒ ลักษณะของศิลปกรรมไทย	๓๑
๓.๒.๑ ลักษณะศิลปกรรมด้านประติมากรรม	๓๒
๓.๒.๒ ลักษณะศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรม	๓๔
๓.๒.๓ ลักษณะศิลปกรรมด้านจิตรกรรม	๓๘
๓.๓ ประเภทศิลปกรรมไทย	๔๐
๓.๓.๑ ศิลปกรรมด้านประติมากรรม	๔๐
๓.๓.๒ ศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรม	๔๒
๓.๓.๓ ศิลปกรรมด้านจิตรกรรม	๔๔

บทที่ ๔ ยักร์ในพระพุทธรูปที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

๔.๑ ยักร์ในศิลปกรรมด้านประติมากรรม	๔๗
๔.๒ ยักร์ในศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรม	๔๙
๔.๓ ยักร์ในศิลปกรรมด้านจิตรกรรม	๕๕

บทที่ ๕ สรุปลและข้อเสนอแนะ

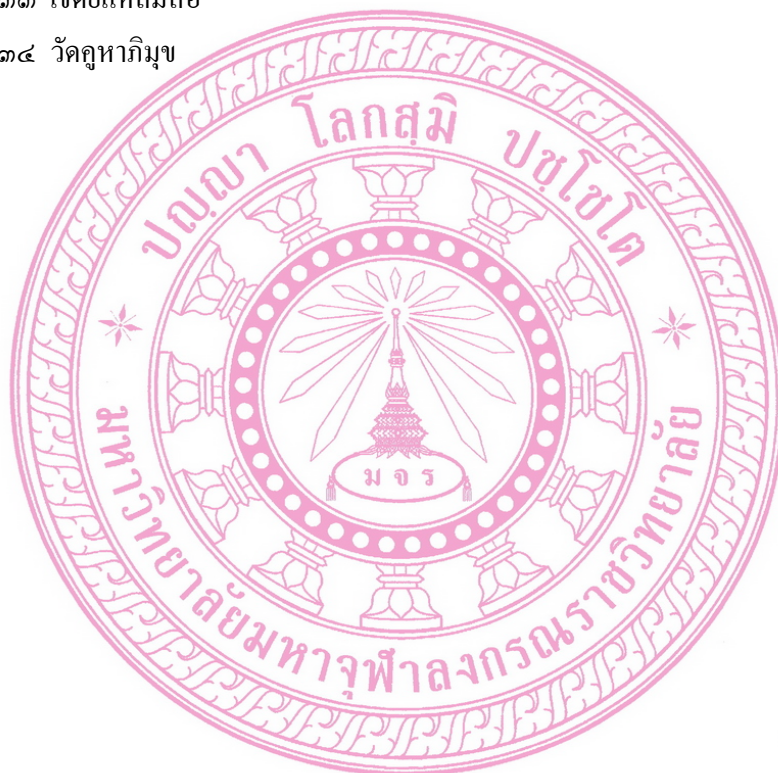
๕.๑ สรุปลผลการวิจัย	๖๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๖๔

บรรณานุกรม	๖๕
ภาคผนวก	๗๒
ประวัติผู้วิจัย	๙๓

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพประกอบที่ ๑ พระพุทธรบาท	๖๘
ภาพประกอบที่ ๒ พระพุทธรบาท	๖๘
ภาพประกอบที่ ๓ วัดศรีสุพรรณ	๖๙
ภาพประกอบที่ ๔ เจดีย์นครปฐม	๖๙
ภาพประกอบที่ ๕ พระธาตุนาดูน	๗๐
ภาพประกอบที่ ๖ วัดอรุณราชวราราม	๗๐
ภาพประกอบที่ ๗ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๗๑
ภาพประกอบที่ ๘ วัดอรุณราชวราราม	๗๑
ภาพประกอบที่ ๙ วัดนางข่าวน้อยใต้	๗๒
ภาพประกอบที่ ๑๐ รูปยักษ์ที่รักษาวัด	๗๒
ภาพประกอบที่ ๑๑ ลักษณหน้าบันโบสถ์	๗๓
ภาพประกอบที่ ๑๒ ภาพบานประตู	๗๓
ภาพประกอบที่ ๑๓ วัดสระบัว	๗๔
ภาพประกอบที่ ๑๔ วัดสระบัว	๗๔
ภาพประกอบที่ ๑๕ นายทวารบาลยืนจึกษา	๗๕
ภาพประกอบที่ ๑๖ วัดหลวงพ่อเพชรเมืองพิจิตร	๗๕
ภาพประกอบที่ ๑๗ ชุ่มประตู่วัดตะเคียน	๗๖
ภาพประกอบที่ ๑๘ วัดหนองเงือก	๗๖
ภาพประกอบที่ ๑๙ วัดคอกป่าตาล	๗๗
ภาพประกอบที่ ๒๐ เทพอสุรกำลังชุมนุมกัน	๗๗
ภาพประกอบที่ ๒๑ เรื่องรามเกียรติ์	๗๘
ภาพประกอบที่ ๒๒ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๗๘
ภาพประกอบที่ ๒๓ วัดอรุณราชวราราม	๗๙
ภาพประกอบที่ ๒๔ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๗๙
ภาพประกอบที่ ๒๕ วัดตะเคียน จ.นนทบุรี	๘๐
ภาพประกอบที่ ๒๖ วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม	๘๐
ภาพประกอบที่ ๒๗ วัดมิ่งเมือง	๘๑

ภาพประกอบที่ ๒๘ วัดร่องชุ่น	๘๑
ภาพประกอบที่ ๒๙ ท้าวภูธร หรือ ท่านท้าวเวสสุวรรณ	๘๒
ภาพประกอบที่ ๓๐ กลางวงเวียนข้างโรงเรียนประจาง	๘๒
ภาพประกอบที่ ๓๑ ศาลาแก้วกู่	๘๓
ภาพประกอบที่ ๓๒ ตลาดน้ำหัวหินสามพันนาม	๘๓
ภาพประกอบที่ ๓๓ เจดีย์แหลมสอ	๘๔
ภาพประกอบที่ ๓๔ วัดคูหาภิมุข	๘๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.ม.หา. (บาลี) ๑/๑๕๖/๑๕๑, วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๕๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวคค ปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๑ ชื่อ ๑๕๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ชื่อ ๑๕๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

สำหรับอรรถกถา อ้างอิงอรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ภาค/หน้า ตัวอย่าง อภิ.ป.ญ.อ. (บาลี) ๓/๓๕๑ หมายถึง อภิธรรมปิฎก ปญจกรณฎีกอรรถกถา เล่ม ๓ หน้า ๓๕๑ อภิ.ป.ญ.อ. (ไทย) ๓/๑/๔๗๒ หมายถึง อภิธรรมปิฎกปญจปกรณ์อรรถกถา เล่ม ๓ ภาค ๑ หน้า ๔๗๒ เป็นต้น

วิ.จ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	จุฬาคคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬาวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก					
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎีกวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสกปาลี	(ภาษาบาลี)
ม.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคตาวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคตาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย ติกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย อฎฐกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.อฎฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺคปาถิ	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาพรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฏิวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.ม.อ.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	มหาพรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อ.ญฺฐก.อ.	(บาลี) =	ขุททกนิกาย	อญฺฐกนิปาตชาดกอญฺฐก		(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.อ.ญฺฐก.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	อญฺฐกนิปาตชาดกอรรถกถา		(ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺถ.ฎีกา	(บาลี) =	สารตฺถทีปนีฎีกา		(ภาษาบาลี)
สารตฺถ.ฎีกา	(ไทย) =	สารัตถทีปนีฎีกา		(ภาษาไทย)

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

อง.ปญจก.ฎีกา	(บาลี) =	องคฺคตฺตรนิกาย	ปญจกนิปาตฎีกา	(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเราทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต สามารถที่จะบอกเล่ากาลเวลาและความเชื่อตามผู้เล่า ผู้แก่ที่มีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ ทำให้เราสะท้อนเห็นภาพในอดีตตามคำบอกเล่า และสิ่งหนึ่งที่เราเดินทางไปในวัดจะเห็นซุ้มประตูที่มีรูปยักษ์อยู่หน้าประตูหน้าและบริเวณวัด นับว่าเป็นอย่างหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ที่ทรงเสน่ห์และทรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาเป็นอย่างยิ่งและการแสดงให้ถึงคุณค่าความเป็นอัจฉริยภาพของคนโบราณ ในการสร้างบุคลากรฐานต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับความดีความชั่ว ความเป็นความตาย อีกทางหนึ่งด้วยเราจะเห็นในแง่มุมหนึ่งซึ่งน่าขบคิดไม่น้อย คือ บางครั้งคุณงามความดีจะอยู่ในรูปของสิ่งที่ไม่น่าพึงปรารถนาแต่บางครั้งสิ่งที่ไม่ดีกลับปรากฏในรูปของความสวยงามสะอาดสะอ้านอาจเป็นเงื่อนปมที่จะนำมาสอนว่า บางครั้งมองแต่ภายนอกก็ไม่อาจทำให้เราเข้าใจได้ว่า สิ่งที่เราเห็นนั้นดีหรือไม่ดีเพราะจากรูปลักษณ์ภายนอกสิ่งที่เราทุกคนจะต้องตัดสิน ต้องจากคุณธรรมภายใน

สำหรับความเชื่อเรื่องยักษ์ปรากฏในศาสนาพราหมณ์ก่อนพระพุทธศาสนา ได้มีการกล่าวถึงยักษ์ในคัมภีร์อถรรพเวท พระพุทธศาสนาในยุคต้นอาจหลอมรวมกับความเชื่อเรื่องยักษ์ที่มีอยู่ก่อนหน้าซึ่งมีวิถีชีวิตกับอิทธิพลในช่วงที่คัมภีร์ทางพุทธศาสนากำลังพัฒนาขึ้นและพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า ศรัทธาเป็นทรัพย์ เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่สุดของบุรุษในโลกนี้ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วยอมนำสิ่งที่เป็นความสุขมาให้ สัจจะแลเป็นรสยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสทั้งหลาย นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตของบุคคลผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐที่สุด

ยักษ์เป็นส่วนหนึ่งของโลกทัศน์กระแสนี้^๑ ซึ่งพระพุทธศาสนากำลังพัฒนาขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรื่องราวในพระไตรปิฎกสะท้อนถึง การผสมผสานกันระหว่างชาวพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องยักษ์ ได้มีบทบาทหลายเรื่องแต่ละเรื่องมีเนื้อหาส่งเสริมธรรมมุ่งให้ประพฤติ ความดี และละเว้นความชั่ว นิทานชาดกหลายเรื่องที่ยักษ์มีบทบาทต่อการนำหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า ในนิทานชาดกเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าไปเสวยชาติเป็นยักษ์อยู่มากมาย ส่วนใหญ่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกันคือ บังเอิญเกิดเป็นยักษ์แล้วกลับไม่พอใจในความเป็นยักษ์ จึงบำเพ็ญเพียรรักษาอุโบสถศีล

^๑ทวี เขื่อนแก้ว, ชัยชนะของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท, ม.ป.ป), หน้า ๑.

^๒สุจิตต์ วงษ์เทศ, ยักษ์ในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓-๔๒.

สละกายและมักจะถูกจับไปทรมานจนกระทั่งพบความสงบสุขในตอนท้ายของนิทานชาดกซึ่งกล่าวว่าเป็นอดีตชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ชาดกเป็นเครื่องสั่งสอนพุทธบริษัท^๓ นั้นมีการนับถือยึดกันมานานมาแล้ว อย่างพริเช่น ไหว้ปู่แสะย่าแสะ จังหวัดเชียงใหม่ เชื่อกันว่าเป็นการทำพิธีเพื่อเช่น ไหว้ยักษ์ผู้ดูแลเมือง จะทำกันปีละครั้งและได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาหลายร้อยปีแล้ว อย่างการนับถือท้าวเวสสุวรรณก็เป็นสิ่งที่เรากันตาเป็นอย่างดี กับผ้ายันต์ผืนสีแดงที่มีรูปยักษ์อยู่ตรงกลาง ซึ่งมักปิดเอาไว้ที่หน้าห้อง หน้าบ้าน ด้วยความศรัทธา

ไตรภูมิภิกษุกล่าวไว้ว่า^๔ จะกลายร่างเมื่อจะออกไปหาอาหาร นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎก ฝ่ายเถรวาทปรากฏเรื่องราวที่พัฒนาขึ้นจากความเชื่อเรื่องยักษ์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของความเชื่อเรื่องยักษ์ในพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ค้นพบหลักฐานประวัติศาสตร์เป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาแผ่เข้าสู่สุวรรณภูมิ ในคัมภีร์มหาวงศ์มีบันทึกว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งธรรมทูตคือพระโสณะเถระและอุตตระเถระมาเข้าสู่สุวรรณภูมิ โดยทั้งประเทศพม่าและไทยต่างก็อ้างว่าประเทศของตนอยู่ในพื้นที่นี้ อย่างไรก็ตามความเชื่อของชาวพุทธ เทวดาในสวรรค์ และคนโบราณเชื่อว่ายักษ์ เป็นอันเดียวกันที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ ความเชื่อเรื่องยักษ์นั้น ถือว่า ยักษ์มีความสำคัญ

เนื่องจากยักษ์เป็นยักษ์อาศัยอยู่ในชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ต่ำที่สุดในกามภูมิและยักษ์สัตว์ในจินตนาการที่ช่างได้สร้างขึ้นโดยอาศัยลักษณะพื้นฐานนิทานชาดก เมื่อพูดถึงยักษ์มักจะนึกถึงลักษณะทางกายภาพยักษ์วัดแจ้งกับยักษ์วัดโพธิ์ โดยมีวิวัฒนาการจากการเคารพและบูชา ในลักษณะเป็นเทพเจ้าตั้งแต่อดีต อุปนิสัยของยักษ์ในคัมภีร์สันสกฤตส่วนใหญ่ จะมีนิสัยดุร้าย ขาดความเมตตา ชอบแสดงอิทธิฤทธิ์ ทำลายชีวิตมนุษย์และสิ่งต่างๆ ให้พินาศอยู่เสมอ แต่ยักษ์ในคัมภีร์บาลีส่วนใหญ่มีบทบาทส่งเสริมบารมีของพระพุทธเจ้า และ โน้มหน้าไว้หล่อนอื่นเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบำเพ็ญตามคติพุทธศาสนา คือ บำเพ็ญความดีละเว้นความชั่ว

คติความเชื่อเรื่องยักษ์ในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ซึ่งพบร่องรอยของการบูชายักษ์ หรือการทำสฤประดับด้วยรูปยักษ์ในศิลปะ การปั้นรูปยักษ์ เรื่องราวตามพุทธประวัติ ย่อมแสดงให้เห็นว่า เรื่องราวของยักษ์ได้มีบทบาทในพุทธศาสนาทั้งในด้านคติความเชื่อและด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏอยู่ในพุทธประวัติทั้งในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท จากความเกี่ยวข้องของยักษ์กับพระพุทธศาสนาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยใคร่ศึกษาเรื่องราวอิทธิพลเรื่องยักษ์ที่มีต่อสังคมไทย ความเกี่ยวข้องของยักษ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีต

^๓นิยะดา เหล่าสุนทร, ปัญญาชาดก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อนเด็ก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^๔บุ.อุ.อ (ไทย), ๒๕/๘๗/๕๑.

ปัจจุบัน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ร้อยรัดความเชื่อ และความเกี่ยวข้องของยักษ์กับ พุทธศาสนา ทั้งทางด้านพิธีกรรม และด้านศาสนวัตถุต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นในสถาบันชั้นสูง และ โบสถ์ วิหาร วัดวาอารามจากอดีต ปัจจุบันแนวโน้มในอนาคตและคงไม่มีใครกล้าลบล้างความเชื่อ ในเรื่องนี้ออกจากจิตใจของคนไทยได้ หรือถ้ามีก็คงจะทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ทางสังคมระหว่างกลุ่มที่มีความเชื่อเรื่องยักษ์ และกลุ่มที่จะพยายามจะศึกษาแสดงแนวความคิด โดย ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แล้วไปกระทบกับวิถีชีวิตของกลุ่ม สังคมที่มีความเชื่อเรื่องยักษ์

ด้วยเหตุข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นการประโยชน์อย่างยิ่งที่จะได้ศึกษายักษ์ใน พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษายักษ์ที่ปรากฏในพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาศิลปกรรมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษายักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาเรื่องยักษ์ที่ปรากฏในพุทธศาสนา เพื่อศึกษาศิลปกรรมไทย เพื่อศึกษายักษ์ที่ปรากฏใน ศิลปกรรมไทย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสารจะศึกษาและสืบค้นข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ อรรถกถา เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ หนังสือวิชาการทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับ เอกสารวิชาการและผลงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ ยักษ์ที่ปรากฏในพุทธศาสนามีอย่างไร
- ๑.๔.๒ ศิลปกรรมไทยมีอย่างไร
- ๑.๔.๓ ยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทยมีอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ยักษ์** หมายถึง พวกอมมนุษย์ คือไม่ใช่ทั้งมนุษย์และเทวดา บางทีก็เรียกอสูร หรือ รากษส การที่เป็นพวกอมมนุษย์ทำให้ยักษ์ถูกมองว่า เป็นพวกใจดำอำมหิต คุร้าย ซึ่งจริงๆ แล้วนั้น ยักษ์นั้นมีทั้งยักษ์ดีและยักษ์คุร้าย

๑.๕.๒ **ศิลปกรรม** คือ ผลงานศิลปะที่เกิดจากพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่ แสดงออกในรูปแบบต่างๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือ ความสะเทือนอารมณ์ ตามอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ ทัศนนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี หรือความเชื่อทางศาสนา

๑.๕.๓ **ประติมากรรม** หมายถึง งานศิลปะที่ต้องการปริมาตรหรือต้องการเนื้อที่ใน อากาศ คือ งานปั้น งานแกะสลักทุกชนิด ไม่ว่าจะแกะสลักด้วยไม้หรือศิลา หรืองานช่าง ถือเป็นงาน ประติมากรรมทั้งหมดที่กล่าวมาในวิทยานิพนธ์ผู้วิจัยให้ความสำคัญของงานประติมากรรมที่ เกี่ยวกับงานปั้นทั้งหมด

๑.๕.๔ **สถาปัตยกรรม** คือ ศิลปะและวิทยาการแห่งการก่อสร้าง ซึ่งอาจอธิบายได้อีก อย่างหนึ่งว่า หมายถึงการจัดที่ว่างสามมิติเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางร่างกายและ จิตใจ กล่าวคือ เพื่อให้เกิดคุณค่า ๓ ประการ (๑) ความสะดวกและเหมาะสมในการใช้สอย (๒) ความมั่นคงแข็งแรง (๓) ความชื่นชม

๑.๕.๕ **จิตรกรรม** หมายถึง การวาดรูประบายสี เช่น เขียนภาพด้วยดินสอ ด้วยสีชอล์ก สีฝุ่น สีน้ำมัน สีน้ำ หรือเอากระเบื้องสีมาเรียงกันเป็นรูปหรือเอากระจกสีมาติดเชื่อมด้วยตะกั่วเป็น รูปภาพ หรือจะเขียนภาพด้วยวัสดุใดๆ ก็ได้ถือว่าเป็นงานจิตรกรรมและที่กล่าวมาในวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยให้ความสำคัญของงานจิตรกรรมที่เกี่ยวกับการวาดภาพทั้งหมด

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก วรรณคดี เอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่ง ได้มีผู้ให้ความสนใจศึกษาในแง่มุมที่ต่างกันไป แต่ก็สอดคล้องทางหลักวิชาการ และสามารถ ส่งเสริมความรู้แก่กันได้ โดยอาศัยงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น

๑.๖.๑ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์** วัฒนธรรมมอญ เป็นกลุ่มเมืองพุทธศาสนากลุ่มแรกที่มี อิทธิพลด้านศิลปะและสถาปัตยกรรมในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ตลอดภาคกลาง ของประเทศไปจนจดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กับในท้องที่ภาคเหนือและภาคใต้บางส่วนนับตั้งแต่ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จนกระทั่งสมัยสุโขทัย

อิทธิพลศิลปะและสถาปัตยกรรมจึงได้เปลี่ยนไปเป็นแบบอย่างลังกา แม้ว่าต่อมาสุโขทัยจะเข้าร่วมกับอยุธยาในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ก็ตามแต่แบบศิลปะและสถาปัตยกรรมก็ยังคงมีอิทธิพลพุทธศิลปะแบบลังกาเป็นแนวทางตลอดมาจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และ ๒๕^๕

๑.๖.๒ มโน พิสุทธิรัตนานนท์ ได้นำเสนอหนังสือเรื่องสุนทรียวิัจักษณ์ในจิตรกรรมไทย โดยกล่าวว่า พระพุทธศาสนาไม่เน้นที่จะกล่าวถึงความงามเป็นการเฉพาะ ทักษะเกี่ยวกับความงามแนวพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงจึงเป็นเพียงบางแง่มุมที่สัมพันธ์อยู่กับความจริง และยังเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อยู่กับความคิดตามปรัชญาคำสอนและ คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วย ในสังคมไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเมื่อพูดถึงความดีก็จะพูดถึงความงามด้วย ซึ่งให้ความรู้สึกสอดคล้องประสานกลมกลืนกัน เช่น ทำอะไรให้ดีให้งามไม่เห็นดีเห็นงามเลยเป็นต้น ส่วนความงามในแง่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความจริงพระพุทธศาสนาจะพูดถึงธรรมะเป็นเรื่องหลัก ธรรมะเป็นคำที่มีความหมายกว้าง คือนอกจากจะหมายถึงความจริงและความดีแล้วยังรวมไปถึงความงามด้วย แต่ครั้งพุทธกาลในการสั่งสอนเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าจะให้พระภิกษุสาวกไปประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์จะทรงตรัสว่า จงประกาศพระธรรมอันงดงามในเบื้องต้น พระองค์เองได้ทรงปฏิบัติ^๖

๑.๖.๓ สมชาติ มณีโชติ ได้กล่าวไว้ว่า จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติมีคุณค่าทางศิลปะและประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น งานจิตรกรรมนั้นให้ความรู้สึกในความงามอันบริสุทธิ์น่าชื่นชม เสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษยชาติได้โดยทั่วไป^๗

๑.๖.๔ สุชาติ เถาทอง กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของจิตรกรรมฝาผนังของไทย นอกจากจะมีไว้เพื่อประดับตกแต่งใน อุโบสถ วิหาร ให้เกิดความสวยงามแล้วคุณค่า ประการหนึ่งที่จะได้รับก็คือเรื่องราวหลักธรรมบางประการที่พระสงฆ์เทศนาสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนยึดถือนำไปปฏิบัติ เรื่องเหล่านี้มิใช่มีแต่ในคำเทศนาของพระสงฆ์เท่านั้น ยังมีปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องบนผนังอาคารภายในวิหาร นั้นด้วย ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์เทศนาให้ฟังหูยอมได้ยินและตาก็มีโอกาสได้เห็นภาพที่ปรากฏบนผนัง ทำให้สามารถทำความเข้าใจซาบซึ้งทั้งก่อนฟังเทศน์ ขณะกำลังเทศน์และหลังจาก

^๕ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ และคณะ, **ลักษณะไทย เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑๓.

^๖มโน พิสุทธิรัตนานนท์, **สุนทรียวิัจักษณ์ในจิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๕.

^๗สมชาติ มณีโชติ, **จิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

ฟังเทศน์จบแล้ว ความอันใดที่ได้ฟังจากพระเทศน์ยังขัดข้องใจ ก็สามารถทบทวนกับภาพเขียนจนเข้าใจในคุณค่าของงานทำให้เกิดความซาบซึ้งได้^๕

๑.๖.๕ **ปรีตดา ก่ออันตกุล** ได้สรุปรูปแบบจิตรกรรมไทยว่า จิตรกรรมไทยเปรียบได้กับรหัสภาษาแบบจำกัด ซึ่งรหัสแบบจำกัดนี้เป็นรหัสที่เปิดโอกาสในการให้เลือกไม่มากนักถ้อยคำที่ใช้มักเป็นไปอย่างจำกัดไม่ใช่คำใหม่ ๆ นอกเหนือไปจากชุดคำศัพท์ที่ใช้กันเป็นประจำ ซึ่งวิธีเรียบเรียงทำให้เป็นประโยคก็มักจะเป็นไปตามสูตร ไม่นิยมพลิกแพลงเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมไทยที่มีกฎเกณฑ์ในการเขียนภาพที่เป็นระบบมีแบบแผน โดยมีโครงสร้างของภาพจิตรกรรมไทยจะถูกกำกับด้วยการสื่อความหมายโดยการใช้ภาพ ซึ่งเนื้อหาภาพจิตรกรรมได้สื่อออกไปนี้ก็คือเนื้อหาที่เป็นที่รู้จักในหมู่มชนเป็นอย่างดีนั่นเอง^๖

๑.๖.๖ **พระมหาประยงค์ จันทร์แดง** กล่าวว่าไว้ในศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพของเทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกกับคัมภีร์พระเวท และความเชื่อต่อเทวดาในสังคมไทยปัจจุบันจากการศึกษาพอสรุปได้ว่า ท้าวสักกะมีบทบาทหน้าที่ ดูแลแลปกครองเทวดาในสวรรค์ ๒ ชั้น คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชและสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น ท้าวสักกะได้มอบให้ท้าวจาตุมหาราช ๔ องค์ พร้อมกับบริวารเป็นผู้ช่วยดูแลและรักษาเส้นทางเพื่อกันพวกอสูรจะยกทัพมารบกวณสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บางครั้งก็บัญชาให้ท้าวมาราชทั้ง ๔ ไปช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่กำลังปฏิบัติธรรม เพื่อคอยกันมิให้มีอันตรายมารบกันได้ และเมื่อท้าวมาราชองค์หนึ่งจุดไปก็จะแต่งตั้งเทวดาองค์ใหม่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ แทน ทรงเป็นจอมทัพนำพวกเทวดาทำสงครามกับเหล่าอสูร คอยช่วยเหลือคนดีมีคุณธรรมและให้คำปรึกษาหรือแนะนำทั้งแก่เทวดาหรือมนุษย์ผู้เป็นมิจลาทิภูติ ไม่ว่าจะเป็นมมนุษย์หรือเทวดาก็ตามถ้าหากเกิดความเห็นผิดหรือปฏิบัติผิดจากครรลองคลองธรรม ท้าวสักกะมักจะลงให้คำแนะนำพร้าสอนเพื่อให้ละเลิกความเห็นหรือพฤติกรรมนั้นๆ เสีย^๗

๑.๖.๗ **พระมหาอำพล บุคดาสาร** กล่าวว่า การศึกษาวิจัยเชิงคุณลักษณะการศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์

^๕ สุชาติ ภาทอง, **ศิลปะกับมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๘-๗๐.

^๖ ปรีตดา ก่ออันตกุล, **ภาษาของจิตรกรรมไทย**, เอกสารงานวิจัย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

^๗ พระมหาประยงค์ จันทร์แดง, “ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพของเทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกกับคัมภีร์พระเวท และความเชื่อต่อเทวดาในสังคมไทยปัจจุบัน”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๕๔.

รววิหาร ผลจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกวัดเครือวัลย์รววิหาร เป็นภาพเขียนงานฝีมือช่างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากจะแฝงไว้ด้วยหลักพุทธปรัชญาทั้งในส่วนของสังขธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ จริยธรรมมี ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงสุด และในส่วนของสังขธรรม ได้แก่ สังขธรรมว่า ด้วยธรรมชาติของโลกและชีวิต สังขธรรมว่าด้วยอุมมคติแห่งชีวิต และสังขธรรมว่าด้วยกฎแห่งกรรมแล้ว ยังแฝงไว้ด้วยแนวคิดทางพุทธศิลป์ กล่าวคือ ช่างหรือจิตรกรเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกขึ้นเป็นสื่อบอกเล่าเรื่องราวทำให้เราได้ศึกษาและการนำวิธีการเพื่อเป็นแนวคิดในการการสอนธรรม โดยบอกเล่าและแทรกเนื้อหาให้มีความสนใจที่อาจใช้แทนหนังสือที่หายากในสมัยนั้นซึ่งอาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นห้องสมุดภาพชาดก^{๑๑}

๑.๖.๘ วัชธานีย์ เสนาะล้ำ กล่าวไว้ใน คติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมแบบเขมรในประเทศไทยจากการศึกษาพอสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องราวของพระอินทร์ในประเทศไทยนั้น ก็ได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมอินเดีย โดยทางหนึ่งรับมาในลักษณะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยถือว่าพระอินทร์มีฐานะเป็นเทพผู้อภิบาลศาสนา และช่วยให้คนดี โดยมักปรากฏร่างอยู่ในเรื่องราวพุทธประวัติ หรือ ชาดกต่างๆ สำหรับความเชื่อเรื่องพระอินทร์จากประติมากรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธมหายาน โดยจะปรากฏภาพสลักของพระอินทร์ตาม ทับหลัง หน้าบัน กลิบทุนและแท่งศิลาสลักลายต่างๆ คล้ายรูปยักษ์เป็นจำนวนมาก^{๑๒}

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ไม่มีผู้ใดได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทยไว้อย่างเป็นระบบครบถ้วนสมบูรณ์ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่องยักษ์ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมไทยเพื่อให้เนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาสืบไป

^{๑๑}พระมหาอำพล บุคคาสาร, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์รววิหาร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖).

^{๑๒}วัชธานีย์ เสนาะล้ำ, “คติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมแบบเขมรในประเทศไทย”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐), หน้า๘๖.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และอรรถกถาอรรถกถาและฎีกา เอกสารวิชาการและวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ โดยการสังเกตวิเคราะห์ จดบันทึกข้อมูล และถ่ายภาพ ศิลปกรรมไทยที่มีความสัมพันธ์กับยักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงนำเสนอในวิจัย

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบและเข้าใจยักษ์ที่ปรากฏในพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบและเข้าใจศิลปกรรมไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย ๔ ภาค

บทที่ ๒

ยักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีการกล่าวว่ายักษ์ในที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและยักษ์ (อินเดีย) ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ (คัมภีร์พราหมณ์) ได้ให้ความหมายยักษ์ ลักษณะและประเภท ลำดับชั้นและคติความเชื่อ โดยเฉพาะสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่ง ลักษณะและฐานะหน้าที่ของยักษ์ พระพุทธศาสนากล่าวถึงยักษ์ที่ทรงปัญญา สามารถแก้ปัญหา ด้านอภิปรัชญาหรือจริยศาสตร์ได้ ยักษ์บางคนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาก็ได้ปฏิบัติตนเป็น บันดาลพุทธมามกะที่ดี และซึ่งเป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่ง มีรูปร่างใหญ่โต หน้ากลัว มีเขี้ยวอก ใจดำ อ้ามหิต ชอบกินมนุษย์และสัตว์

ซึ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับยักษ์ผู้วิจยมุ่งศึกษายักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ซึ่งใน บทนี้ได้กำหนดประเด็นการศึกษาไว้ ๕ ประเด็นคือ ๑) ความเป็นมาของยักษ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) ความหมายของยักษ์ในพระพุทธศาสนาและนักวิชาการ ๓) ลักษณะของยักษ์ในพระพุทธศาสนา ๔) ประเภทและลำดับชั้นของยักษ์ในพระพุทธศาสนา (๕) คติความเชื่อเรื่องยักษ์ในพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ ความเป็นมาของยักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ความเป็นมาดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับลัทธิบูชายักษ์ในอินเดีย กับการบูชายักษ์ในฐานะ เทพารักษ์เป็นผู้คุ้มครองรักษาเทียบได้กับเทวดา จากได้รับอิทธิพลจากชาวอินเดียที่เข้ามาในดินแดน ประเทศไทยนับตั้งแต่นั้นก็ยังเข้ามาค้าขายแล้วยังมีนักบวช พระภิกษุ เข้ามาเผยแผ่ศาสนา โดยเฉพาะ ศาสนาพุทธได้นำเอาเรื่องราวเกี่ยวกับยักษ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนา อันมีผลต่อแนวความคิดในการ สร้างศิลปกรรมที่ใช้ประดับพุทธสถาน สำหรับคติในการสร้างนี้น่าจะได้รับมาโดยตรงมาจาก อินเดีย จึงปรากฏการณ์สร้างงานศิลปกรรมที่มีรูปยักษ์เป็นองค์ประกอบ เช่น ฐานเจดีย์ ฐานปราสาท โดยเฉพาะในศิลปกรรม คติดังกล่าวในพุทธศาสนาที่สืบทอดลงมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น รูป ยักษ์แบกประดับฐานปราสาท มีความหมายไปในทางลักษณะของสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นเครื่องค้าชูพุทธ ศาสนาโดยตรงมากกว่าหรือเป็นผู้รักษาศาสนาเพื่อทำให้พุทธศาสนาคงอยู่ยืนยงตลอดไป สามารถ ย่อยคำว่ายักษ์ ก็เป็นที่รู้จักเข้าใจกันว่า หมายถึงพวกอมนุษย์จำพวกหนึ่ง ที่มีรูปร่างใหญ่โต หน้าตา ดู ร้าย มีเขี้ยวยาว ใจงินสัตว์ และมนุษย์เป็นอาหาร ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเรารู้จักยักษ์ มีความหมายที่ กว้างมาก สามารถนำไปใช้กับท้าวสักกะ หรือที่กล่าวในส่วนพระไตรปิฎกทสกนิบาต อังคุตตรนิกาย คำว่า ยักษ์ เป็นสิ่งมีมานานตามตำนานที่กล่าวแล้ว

ยักข์มิใช่ว่าคู่ร้าย เป็นภัยต่อมนุษย์เสมอ ไปยังมียักข์หลายคนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถกถามีบทบาทในทางที่ดี เป็นผู้ไฝ่ธรรมนับถือศาสนาพุทธศาสนาแต่เดิมหรือเป็นผู้คู่ร้าย โหดเหี้ยม กินเนื้อมนุษย์ แต่ภายหลังเมื่อได้รับฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วก็กลับประพฤติตน เป็นยักข์ที่ดี เสื่อมใสในพระพุทธองค์และมีส่วนในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในหลายด้านใน ส่วนของพระพุทธศาสนานั้น ยักข์ยังมีส่วนเกี่ยวข้องและมีบทบาทเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนาและมีส่วนช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้าน ดังที่กล่าวเป็นสำคัญในพระไตรปิฎกผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาอิทธิพลยักข์ที่มีต่อศิลปกรรมไทย ตลอดจนศิลปกรรมเกี่ยวกับยักข์ที่สะท้อนผ่านวิถีชีวิตและสังคมไทย

๒.๒ ความหมายของยักข์ในพระพุทธศาสนาและนักวิชาการ

ก) ยักข์ในความหมายพระพุทธศาสนา

ยักข์ตามพจนานุกรม คำว่า “ยักข์” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ยักข์” เป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่ง มีรูปร่างใหญ่โต หน้ากลัว มีเขี้ยว ออกใจดำอำมหิต ชอบกินมนุษย์และสัตว์ โดยมากมีฤทธิ์เหาะได้ จำแลงตัวได้

ความหมายของยักข์ในพระไตรปิฎก และอรรถกถาความหมายหมายถึง ของยักข์นั้น ในพระไตรปิฎกภาษาไทย จัดเรื่องราวของยักข์ไว้เป็นหมวดหนึ่งชื่อว่า ยักข์สังยุตต์ นั้นให้ ความหมายไว้ว่า ยักข์ แปลว่า ยักข์เป็นอมนุษย์ที่มีรูปร่างใหญ่โต หน้ากลัว มีจิตใจโหดร้าย ชอบ กินมนุษย์ มีฤทธิ์เหาะได้ เป็นบริวารท้าวภูเวระ ส่วนในอรรถกถาได้อธิบายคำ และความหมายใน พระไตรปิฎกให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ฉะนั้นเมื่อค้นคว้าเทียบเคียงแล้วพบความหมายของยักข์ในอรรถกถานี้ ตรงกับ ความหมายพระสุตตันตปิฎกเป็นส่วนใหญ่ สังเกตได้จากอรรถกถานำความหมายของยักข์ในพระไตรปิฎกมา ตีความดังนี้ ยักข์หมายถึงรากษส ยักข์หมายถึงท้าววสสุวัณและยักข์หมายถึงผู้ควรมูข๑

ยักข์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทพระไตรปิฎกกล่าวว่า ยักข์ ไว้ในบทเทศนา รวมทั้งชาดกต่างๆ มีการจัดให้ยักข์อยู่ถัดจากมนุษย์และก่อนรากษส คนธรรพ์ กินนร ฯลฯ และยัง มีหน้าที่เป็นบริวารดูแลรักษา อุทานและทรัพย์สมบัติ ของท้าวภูเวระผู้เป็นเทพเจ้าแห่งความมั่งคั่ง

^๑พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๖๔.

^๒ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๑๕/๓๘๒

นอกจากนี้ยังเป็นชื่อที่อยู่ของพระอินทร์ และเป็นชื่อของท้าวภูเวงด้วย^๓ สำหรับผู้ที่มิชีวิตเหนือธรรมชาติ เป็นภูติผีปีศาจ นางไม้ หรือเป็นวิญญาน โดยปกติเป็นผู้รับใช้ท้าวภูเวง^๔

ยักษ์ที่ปรากฏในพระสูตรพระพุทธเจ้าตรัสถึงบุคคลผู้ทำความชั่ว จะต้องไปสู่อบายภูมิ อันเต็มไปด้วยความทุกข์ยากลำบาก เป็นสำนวนพระบาลีว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก (บุคคลนั้น) ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคคติ วินิบาตนรก^๕ ยักษ์บางพวกจัดเป็นวินิปาติกะในภพของวินิบาต (ผู้ตกต่ำจากเครื่องบำรุงความสุข) เป็นผู้ไม่มีศักดิ์ใหญ่เหมือนเทวดา แต่เป็นผู้มีศักดิ์น้อยเหมือนคน ก่ำพรีาที่หาของกินและเครื่องนุ่งห่มได้ยาก ถูกความทุกข์เบียดเบียนอยู่คล้ายกับพวกเปรต เช่น นางยักษ์ณี ปิยังกรมาตา และนางยักษ์ณีปนัสุมตา เป็นต้น^๖ หรือบางพวกก็มีร่างกายวิกลน่าเกลียด มีความเป็นอยู่ลำบาก ภายหลังสามารถบรรลุธรรมได้ทำให้พ้นจากสภาพที่ทุกข์ยากดังกล่าว ตัวอย่างในข้อนี้ได้แก่สุจิโลมยักษ์ เป็นต้น^๗ นอกจากนี้ในพระวินัยปิฎกเล่มอื่นๆ ยักษ์ก็มีความหมายเช่นเดียวกัน ดังเช่น ยักษ์เพศบุรุษ ที่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามมิให้นางภิกษุณีผู้มีจิตกำหนด ยินดีในการจับต้องกายเป็นต้นของเขา

ยักษ์ที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก พระสูตรของพระพุทธเจ้าได้ให้ความหมายของยักษ์ไว้หลายประการ บางครั้งอาจมีความน่ากลัว ดุร้าย เป็นอันตรายต่อคนทั่วไปปรากฏในปาชาสิราชัญญสูตร ถึงพระกุมารกัสสปะแสดงธรรมแก่พระเจ้าปายาสีผู้เป็นมัจฉาทิฎฐิ ในเมืองเสตัพพนคร โดยท่านได้แสดงธรรมยกข้ออุปมาด้วยเรื่องของนายกองเกวียน ผู้ไม่ฉลาด รอบคอบ พร้อมทั้งพวกลูกเกวียน ถูกยักษ์ใช้ข้อบายลงแล้วกินเสีย ดังข้อความว่าผู้คน หรือปศุสัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ในกองเกวียนนั้น ยักษ์ผู้เป็นอมมนุษย์นั้นก็กินเป็นอาหารหมด

ยักษ์ที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก พระอภิธรรมปิฎกได้ให้ความหมายของยักษ์เพียงที่เดียวเท่านั้น คือในพระอภิธรรมปิฎก โดยให้ความหมายของยักษ์ไว้ว่า อมนุษย์จำพวกที่เกิดในอบาย(พระสควาที) บางคนเป็นมนุษย์แล้ว เป็นยักษ์ เป็นเปรต เป็นสัตว์นรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นอสูร เป็นโค เป็นลา ก็มีหรือ^๘ สัตว์ที่อยู่ในอบาย ๔ เป็นผู้เสวยผลกรรมเช่นเดียวกับพวกเปรต

^๓Vaman Shivram , Apte, The Practical Sanskrit – English Dictionary, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1989), p. 451. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสุวรรณค์, ยักษ์ในพระไตรปิฎก.

^๔Sir Monier Williams, A Sanskrit – English Dictionary (London : Oxford University Press, 1979), p. 451.อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสุวรรณค์, ยักษ์ในพระไตรปิฎก.

^๕ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๘๒/๓๓๓.

^๖ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๒๐๘๒๑/๓๐๘, ๑๕/๘๒๓/๓๐๘,

^๗ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๗ – ๘๐๘/๓๐๘,

^๘อภิ.วิ. (บาลี) ๓๗/๘๓/๔๒ อตุติ โภจิ มนุโส หุตวา ยกโข โหติ เปโต โหติ เนรยิก โหติ ติจจ ฉานคโต โหติ โอฏฐ โหติ โค โฉ โหติ คทโรโก โหติ ฯ

และสัตว์ดิรัจฉานในพระสูตร ยักษ์หมายถึงอมมนุษย์และมนุษย์ แยกประเภทเป็นดังนี้ คือ อมนุษย์ที่น่ากลัว คุร่ายเป็นอันตรายต่อคนทั่วไปอมมนุษย์ที่เป็นบริวารของท้าวเวสสุวัณ ท้าวสักกเทวราช เทพบุตร เทวดา รุกขเทวดา มาร และปรตส่วนในความหมายของมนุษย์ คือ พระพุทธเจ้าบุรุษ และสัตว์โลกในพระอภิธรรม มีความหมายคล้ายกันกับพระวินัย

ยักษ์ในชาดกพระพุทธศาสนาเถรวาทยักษ์มิใช่ว่าคุร่าย เป็นภัยต่อมนุษย์เสมอไป ยังมียักษ์หลายคนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่ามีบทบาทในทางที่ดี เป็นผู้ใฝ่ธรรมนับถือศาสนาพุทธศาสนาเดิมหรือเป็นผู้คุร่ายน่ากลัวโหดเหี้ยม กินเนื้อมนุษย์ แต่ภายหลังเมื่อได้รับฟังคำสั่งสอนของพระเจ้าแล้ว ก็กลับประพฤติเป็นยักษ์ที่ดี เสื่อมใสในพระพุทธองค์ ซึ่งมียักษ์อีกหลายคนที่มีความเข้าใจในธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี อาทิ มณิกัททยักษ์^๕ สุนิโลมยักษ์ สาตาคิริยักษ์และเหมวดยักษ์ เพราะสิ่งที่แสดงถึงความเป็นผู้มีปัญญาคืออย่างยิ่งของยักษ์ คือ ในพุทธกาลนี้มียักษ์ที่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วสามารถเห็นแจ้งบรรลุดุธรรมขั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน คือ ชนวนกยักษ์^๖ สุนิโลมยักษ์ อาพวกยักษ์ สาตาคิริยักษ์และเหมวดยักษ์ จากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ยักษ์จัดว่าเป็นอมมนุษย์ที่มีปัญญาดี สามารถรอบรู้เข้าใจธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้ง แต่ยักษ์เหล่านี้ได้ทำกุศลกรรม และอกุศลกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดเป็นยักษ์แตกต่างกันในพระไตรปิฎกและอรรถกถาปรากฏลักษณะต่างๆ ในชาดกของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ ๔๓๗ เรื่อง ปรากฏมีเรื่องพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ๕๕ เรื่อง ตลอดจนเหตุการณ์สำคัญๆ ในพุทธประวัติหลายตอนที่อุบัติขึ้นได้ตั้งแต่นั้นนับตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ เสวยวิมุตติสุขและปรินิพพาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการนำนางสุชาดาได้นำข้าวสุกปายาส มาถวายพระสิद्धิตถะที่ประทับอยู่ใต้ต้นโพธิ์ก่อนตรัสรู้ นางคิดว่าพระองค์เป็นนั่นเป็นนี่เหมือนรุกขเทวดา ย่อมแสดงให้เห็นถึงลัทธินาถา ต้นไม้ที่นับถือกันอย่างแพร่หลายในสมัยพุทธกาลได้อย่างชัดเจน

ข) ยักษ์ในความหมายของนักวิชาการ

นายพิบูลย์ ลิมพนิษฐ์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า ยักษ์ เพราะจากการขุดค้นแต่งเจดีย์ในปี ๒๕๐๘-๒๕๑๒ ได้พบยักษ์สำริดยื่นถือกระบองมีหัวกลมติดอยู่ด้านหลัง และเข้าใจว่าใช้คล้องยึดติดยักษ์สำริดไว้กับที่และน่าจะประดับอยู่กับราวบันไดทางขึ้นเจดีย์ เรื่องของยักษ์นี้ ในเอกสารหมายเลข ๑/๒๕๓๐ ของกองโบราณคดีศึกษาวิจัยวัดช้างล้อมได้กล่าวไว้ว่า ยักษ์ยื่นถือกระบองที่ราว

^๕ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๑๐/๓๗๖.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๑/๒๓๕.

บันได น่าจะเป็นท้าวเวสสุวรรณอันเป็นเทพที่คุ้มครองพิทักษ์ศาสนสถานพุทธศาสนาทุกแห่ง มักจะมี
 ยักษ์คอยคุ้มครองอันตรายเพื่อไม่ให้เยี่ยมกรายพระพุทธรองค์^{๑๑}

วมัน ศิวราม อาปเต (Vaman Shivram Apte) ให้ความหมายว่า ยักษ์ เป็นอมนุษย์กึ่ง
 เทวดา มีหน้าที่เป็นบริวารดูแลรักษา อุทยานและทรัพย์สินสมบัติ ของท้าวเวร ผู้เป็นเทพเจ้าแห่งความ
 มั่งคั่ง นอกจากนี้ยังเป็นชื่อที่อยู่ของพระอินทร์ และเป็นชื่อของท้าวเวรด้วย^{๑๒}

เซอร์ โมนีเยร์ โมนีเยร์ วิลเลียมส์ (Sir Monier Monier Williams) ให้ความหมายว่ายักษ์
 คือ อมนุษย์ผู้ที่มีชีวิตเหนือธรรมชาติ เป็นภูติปีศาจ นางไม้ หรือเป็นวิญญาณพนजर โดยปกติเป็น
 บริวารผู้รับใช้ของท้าวเวร และเป็นผู้ที่ถูกสร้างมาจากเท้าของพระพรหม^{๑๓}

เอ. แอล. บาซัม (A. L. Basham) ให้ความหมายไว้ว่าจัดยักษ์อยู่ในจำพวกกึ่งเทพและ
 ปีศาจ โดยกล่าวว่าพวกยักษ์เป็นปีศาจเล็กๆ อยู่ใต้พื้นดิน มีร่างกายสวยงาม ได้รับความเคารพจาก
 ประชาชนตามชนบท ก่อนคริสต์ศักราช ลัทธิของยักษ์ได้แพร่หลาย แต่ต่อมาพวกยักษ์ก็หมด
 ความสำคัญลง กลายเป็นพระเจ้าในบรรดาพระเจ้าหลายๆ พระองค์ของชาวฮินดูและได้รับการนับ
 ถู้อพประมาณ โดยทั่วไปพวกยักษ์จะเป็นมิตรกับพวกมนุษย์แต่พวกยักษ์ผู้หึงงัน บางทีก็อาจเป็นผู้
 ประสงค์ร้ายและกินพวกเด็กๆ ได้^{๑๔}

เวโรนิกา ไอออน (Veronica Ions and Hamlyn) ให้ความหมายว่า ยักษ์กลายเป็น
 อมนุษย์ที่มีลักษณะต่างๆ แปลกออกไปมากขึ้น เห็นได้ชัดจากคัมภีร์อุปนิษิตและวรรณคดีหลาย
 เรื่อง เช่น เมฆุตุด เป็นต้น ยักษ์มีบทบาทเป็นบริวารรับใช้ท้าวเวร มีหน้าที่ดูแลทรัพย์สินสมบัติที่ถูก
 ช้อนไว้^{๑๕}

ไมเคิล (Michael Edwardes) ให้ความหมายไว้ว่าโดยทั่วไปยักษ์จะเป็นมิตรกับมนุษย์
 และช่วยเหลือในเวลาที่มีมนุษย์เดือดร้อน ยักษ์ชอบอาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ๆ^{๑๖}

^{๑๑} นายพิบูลย์ ลี้มพานิชย์, อ้างถึง กรมศิลปากร, การศึกษาวิจัยเรื่องวัดช้างล้อม, (ม.ป.ป), หน้า ๕๑.

^{๑๒} Vaman Shivram Apte, The Practical Sanskrit – English Dictionary (Delhi : Motilal Banarsidass, 1989), p. 451. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, ยักษ์ในพระไตรปิฎก.

^{๑๓} Sir Monier Monier Williams A Sanskrit – English Dictionary (London: Oxford University Press, 1979), p. 451. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, ยักษ์ในพระไตรปิฎก.

^{๑๔} A. L. Basham, The Wonder That Was India (London : Sidwick & The Bhagavadgita Gorakhpur : The Gita Press, 1968), p.316 – 317. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, ยักษ์ในพระไตรปิฎก.

^{๑๕} Veronica Ions and Hamlyn, Indian Mythology (London : Hamlyn house, 1967), p. 117.

^{๑๖} Michael Edwardes, Everyday Life in Early India (New York : G.P. Putnam's sons, 1969), p. 71.

ฮอปกินส์ เอ็ดเวิร์ด (Edward Wahsburn Hopkins) ให้ความหมายว่าสามารถแปลงกายและนิมิตร์สิ่งต่างๆ ได้ขอบเอื้อเพื่อและอำนาจสิ่งต่างๆ ให้แก่นมนุษย์ตลอดจนให้คำทำนายเกี่ยวกับอนาคต^{๑๑}

โดแนลด์ แม็คเคนซี (A. Donald Mackenzie) ให้ความหมายแล้วว่ายักษ์ก็มีกำลังสามารถจะต่อสู้และคู่ร้ายเหมือนนรกษส บางคนก็มีรูปร่างเตี้ย บางคนก็มีใบหน้าร้าย บางคนก็มีหลังค่อม บางคนก็มีตาสีแดง บ้างก็มีเสียงร้องที่น่ากลัว บ้างก็กินสัตว์ที่อ้วนๆ และเลือดเนื้อมนุษย์ และยักษ์ทุกคนจะมีอาวุธต่างๆ ที่แขน ทั้งสามารถหมุนตัวได้อย่างรวดเร็ว^{๑๒}

ที. ดับเบิลยู. ริส เดวิดส์ (T. W. Rhys Davids) ให้ความหมายไว้ว่ายักษ์มีลักษณะหลายอย่างตรงกับปีศาจในพระเวท ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะและที่มาต่างกัน ในทางประวัติศาสตร์แล้วพวกยักษ์เหล่านี้ปรากฏในวิทยาวาดด้วยภูตผี ปีศาจโบราณ และเป็นที่น่าสนใจทางเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล เพราะยังมีความเชื่อทางวิญญาณนิยมแต่เดิมกันมาอยู่ และยังถือว่าพวกยักษ์เป็นสัตว์โลกที่อยู่ตามป่าดงพงไพร บางคนก็มีลักษณะตามชาติพันธุ์^{๑๓}

จี. พี. มาลาลาเซกรา (G. P. Malalasekera) ให้ความหมายไว้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับยักษ์ดูเหมือนจะเกิดขึ้นครั้งแรกจากป่า และครั้งที่๒ จากตำนานของพ่อค้าที่เดินเรือทางทะเลต่อมาก็เป็นเรื่องเล่าสืบกันมายาวนานถึงวิมานของยักษ์ ที่ได้พบในทะเลที่ใกล้ทะเล หรือในทะเลสาบ^{๑๔}

จี.พี. วิลเลอร์ (J.P. Wheeler) ให้ความหมายว่าเหตุที่เรียกขานว่ายักษ์หรือนรกษสนั้นเพราะชาวอารยันเกลียดชังพวกคิงกาที่เป็นเชื้อสายอารยัน แต่กลับเปลี่ยนใจไปนับถือพุทธศาสนา^{๑๕}

๒.๓ ลักษณะของยักษ์ในพระพุทธศาสนา

ยักษ์เป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่งในชาดกพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องราวยักษ์ไว้โดยประการต่างๆ ตรัสถึงยักษ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้ากับพุทธบริษัท ทั้งแง่ดีและร้าย ในพระไตรปิฎก

^{๑๑}Edward Wahsburn Hopkins, Epic Mythology (Delhi: Indological Book house, 1968), p.148.

^{๑๒}A. Donald Mackenzie, Indian Myth and Legend (Delhi: Jangpura Extension, n.d.), p.68.

^{๑๓}T. W. Rhys Davids and William Stede, The Pali Text Society's Pali – English Dictionary (London : The Pali Text Society, 1972), p.2825. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสุวรรณ, ยักษ์ในพระไตรปิฎก.

^{๑๔}G. P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names Vols. 2 (London : Luzac & Company Ltd. 1960), p. 675. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสุวรรณ, ยักษ์ในพระไตรปิฎก.

^{๑๕}J.P. Wheeler, History of India, Vol.II อ้างถึงในศรัทธาโกศล อุปกรณ์รามเกียรติ์, หน้า ๒๘.

ได้จัดเรื่องราวของยักษ์ไว้เป็นหมวดชื่อว่า ยักษ์สังยุตต์ ดังนั้น ความหมายของยักษ์ ในพระไตรปิฎก จึงมีความหมายแตกต่างกัน ยักษ์จัดเป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่งที่มีเรื่องราวปรากฏในพระไตรปิฎกและ อรรถกถา ซึ่งในลักษณะต่างๆ ทั้งยักษ์ดี ยักษ์ร้าย เพราะยักษ์มีหลายประเภท เช่นยักษ์เสนบดี ยักษ์ บริวารรับใช้ ท้าวเวสสุวรรณและยักษ์คิริจัน ยักษ์เหล่านี้ได้ทำกุศลกรรม และอกุศลกรรมที่เป็นเหตุ ให้เกิดมาเป็นยักษ์แตกต่างกัน ตามปกติแล้วยักษ์เป็นพวกที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ความสามารถ เกินกว่ามนุษย์ธรรมดา ยักษ์มีลักษณะกึ่งเทวดาหรือจัดอยู่ในจำพวกเทวดาดังที่ท่านแสดงไว้ใน คัมภีร์อภินิหารปทัทีปิกา ว่า ต้นกำเนิดเทวดา ท่านแสดงไว้ว่ามี ๖ จำพวก คือตระกูลราชสเทวดา ตระกูลภูตเทวดา ตระกูลคุษหกเทวดา ตระกูลยักษ์เทวดา ตระกูลกุ่มกัมภ์เทวดาและตระกูลปีศาจ เทวดา ลักษณะที่ต่างจากมนุษย์หลายประการ เช่น กำเนิด รูปร่าง ฤทธิ์ความสามารถ เป็นต้น แต่เมื่อ ว่าโดยทั่วไปแล้ว สามารถจำแนกลักษณะของยักษ์ ๒ ประการคือ

๒.๓.๑ ลักษณะเฉพาะตน

ยักษ์มีลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะผลของการกระทำในอดีต ทั้งที่เป็นกรรมดีและ กรรมชั่ว เช่น ผลของกรรมดีทำให้ยักษ์มีลักษณะบางอย่างคล้ายเป็นผู้ที่มีอำนาจพิเศษเหมือนเทวดา แต่ผลของกรรมชั่วทำให้ยักษ์มีลักษณะบางอย่างที่น่ารังเกียจน่าหวาดกลัวและทุกข์ทรมานเหมือนกับพวกเปรตอสุรกาย ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา^{๒๒}

๑. การกำเนิด ความตาย ในพระไตรปิฎกได้จัดกำเนิดของสัตว์โลก เป็น ๔ ประเภท คือ
 - ๑.๑ อันทชโยนิ สัตว์เกิดในไข่
 - ๑.๒ ชลาพุชโยนิ สัตว์เกิดในเปลือกตม
 - ๑.๓ สัตถชโยนิ สัตว์เกิดในเถาไถล
 - ๑.๔ โอปปาติกโยนิ สัตว์เกิดผุดขึ้น^{๒๓}

ยักษ์จัดอยู่ในประเภทโอปปาติกโยนิ คือ พวกที่เกิดมาแล้วมีร่างกายเติบโตทันที ในตอน เกิดไม่ต้องอาศัยอะไรทั้งหมด อาศัยแต่เพียงกรรมเก่าอย่างเดียว ถ้าหากได้ทำกรรมดีมาก่อนก็จะ เกิดในกำเนิดของยักษ์ที่เป็นเทวดา ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ถ้าหากทำกรรมชั่วจะเกิดในกำเนิด ของยักษ์คิริจัน แต่ในส่วนของการกำเนิดยักษ์คิริจันนี้

๒. เพศ ยักษ์มีการจำแนกออกเป็น เพศชาย เพศหญิง เช่นเดียวกับมนุษย์ เพศของยักษ์ เป็นสิ่งที่ติดมาแต่ชาติก่อนที่จะมาเป็นยักษ์และสืบเนื่องมาจากชาติอดีต ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถ้า

^{๒๒}พระมหาประภาส ก้าวสวรรค์, ยักษ์ในพระไตรปิฎก, วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญา อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๒๓} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๔๒.

เคยเป็นชายมาก่อนเมื่อเกิดมาเป็นชักร์ก็จะเกิดเป็นชักร์เพศชาย ถ้าเคยเป็นหญิงก็จะเกิดเป็นชักร์เพศหญิงที่เรียกว่า ชักร์ณีและด้วยการตั้งความปรารถนาบุคคลก็จะไปเกิดเป็นชักร์หรือชักร์ณีตามที่ตั้งใจไว้

๓. ที่อยู่อาศัย ชักร์มี ๒ จำพวก คือ ชักร์เทวดาและชักร์ดิรัจฉาน ฉะนั้น ลักษณะที่อยู่อาศัยของชักร์จึงมีการแบ่งเป็น จำพวกชักร์ที่เป็นเทวดา เช่น ชักร์บริวารของท้าวเวสสุวรรณ มีที่อยู่คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ในเมืองสาภกัมพันา^{๒๔} และชักร์ที่เป็น กุมมเทวดา มีที่อยู่อาศัยตามสถานที่ต่างๆ ต่ำกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ชักร์ ๑,๐๐๐ คน เป็นกุมมเทวดา อาศัยอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ชักร์ ๖,๐๐๐ คน ที่อาศัยอยู่ในเขาเหมวัต มีผิวพรรณต่างกัน ชักร์ ๓,๐๐๐ คน ที่อาศัยอยู่ที่เขาสาตาครี ชักร์ ๕,๐๐ คน อยู่ที่เขาวิศวามิตร มีผิวพรรณต่างกันไป^{๒๕}

๔. ฝ่ายดี ชักร์พวกนี้มีจิตใจใฝ่ธรรมอย่างแรงกล้า ว่างความหลุดพ้นจากวัฏฏะ มักจะมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อฟังธรรม เช่น ชักร์ในมหาสมยสูตร หรือสาตาครีชักร์และเหมวัตชักร์ เป็นต้น บางที่ชักร์ก็มีใจเมตตาช่วยเหลือคนดี ลงโทษคนชั่ว^{๒๖}

๕. ฝ่ายชั่ว โดยมากมีลักษณะนิสัยที่ไม่เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ไม่งดเว้นจากเวร ๕ คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กามสุมิฉาจาร มุสาวาท และการค้ำน้ำเมาสุรามรย์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๒๗}

๖. ปัญญา ในด้านของปัญญา ชักร์บางตนนอกจากจะมีฤทธิ์ตามธรรมดาของชักร์แล้วยังมีปัญญาฉลาดรอบรู้ ในธรรมของพระพุทธเจ้าและเข้าใจสภาวะธรรมต่างๆ เป็นอย่างดี ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาปรากฏเรื่องราวของชักร์ที่สามารถถามปัญหาแก่พระพุทธเจ้า ในธรรมมะที่ลึกซึ้งเกินวิสัยของคนทั่วไป^{๒๘}

๒.๓.๒ ลักษณะทางสังคม

ชักร์มิได้อยู่คนเดียวเสมอ มีการรวมกลุ่มกัน หรือจัดแบ่งเป็นพวกตามลักษณะทางสังคมของชักร์ ลำดับชั้นตามฐานะ หน้าที่ และมีการประชุม เป็นต้น อันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของชักร์ที่มีต่อกันดังนั้น เห็นได้จากการศึกษาในลักษณะเฉพาะต่างๆ สามารถบ่งบอกความสำคัญโดย

^{๒๔}ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๔/๒๑๖.

^{๒๕}ที่. ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๑/๒๕๑.

^{๒๖}ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๒๐๘.

^{๒๗}ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๒๐๘.

^{๒๘}ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๐/๑๑๔.

พฤติกรรมเป็น ๒ มูลเหตุ จำพวกแรกสามารถเข้าถึงธรรมอันลึกซึ้งขั้นอริยบุคคลได้ แต่ก็ยังมีอีกจำพวกที่ยังมกมายอยู่ในอกุศลมูลต่างๆ ซึ่งเป็นอมนุษย์ที่ลดระดับจากความเป็นเทพ มีลักษณะกึ่งเทพ โดยมีเฉพาะอำนาจอันเหนือธรรมชาติคล้ายๆกับเทพทั้งหลาย เพราะลักษณะบางจำพวกจะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ดังที่เป็นเรื่องเล่าในชาดกต่างๆ แต่ก็ยังมีบางจำพวกที่มีนิสัยบางพวกเป็นยักษ์มีศีลธรรมบางพวกเป็นยักษ์อันธพาล จิตใจมากไปด้วยโทสะและโมหะ^{๒๕}

๑. หน้าที่ ยักษ์ทุกคนมีหน้าที่เป็นบริวารของท้าวเวสสุวัณ ซึ่งเป็นหนึ่งในจตุโลกบาล ผู้รับผิดชอบดูแลทุกข์สุขของมนุษย์และเทวดาในทิศเหนือ ดังนั้นในการรับภาระที่มีขอบเขตกว้างใหญ่เพียงนี้ยักษ์จึงต้องมีส่วนช่วยในฐานะบริวารโดยยักษ์ทำหน้าที่รับใช้และทูตของท้าวเวสสุวัณ^{๒๖}

๒. การประชุม ยักษ์มีการประชุมกันเสมอ เพื่อพบปะกัน หรือวินิจฉัยร่วมกับเทวดาทั้งหลาย โดยสถานที่ประชุมนั้น ปรากฏในอาถรรพณ์วิสุทธิว่า ยักษ์ที่เป็นบริวารของท้าวเวสสุวัณในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา จะมีการประชุมสภาชื่อ ภคชาติ ในเมืองวิสาขราชธานี อันเป็นที่อยู่ของท้าวเวสสุวัณ ส่วนยักษ์ที่เป็นเสนาดิของท้าวเวสสุวัณ จะมีการประชุมกันร่วมกับพวกเทวดา เพื่อสนทนาวินิจฉัยธรรม เดือนละ ๘ ครั้ง ที่มณฑปชื่อว่า นาคชาติ อันมีพื้นปูด้วยมโนศิลาลาด ในป่าหิมวันต์^{๒๗}

๒.๔ ลำดับชั้นของยักษ์ในพระพุทธศาสนา

เทวดาชั้นจาตุมหาราชสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ถือเป็นสวรรค์ชั้นแรกสุดในสวรรค์ชั้นกามาวจร ในสวรรค์ชั้นนี้นั้นมีท้าวมหาธาต ๔ องค์เป็นผู้ดูแลปกครองอยู่ในทิศทั้งสี่ของภูเขาสิเนรุ คือ (๑) ท้าวธตรฐ เป็นมหาธาตผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศตะวันออก มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวารแวดล้อม (๒) ท้าววิรูปหก เป็นมหาธาตผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศใต้ มีพวกกุมภภัณฑ์เป็นบริวารแวดล้อม (๓) ท้าววิรูปักษ์ เป็นมหาธาตผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศตะวันตก มีพวกนาคเป็นบริวารแวดล้อม (๔) ท้าวเวสสุวัณ เป็นมหาธาตผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศเหนือ มีพวกยักษ์เป็นบริวารแวดล้อม^{๒๘}

ในสวรรค์ชั้นชั้นจาตุมหาราช ก็ประมาณ ๕๐ ปีของโลกมนุษย์สวรรค์ลำดับแรกของเทพชั้นกามาวจร มีจาตุมหาราชเป็นอธิบดีปกครองใน ๔ ทิศกล่าวคือ (๑) ท้าวธตรฐ ปกครองทิศตะวันออกของภูเขาสิเนรุมีพวกคนธรรพ์เป็นบริวาร (๒) ท้าววิรูปหก ปกครองด้านทิศใต้ภูเขาสิเนรุ มี

^{๒๕} อุดม รุ่งเรืองศรี. เทวดาพุทธ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๕๖.

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๔/๒๑๕.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๒/๒๑๔.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๕-๒๑๘/๒๑๕-๒๑๖.

พวกกัมภังค์เป็นบริวาร (๓) ท้าววิรูปักษ์ ปกครองด้านทิศตะวันตกของเขาสีเนรุ มีพวกนาคเป็นบริวาร (๔) ท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวัณ ปกครองด้านเหนือของเขาสีเนรุ มีพวกยักษ์เป็นบริวาร บางพวกเป็นยักษ์มีศีลธรรมบางพวกเป็นยักษ์อันธพาล จิตใจมากไปด้วยโทสะและโมหะ^{๓๓} ปล่อยให้ไปอุบัติในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชนั้น เป็นผู้มิหิริโอดตปปะละอายและเกรงกลัวต่อบาปอกุศลกรรม ประกอบอกุศลกรรมมีการถวายเป็นน้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่นั่ง ที่พัก และอุปกรณ์แก่ประทีป^{๓๔} เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ คืออายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และโภกฐัพพะอันเป็นทิพย์จนอายุขัย^{๓๕} เทวดายักษ์ มีรูปร่างสวยงาม มีรัศมี อีกพวกหนึ่งเป็นดิรัจฉานยักษ์ รูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว ไม่มีรัศมี พวกเทวดายักษ์นั้น บางทีมีความพอใจในการเบียดเบียนสัตว์นรกให้เดือดร้อน เมื่อมีจิตคิดอยากเบียดเบียนขึ้นมาเมื่อใด ก็จะเนรมิตตนเองเป็นนายนิรยบาลบ้างเป็นเร้งยักษ์ กายักษ์ สุนัขยักษ์ บ้างเทียวลงโทษหรือไล่จับสัตว์นรกกิน เทวดาพวกนี้อยู่ในความปกครองของท้าวกุเวร หรือท้าวเวสสุวัณ

อสุรกาย เหล่าสัตว์ที่ไปอุบัติเกิดในโลกอสุรกายนี้ ย่อมมีชีวิตอยู่สุดจะยากเย็นเป็นสาหัส ต้องทนทุกข์ทรมาน ด้วยอำนาจความหิวโหยและกระหายคล้าย ๆ กับสัตว์ในโลกปรตจะแตกต่างกันอยู่บ้างก็แต่เพียงว่าสัตว์ในโลกปรตนั้นมีความหิวโหยอาหารเป็นสัญลักษณ์ แต่สัตว์ในโลกอสุรกายนี้ มีความกระหายน้ำเป็นสัญลักษณ์เท่านั้น^{๓๖} เพราะเต็มไปด้วยความอดอยากหิวกระหาย เหลือประมาณด้วยอกุศลกรรมที่ก่อไว้แต่ปางก่อนย้อนตามทัน^{๓๗} โลกแห่งอสุรกายนี้เป็นโลกที่มีแต่ความชั่วร้าย ไม่น่าอยู่ไม่น่าอาศัย มองไปทางไหนมีแต่เหล่าอสุรกายทั้งหลายซึ่งมีรูปร่างขี้ไม่สวยงาม และมีใบหน้าอันเต็มไปด้วยความทุกข์ปราศจากความสุขรื่นเริงโดยสิ้นเชิง สมกับคำที่ว่า วินิปาติกา จ เต อสุรา จาติ วินิปาติกอสุรา อบายสัตว์ที่ชื่อว่าวินิปาติกอสุรกาย ก็เพราะว่าเป็นเหล่าสัตว์ที่ไม่มีความสวยงาม และไม่มีความสุขรื่นเริง^{๓๘}

อสุร แปลตรงตัวว่า ผู้ไม่ใช่สุระหรือไม่ใช่พวกเทวดาที่มีพระอินทร์เป็นหัวหน้า เดิมพวกอสุรมีเมืองอยู่บนเขาพระสุเมรุหรือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั่นเอง ภายหลังพวกเทวดาคิดอุบายมอม

^{๓๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๓๕ - ๒๓๕/๑๖๕ - ๑๗๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๕ - ๒๓๕/๒๑๕ - ๒๓๒.

^{๓๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๗/๒๒๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๓๔๖.

^{๓๕} อัง.อรรถก. (บาลี) ๒๓/๓๖/๑๕๘, อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๕.

^{๓๖} อุดม รุ่งเรืองศรี. เทวดาพุทธ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๓๘๕.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

^{๓๘} พระเทพมุนี สากลสาสนา ภาค ๑-๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.), หน้า ๔๖๕-๔๖๖.

เหล่าพวกอสูรเมานไม่ได้สติ แล้วพวกเทวดาก็ช่วยกันถีบอสูรให้ตกเขาพระสุเมรุ ดิ่งจมลงใต้ดิน เมื่ออสูรสร้างมาได้สติแล้วก็สำนึกตัวได้ว่า เป็นเพราะกินเหล้ามากจนเมามายจึงต้องเสียบ้านเมืองให้กับพวกเทวดาจึงเลิกกิน เหล้าแล้วไปสร้างเมืองใหม่ใต้บาดาลเรียกว่า อสูรภพพวกอสูรกายมีบ้านเมืองเป็นของตนเอง เรียกว่าอสูรภพ อยู่ลึกใต้ดินไป ๘๔,๐๐๐ โยชน์ เป็นบ้านเมืองงดงามมากเต็มไปด้วยแผ่นทองคำ คือบ้านเมืองของอสูรนี้จะมีเหมือนสวรรค์ของเทวดา เช่น กลางสวรรค์มีดินปาริชาติ กลางเมืองอสูรก็มีดินแคลอย เมืองอสูรมีเมืองใหญ่อยู่ 4 เมืองโดยมีพระยาอสูรปกครองอยู่ทุกเมือง ในบรรดาอสูรมีอยู่คนหนึ่งมีอำนาจมากชื่อว่า ราหูอสูรราหูมีหน้าตา หัวหูที่ใหญ่โตมากกว่าเหล่าเทวดาทั้งหลายในสวรรค์ ราหูมีความเกลียดชังพระอาทิตย์และพระจันทร์มากในวันพระจันทร์เต็มดวงหรือวันเดือนงามและวันเดือนดับ ราหูจะขึ้นไปนั่งอยู่บนเขาขุณทรอันเป็นทิวเขาทิวแรกที่อยู่ล้อมเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดา ราหูจะคอยให้พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ผ่านมา เพื่อที่จะคอยอ้าปากอันกว้างใหญ่อมเอาพระจันทร์หรือพระอาทิตย์หายลับไป บางครั้งก็เอานิ้วมือบังไว้บ้าง เอาไว้ได้คางข้าง เหตุการณ์เหล่านี้เรียกกันว่า สุริยคราสและจันทรคราสเรื่องราวที่เป็นเหตุทำให้ราหูมีความเกลียดชังพระอาทิตย์และพระจันทร์ก็คือ มีการกวนเกษียรสมุทรของเหล่าบรรดาเทวดาและอสูรเพื่อทำน้ำอมฤต เมื่อกวนสำเร็จแล้วเทวดาก็ไม่ยอมให้เหล่าอสูรกิน แต่ราหูปลอมเป็นเทวดาเข้าไปกินน้ำอมฤตกับเทวดาค้วย พระอาทิตย์และพระจันทร์เห็นจึงไปฟ้องพระวิษณุว่าราหูปลอมตัวเป็นเทวดามากิน น้ำอมฤต พระวิษณุทรงขว้างจักรแก้วไปตัดตัวราหูออกเป็นสองท่อนแต่ราหูไม่ตายเพราะ ได้ กินน้ำอมฤตไปแล้ว ครึ่งตัวท่อนบนจึงเป็นราหูอยู่ แต่ครึ่งตัวท่อนล่างกลายเป็นอสูรอีกตัวหนึ่งชื่อเกตุ

๒.๕ คติความเชื่อเรื่องยักษ์ดั้งเดิม

ชนชาวอินเดียภาคใต้พวกหนึ่ง คือพวกชราวิท^{๓๕} อาศัยอยู่ในบริเวณเทือกเขาเศคคาน ลงมาตามด้านากกล่าวว่าเป็นที่อยู่ของพวกยักษ์และรากษสในสมัยโบราณมีความเจริญแล้ว 'ไม่สู้' ได้ติดต่อกับชาวอารยัน เพราะมีเทือกเขาใหญ่กั้น อันที่จริงพวกยักษ์ รากษสก็คือ พวกชนพื้นเมืองเดิมซึ่งไม่ใช่ชาวอารยัน จึงถูกเหยียดให้ต่ำดูเหมือนไม่ใช่คน ความจริงเชื้อสายชราวิท หรือชราวิทเดียนด้วยกัน มีความเจริญปกครองบ้านเมืองไม่ใช่มนุษย์ป่า

ในคัมภีร์ปุราณะได้เล่ากำเนิดของยักษ์และรากษสไว้ว่า เมื่อพระพรหมสร้างน้ำให้มีขึ้นมาในโลก จึงสร้างผู้รักษาขึ้น พวกหนึ่งหวัดร้องว่าข้าจะรักษา อีกพวกหนึ่งไม่หวัดร้องว่า ข้าจะทำพิธีบูชา พระพรหมจึงขนานนามตามเสียงที่ร้องพวกนรกเรียก รากษส พวกหลังเรียก ยักษ์ จึงเป็นการแปลคำว่ายักษ์และรากษส อย่างไร

^{๓๕} เสฐียร โกเศศ และ นาคประทีป, อสูรและยักษ์ต่างกันอย่างไร เทพนิยายสงคราะห์ภาค ๒, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม, ๒๔๘๐), หน้า ๕.

ก็ดี พอสันนิษฐานได้ว่าพวกรกษสคงจะอยู่ใกล้ทะเล พวกยักษ์คงอยู่ลึกเข้าไปในที่ดอนและคงเป็นพวกเดียวกับ รกษสด้วย

ในรามายณะก็มีเรื่องราวให้กล่าวขานเป็นเช่นนั้น กล่าววาท้าวกุเวรย์ราชกับราพณ์ รกษสเป็น พี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน ขึ้นเดิมยักษ์และรกษสคงอยู่ในอินเดียตอนใต้ด้วยกัน แต่ตอนหลังยักษ์ถูกรกษส รุกรานต้องล่องขึ้นไปทางเหนือ ดังมีเรื่องที่ว่ากรุงลงกาเดิมเป็นของท้าวกุเวรแล้วถูกทศกัณฐ์แย่งไป จนท้าว กุเวรไปตั้งกรุงใหม่

ในคัมภีร์ฤคเวทมีเรื่องรกษสอยู่เหมือน กล่าววาท รกษสนั้นมีลักษณะรูปร่างเป็นสัตว์บ้าง เป็น มนุษย์บ้าง คอยทำลายพิธีกาบุงหาและตัวผู้บูชา บ้างก็กล่าวว่า รกษสมีสลักษณะดุร้าย ชอบกินคน ป่าเถื่อนอาจ แย่งพวกรกษสได้เป็น ๓ พวก^๑ คือพวกหนึ่งเป็นพวกกิ่งเหวดหรือเจ้า มีใจมตตากรุณาเทียบได้กับพวกยักษ์ที่ เป็นบริวารท้าวเวสสุวัณ อีกพวกหนึ่งมีรูปร่างใหญ่โต มหึมา ปราศจากศัตรูของเทวดาอีกพวกหนึ่งมีหน้าตา กะลือคายออกไปในเวลากลางคืนชอบไปสิงสู่ในที่ฝังศพคอยกินเครื่องเซ่นและกินคน ท้าวกุเวรหรือเวสสุวัณก็เป็น เจ้าพวกรกษสด้วยแต่เมื่อเรียก รกษสเรามาใช้ไปในทางไม่ดี^๒

ส่วนความเป็นมาของอสูรนั้น ได้มีเค้าเรื่องปรากฏในคัมภีร์พระเวทของท้าวอารยันและในคัมภีร์ เชนอะเวสตะ ของชาวอิหร่าน^๓ กล่าววาทว่าไว้คล้ายคลึงกันว่าพวกอินเดียหรือ อิหร่านอพยพจากถิ่นเดิมที่ ไหนไม่ทราบแน่ชัดลงมาสู่ดินแดนเหนือประเทศเปอร์เซียในเวลานั้น นั้นแตกออกเป็น ๒ สาขาหนึ่งแยกไปอยู่ ดินแดนอิหร่านหรือเปอร์เซีย

ในของอินเดีย และคัมภีร์เชนอะเวสตะของอิหร่านกล่าวว่าไว้คล้ายกัน แต่เป็นไปในอาการตรงข้าม คือพระเวทกล่าวว่าพวกเทพมีพระอินทร์เป็นหัวหน้า ผู้รบกันกับพวกอสูรเสมอและกล่าวว่าเทพและอสูรเป็น พี่น้องร่วมบิดาเดียวกันแต่ต่างมารดา พวกเทพใจดี แต่ชอบเสวน้ำนมซึ่งทำจากถั่วไม่เรียกว่าโสม^๔ ต่างกับอสูร ซึ่งเป็นพวกดุร้ายใจหยาบแต่ไม่กินน้ำโสม

ในชนอะเวสตะ อิหร่านเล่าตรงกันข้าม คือเรียกพวกใจดีมีลักษณะสูงกว่าว่าอสูระ เรียกพวกใจ หยาบหรือว่าทวะ ซึ่งมีพระอินทร์เป็นหัวหน้า ชอบกินน้ำโสมมากและชอบเมา สาเหตุที่รบกันไม่แน่ชัด แต่มีผู้ ลงความเห็นว่าต้นเหตุเกิดเพราะอสูร ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวอิหร่าน ไม่ชอบนิสัยขี้เมา เภรของพวกเทพซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวอารยันจึงเป็นศัตรูรบกันขึ้น

^๑ กาญจนพันธุ์ (นามแฝง) อารักษ์, วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕ (มิถุนายน - กรกฎาคม, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘.

^๓ เสฐียร โกเศศ และ นาคประทีป, อสูรและยักษ์ต่างกันอย่างไร เทพนิยายสงเคราะห์ภาค ๒, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม, ๒๔๘๐), หน้า ๕- ๖.

^๔ อุทุม รุ่งเรืองศรี, เทวดาพุทธ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๘.

ในรามายณะของวาลมีกีมีเค้าโครงเรื่องนี้อีกเช่นกันคือ ขณะเวทคากับอสูรกำลังช่วยกันกวาดเกษียรสมุทรให้กินน้ำอมฤตมีนางวรุณีหรือสุราเทวี^{๔๔} ผุดขึ้นมาจากกลางเกษียรสมุทรซึ่งพวกเทพแย่งเอาไปได้ พวกเทพจึงถูกพวกอสูรขานนามว่าสุระ เหตุนี้เรื่องเทพนิยายของอินเดียจึงมีเค้าว่าอสูรเป็นพวกมีศักดิ์และลักษณะสูงในชั้นเดิมรูปร่างหน้าตาอสูรคงจะเหมือนพวกเทพ คงไม่น่าเกลียดน่ากลัวเหมือนที่เข้าใจกัน

ในประเทศอินเดียมีลัทธิความเชื่อต่างๆ มากมายที่แพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดีย ที่มีโชธาร์ยันและความเชื่อของชาวพื้นเมืองนี้ ได้มีอิทธิพลต่อศาสนาต่างๆ ที่เกิดในอินเดียในสมัยหลังๆ มีไม่น้อยดังปรากฏเรื่องราวอยู่ในวรรณกรรมของศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธและศาสนาเชน โดยลัทธิบูชายักษ์ มีการทำรูปปั้นยักษ์อันเป็นต้นแบบของการทำรูปเคารพของศาสนาเหล่านี้ในสมัยแรกๆ ด้วย^{๔๕} นอกจากนี้ชาวพื้นเมืองในอินเดียหลายกลุ่มชนก็ยังเชื่อถือลัทธิพื้นเมืองอื่นๆ ที่มีความคล้ายคลึงกับลัทธิบูชายักษ์กันอย่างแพร่หลายลัทธิความเชื่อต่างๆ ของชาวพื้นเมืองดั้งเดิมในอินเดียที่ควรกล่าวถึงลัทธิเหล่านี้ ได้แก่การนับถือเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์หรือพระแม่ การบูชาต้นไม้ อันเป็นลัทธิที่ชาวอินเดียนับถือกันแพร่หลาย

๒.๕.๑ คติความเชื่อเรื่องลัทธิการนับถือเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์

บุรุษหรือสตรีในฐานะผู้นำความอุดมสมบูรณ์มาให้เป็นคตินับถือเก่าแก่ที่แพร่หลายอยู่ในดินแดนต่างๆ ตั้งแต่สมัยสังคมาส์ตว์มาจนถึงปัจจุบันโดยไม่ขาดตอน ในสังคมาส์ตว์ เพราะบรรพบุรุษได้รับการยกย่องในฐานะนักรบและผู้นำ ส่วนในสังคมาลัทธิกรรมนับถือสตรีเพราะเชื่อว่าที่สตรีสามารถให้กำเนิดทารกได้ยกย่องหมายความว่า มีอำนาจที่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร ได้เช่นนั้นการนับถือเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์ของอินเดียปรากฏในบริเวณอินเดียได้ตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์^{๔๖} และในชุมชนแถบลุ่มน้ำสินธุ ได้พบหินรูปวงกลมเจาะรูตรงกลาง บางชิ้นไม่เจาะรูวัดดูเหล่านี้อาจเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นแม่และความอุดมสมบูรณ์^{๔๗} นอกจากนี้ยังพบรูปสตรีดินเผาที่มีวิธีการทำคล้ายกับเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์ของแถบเมโสโปเตเมีย คือปั้นเป็นรูปคนแล้วปะติดส่วนที่เป็นเครื่องประดับและตราประทับดินเผาชิ้นหนึ่ง ได้มาจากเมืองหะริปปา สลักเป็นรูปผู้หญิงที่มีต้นไม้งอกขึ้นมาจากท้องแม่จะมีศาสนาพระเวทของชาวอารยันเกิดขึ้นในอินเดียก็ตามแต่การนับถือเทพี ยังคงอยู่ตลอดมาในหมู่ชนดั้งเดิม ตั้งแต่สมัยก่อนราชวงศ์โมริยะจนถึงสมัยกลางและเทพีพื้นเมืองเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาท

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๔๕} Coomaraswamy, op. 37. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, ชักย์ในพระไตรปิฎก.

^{๔๖} Charu Chandra Das Gupta, Origin and Evolution of Indian Clay Sculpture (Calcutta : University of Calcutta, 1991), p.254. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, ชักย์ในพระไตรปิฎก.

^{๔๗} Jitendra Nath Banerjea, The Development of Hindu Iconography (Calcutta : University of Calcutta, 1941), p.185. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, ชักย์ในพระไตรปิฎก.

ในพระศาสนาฮินดู ทั้งไวษณพนิกาย และไศวะนิกายในสมัยหลังอีกด้วย วรรณกรรมของศาสนาฮินดูหลายเล่ม เช่น คัมภีร์ฤคเวท คัมภีร์สังหิตา และคัมภีร์อรเวท ได้เคยกล่าวถึงนามของเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์และโชคลาภไว้ต่างๆ กัน บางเล่ม กล่าวว่าแม่เทพของศาสนาฮินดูจะมีหลายองค์ก็ตาม แต่ถือทุกองค์เป็นภาคหนึ่งของ พระมหาลัก্ষมี หรือพระแม่ ซึ่งมีพระนามต่างๆ กันไปตามวาระและหน้าที่ถือว่าเป็นพระแม่แห่งจักรวาล^{๔๔}

ชาวพื้นเมืองของอินเดียที่นับถือศาสนาต่างๆ ทุกลัทธิตลอดจนกษัตริย์ของอินเดียและต่างชาติที่เข้าครองอินเดีย ล้วนนับถือเทพีลัก্ষมีทั้งสิ้น เหริยญตรา ตราประทับ และรูปดินเผาเป็นจำนวนมากที่กษัตริย์เหล่านี้ผลิตขึ้นคงเพื่อไว้บูชา หรือติดตัวพ้อค้าที่หวังรายได้จากการค้าเนื่องจากเทพีลัก্ষมีได้รับการยกย่องในฐานะเทพีผู้ประทานความมั่งคั่งและ โชคลาภ

ศาสนสถานของพุทธและฮินดูนิยมนำศิลปกรรมแขนงต่างๆ มาผสมผสาน และรูปลัก্ষมีมีแตกต่างตรงทางเข้าตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ตลอดมาจนถึงสมัยคุปตะ สาณูจี ภารหุต พุทธคยาในพุทธศาสนา เอลลอรามาตีปรัม และกาญจีปรัมของศาสนาฮินดู

การที่ชาวพื้นเมืองดั้งเดิมในอินเดียนับถือสตรีเพราะเชื่อว่าการที่สามารถให้กำเนิดทารกได้ย่อมหมายความว่ามีความอำนาจที่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญหารได้เช่นกัน การนับถือสตรีนี้ยังมีแพร่หลายอยู่ในดินแดนต่างๆ ในดินแดนแถบเมโสโปเตเมีย นับถือเทพีอิสตาร์ อันเป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์สามารถบันดาลให้หญิงมีบุตรได้ และมีการนับถือกันอย่างแพร่หลาย

๒.๕.๒ คติความเชื่อเรื่องยักษ์ต่อลัทธิการบูชาต้นไม้ในอินเดีย

ลัทธิการบูชาต้นไม้เกิดจากความเชื่อว่ามีวิญญาณหรือเทพเจ้าอาศัยอยู่ในต้นไม้ นิยมเรียกวิญญาณ หรือเทพเจ้าต่างๆ รุกขเทวดาหรือรุกขเทพี เป็นผู้มีความอำนาจทำให้ต้นไม้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพไปในฤดูต่างๆ และเทพีสามารถบันดาลความสุข โชคลาภ ความอุดมสมบูรณ์ หรือโชคร้ายให้เกิดแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงติดต่อกับเทพเหล่านี้ด้วยการสวดมนต์อ่อนวอนและเช่น สรวงของสิ่งที่ตนปรารถนา ดังนั้นจึงมีการสมมุติรูปร่างของเทพีที่ตนนับถือขึ้นให้ดูสมจริงในการปฏิบัติบูชายิ่งขึ้น^{๔๕} เรื่องราวเกี่ยวกับการนับถือต้นไม้ปรากฏว่าอยู่ในตำนาน คัมภีร์ศาสนาและวรรณกรรมต่างๆ เช่น ตำนานของชาวอียิปต์และชาวเมโสโปเตเมีย คัมภีร์ไบเบิลของชาวฮินดูบันทึกของชาวกรีกโรมัน และชาวคริสเตียน รวมทั้งวรรณกรรมของชาติตะวันออก ได้แก่เปอร์เซีย

^{๔๔} ศาสตราจารย์ อินทรารุช . รูปเคารพในศาสนาฮินดู (นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๒๒) , หน้า ๖๔ .

^{๔๕} Jacquetta Hawkes and Sir Leonard Woolley , Prehistory and the Beginning of Civilization (London : George Allen and Unwin Limited , 1963) , p.335 . อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, อักษรในพระไตรปิฎก.

อินเดีย จีนและญี่ปุ่น ในแถบกลุ่มแม่น้ำสินธุได้รับตราประดับหลายชั้น มีรูปสลักที่แสดงว่ามีลัทธินี้แพร่หลายอยู่ เช่น รูปต้นโพธิ์ที่ห้วยนิคอร์น โคนจากกลางลำต้นรูปผู้หญิงมีต้นไม้งอกขึ้นมาจากท้อง ต้นไม้ที่มีเหลืออยู่กลางลำต้น การบูชาต้นไม้ของชาวสินธุแสดงเป็น ๒ แบบ คือ

๑. การบูชาต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ โดยตราประดับบางชั้นสลักรูปต้นไม้ กำแพงหรือรั้วล้อมรอบแบบเดียวกับการล้อมรั้วต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ในสมัยประวัติศาสตร์ จึงอาจกล่าวได้ว่าการทำรูปต้นไม้มีรั้วล้อมแบบนี้อาจเป็นต้นแบบของวฤกษณะ ไวทยะ ของอินเดียในยุคต่อมา

๒. การนับถือว่าต้นไม้มีเทพสถิตอยู่ โดยได้พบตราประดับสลักต้นไม้มีเทพหรือเทพิ้อยู่ภายในตรงหน้าต้นไม้ มีคนทำท่ากำลังบูชาเทพเหล่านั้นอยู่ ข้างหลังมีสัตว์ที่คงนำมาเพื่อบูชาอื่นอยู่ และมีคนยืนเป็นแถวอยู่ตอนบนหรือตอนล่างของรูป^{๕๐} ต่อมาในยุคพระเวทชาวอินเดียนับถือว่าเทพโสมะเป็นเทพเจ้าสูงสุดและต้นไม้โสมะจึงเป็นสัญลักษณ์ของเทพองค์นี้ เพราะเชื่อว่าเป็นยาอายุวัฒนะช่วยให้เป็นอมตะ

วรรณกรรมของอินเดียทั้งสมัยก่อนและสมัยหลังพุทธกาลเคยกล่าวถึงเรื่องราววิญญูณที่สิงสถิตอยู่ใต้ต้นไม้ เช่น คัมภีร์อุปนิษัต กล่าวไว้ว่า ต้นไม้ที่เป็นเทพเจ้าได้ละทิ้งไปจะเหี่ยวเฉา แต่เทพหรือวิญญูณนั้นจะไม่ดับ อาจเข้าไปอาศัยอยู่ในมนุษย์ก็ได้ ในสมัยพุทธกาลเองยังมีพิธีสังเวกรุกขเทวดาและการบูชาขัณฑด้วยมนุษย์ เพื่อให้รุกขเทวดาพอใจ^{๕๑} และวรรณกรรมของพุทธศาสนา เช่น สัตตนิบาตคุดนิกาย ก็มีเรื่องของการบูชาต้นไม้อยู่หลายตอน แม้ว่าพุทธศาสนาในสมัยแรกๆ จะปฏิเสธดังกล่าวนี้ก็ตามแต่ลัทธิบูชาต้นไม้ยังคงแพร่หลายอยู่ในหมู่ชาวอินเดียที่มีได้นับถือศาสนา และคนเหล่านี้ได้นำความเชื่อดังกล่าวเข้ามาปะปนกับพุทธศาสนาในตอนหลัง

๒.๕.๓ คติความเชื่อเรื่องยักษ์ต่อลัทธิบูชาขัณฑของกลุ่มชนพื้นเมืองในอินเดีย

ในยุคกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ได้เกิดอารยธรรมกลุ่มแม่น้ำสินธุขึ้นในอินเดีย อารยธรรมกลุ่มแม่น้ำสินธุที่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วมีภาษาเขียนแล้วยังไม่มีการอ่านออก เกี่ยวกับอารยธรรมนี้ยังคงขึ้นอยู่กับโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบอารยธรรมนี้จึงจัดอยู่ในสมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์มีกลุ่มชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในกลุ่มแม่น้ำ ๓ เชื้อสายด้วยกัน ดังนี้

๑. พวกออสเตรลอยด์ เป็นชาวพื้นเมือง พวกนี้อาจจะมีฐานะในสังคมต่ำมาก

๒. พวกเชื้อสายเมดิเตอร์เรเนียน เป็นพวกที่มีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในอินเดียภาคตะวันตก แต่โบราณ พวกนี้มีอารยธรรมสูง นักประวัติศาสตร์เรียกพวกนี้ว่า คราเวเดียน พวกอารยันเรียกพวกนี้ว่า ทัสซู หรือ มีลักข เพราะถือว่าเป็นป่าเถื่อนกว่าตน

^{๕๐}K.L. Sachadeva, Phallic Tree Worship (Varanasi: Bharat Bharati Oriental Publisher, 1991), p.3.

^{๕๑}Banerjea, op. cit., p.101. อ้างใน พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, ชักยันพระไตรปิฎก.

๓. พวกปาเลโอ มอง โกลอยด์ พวกที่อพยพเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ถิ่นเดิมของชนพวกนี้คือ ชนบทแถบภูเขา เนปาล หรือฮัสสัม (อาหม)^{๕๒}

ในจำนวนทั้ง ๓ พวกนี้ถือว่า ชนกลุ่มใหญ่ที่สร้างสรรค์อารยธรรมกลุ่มแม่น้ำสินธุ คือ ชนเชื้อสายเมดิเตอร์เรเนียน หรือคราเวเดียนในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่ออาจกล่าวได้ว่า ชนพวกนับถือลัทธิและเทพเจ้าหลายองค์ เช่น พระแม่ และเทพผู้ชาย นูชาเทพเจ้าประจำโลกธาตุ และธรรมชาติซึ่งได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ นอกจากนี้ยังนับถือหินคล้ายศิวิลิ่งค์ ต้นไม้ และสัตว์บางชนิด อาจจะกล่าวในลักษณะแบบวิญญานนิยมทำนองเชื่อว่ามีวิญญานสิงสู่ในสิ่งที่ตนนับถือและมีตัวตน จึงนับว่าเป็นเทพเจ้า มีการบวงสรวงเทพเจ้าเหล่านี้โดยการนำเนื้อสัตว์หรือเรื่องบวงสรวง สัตว์อื่นที่คิดว่าเทพเจ้าชอบเสวยไปส่งลงในกองไฟ เชื่อว่าการที่สิ่งของเหล่านั้นถูกไฟไหม้หมดไปในกองไฟเท่ากับเทพเจ้าได้เสวยแล้วควันไฟที่ลอยไปในอากาศเป็นเสมือนทูตที่นำความต่างๆ ไปกราบทูลเทพเจ้าบนสวรรค์

๒.๖ สรุป

จากการศึกษาพบว่า ชาวชมพูทวีปมีการเคารพนับถือบูชายักษ์ เป็นชีวิตจิตใจอยู่ก่อนแล้ว ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นชาวชมพูทวีปได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วแต่การเคารพนับถือบูชายักษ์มิได้หายไป ยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวชมพูทวีป ประกอบกับพระพุทธศาสนาก็มิได้ขัดขวางและมีการกล่าวถึงยักษ์ในความหมาย ลักษณะ ประเภทและลำดับชั้นของยักษ์ไว้ในคัมภีร์อย่างกระจัดกระจาย

^{๕๒} เถียนันท์ รัตน์ปิยะภากรณ์, “การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบของ “ยักษ์” จากปฎิปากรรมที่พบในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗

บทที่ ๓ ศิลปกรรมไทย

ศิลปกรรมเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษยชาติ มนุษย์ไม่ว่าชาติไหนๆ ต่างก็ได้สร้างสรรค์งานศิลปกรรมไว้เป็นหลักฐานและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ฉะนั้นจึงทำให้เกิดการศึกษาวิจัยงานด้านศิลปกรรมอย่างกว้างขวางทั้งในด้านความหมายทางศิลปกรรม ลักษณะและประเภทหรือกลุ่มของงานศิลปกรรม ตลอดจนถึงคติความเชื่อต่างๆ ซึ่ง แฝงอยู่ในงานศิลปกรรมนั้นๆ ด้วย คนเฒ่าไทยก็เช่นกัน กล่าวคือบรรพบุรุษของไทยผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและมีใจรักงานด้านศิลปกรรมได้สร้างสรรค์งานด้านศิลปกรรมให้มีความโดดเด่นอย่างเห็นได้ชัดในแต่ละภูมิภาคทั้งในด้านความหมาย ลักษณะและประเภทหรือกลุ่มตลอดถึงคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในงานด้านศิลปกรรมชนิดนั้นๆ เช่นกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษางานด้านศิลปกรรมไทย ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ ๑) ความหมายของศิลปกรรมไทย ๒) ลักษณะของศิลปกรรมไทย ๓) ประเภทศิลปกรรมไทย มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ ความหมายของคำว่า ศิลปกรรมไทย

สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมาย^๑ ศิลปกรรม ไว้ดังนี้ศิลปกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ตกดินที่มีความสวยงามมากไม่นับเป็นศิลปกรรมแต่จิตรกรรมหรือภาพเขียนที่วิทัศน์พระอาทิตย์นับเป็นศิลปกรรมและศิลปกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นให้มีความสวยงาม สิ่งมนุษย์สร้างที่ไม่สวยงาม เช่นกองขยะ ป้ายโฆษณา ฯลฯ ไม่นับเป็นศิลปกรรม การสร้างสรรค์โดยมนุษย์เพื่อความงามหรือสุนทรียภาพที่ถือเป็นศิลปกรรมแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. ศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ หมายถึงศิลปกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นเพื่อความปิติชื่นชมในตัวชิ้นงาน เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม กวีนิพนธ์และงานดุริยางศิลป์

๒. ศิลปกรรมประเภทประ โยชน์ศิลป์ หมายถึงศิลปกรรมที่มีประโยชน์ใช้สอยด้วย เช่นงานจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องแก้ว เครื่องเรือนและสิ่งใช้สอยต่างๆ ที่มีการบรรจงสร้างขึ้นโดยประณีต ทั้งที่สร้างด้วยมือ (ศิลปหัตถกรรม) เป็นงานประเภททัศนศิลป์ เป็นความหมายที่ใช้กันมาในช่วงศตวรรษก่อน ซึ่งมักหมายเฉพาะงานประเภท จิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ส่วนศิลปะที่เป็นการแสดงจะจัดแยกไว้ต่างหาก เช่น การแสดงนาฏศิลป์ ดุริยางค์ศิลป์ ไม่นิยมรวมไว้ใน

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : เพื่อนพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๔.

ส่วนใหญ่^๓ ถึงแม้มีศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องบ้างแต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา ที่มีศิลปกรรมปรากฏเป็นองค์ประกอบสถานที่สำคัญเหล่านี้

๓) **จิตรกรรม** ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า จิตรกรรมไว้ดังนี้ ศิลปะการวาดเขียน ศิลปะการวาดภาพ^๔ จิตรกรรม พจนานุกรมศัพท์ศิลปะได้ให้คำนิยามไว้ว่า จิตรกรรมหมายถึงภาพที่แต่ละบุคคลสร้างขึ้น ด้วยประสบการณ์ทางสุนทรียภาพและความชำนาญ โดยใช้สื่อนิตต่างๆ เช่นสีน้ำสีน้ำมัน สีฝุ่น เป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงเจตนาในการสร้างสรรค์ การสร้างงานจิตรกรรม จะสร้างงานบนพื้นราบเป็นส่วนใหญ่^๕

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำริงานออกแบบและทรงสร้างขึ้นด้วยฝีพระหัตถ์ของพระองค์เอกทุกองค์ ศิลปกรรมของไทยไม่ว่าจะเป็นไปในด้านประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมและประเภทอื่นๆ ช่างไทยที่มีฝีมือได้รับแรงบันดาลใจมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มีพระรูปลักษณะทางด้านศิลปะสวยงาม^๖

จากพระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ “งานช่างฝีมือศิลปะไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ เพราะศิลปะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของคนในชาติ ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ในปัจจุบันงานศิลปกรรมไทยกำลังตกอยู่ในภาวะอันตราย อาจเพราะสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมของประเทศ ศิลปกรรมหลายประเภทเริ่มผลิตด้วยเครื่องจักรแทนงานฝีมือ ทำให้ช่างศิลปกรรมไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการฝึกฝนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลงานจึงไม่ละเอียดอ่อนงดงามเช่นกาลก่อน”

กรมศิลปากร ให้ความหมายไว้ในหนังสือสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีกล่าวว่า จิตรกรรมเป็นสาขาหนึ่งของวิจิตรศิลป์ มีลักษณะการแสดงผลเฉพาะตัวแตกต่างจากวิจิตรศิลปะสาขาอื่นๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม และดนตรี จิตรกรรม คือการแสดง

^๓มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก, **วรรณกรรมไทยจีน มัชฌมา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทมิเนียวเจอจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๓.

^๔พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๑.

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : เพื่อนพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓๔.

^๖พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, **พระทรงเป็นปราชญ์พระพุทธศาสนา**, การถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซนจูรี่ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

ความนึกคิดและอารมณ์สะท้อนใจด้วยการสร้างสรรค์คุณค่าทางสุนทรียภาพออกมาเป็นภาษาของการเห็น (Visual Language) ที่เป็น ๒ มิติ เป็นการสื่อสารความหมายด้วยเส้น น้ำหนัก อ่อนแก่ของแสงเงา สีและลักษณะพื้นผิวลงบนวัสดุที่มีผิวแบนราบ^{๑๐}

พระราชวรมุนี (ประยูร ปรยุโต) อธิบายว่า เจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชาพระพุทธเจ้า จัดเป็นโบราณสถาน ที่อายุเก่าแก่ที่สุดที่ให้เราสามารถพบเห็นในปัจจุบันละนั่นจึงมีวัตถุเครื่องระลึถึงที่เรียกกันว่า เจดีย์ พระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์ พระสถูป พระปราสาท^{๑๑} เรื่องเจดีย์พอจะสรุปได้ว่า มีสถาปัตยกรรมเพื่อบรรจุอัฐิ เป็นคำที่มาจากสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า การก่อสร้างที่มีความคงทนถาวร สิ่งแวดล้อมและผังเมืองเป็นต้น^{๑๒} บรรดาสถาปัตยกรรมเหล่านั้นนี้ วัดเป็นต้นกำเนิดของศิลปวัตถุที่เรียกว่าพุทธศิลปวัตถุ เพราะเกิดจากความรู้สึกนึกคิดและศรัทธาเลื่อมใสของผู้สร้างเกิดแรงใจ ได้อุทิศศิลปะสถาปัตยกรรม และยังได้รับเอาเขามาผสมผสานในงานสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา

พระมหาเกษม หสจิตโต กล่าวว่า ศิลปกรรมอันเป็นผลงานที่เกิดจากความพากเพียรของมนุษย์ที่มีความพยายามสร้างขึ้นมาด้วยแรง กาย แรงใจ และกำลังความคิด โดยประสงค์จะให้ เป็นเครื่องบูชา หรือเป็นเครื่องที่แสดงออกซึ่งความเคารพนับถือและความเคารพนับถือพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดศิลปกรรม เพื่อเป็นสื่อศรัทธา ที่สามารถเห็นได้เป็นรูปธรรมจากศาสนสถาน และศาสนวัตถุที่มีการสร้างสรรค์เอาไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ในพระพุทธศาสนา ในงานศิลปกรรม ตามที่ปรากฏเห็นหลักฐานเป็นเครื่องยืนยันแล้วนั้น จะพบได้ว่าบรรดาศิลปิน ผู้สร้างสรรค์ผลงานนั้นมีความผูกพันกับคติความเชื่อ หรือศาสนาเป็นที่เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตนเพราะว่า ผลงานทางด้านศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมารับใช้ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ พุทธศาสนานั้น ได้ปรากฏหลักฐานให้เห็นเป็น โบราณสถานทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะพระมหากษัตริย์ได้ทำหน้าที่เป็นองค์ศาสนูปถัมภก เป็นผู้นำและทำการส่งเสริมศิลปินให้สร้างสรรค์งานศิลปกรรมหรือเกิดพุทธศิลป์ขึ้นด้วยความศรัทธาของผู้ที่สร้างสรรค์ผลงาน^{๑๓}

^{๑๐}กรมศิลปากร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย** เล่มที่ ๖ ศิลปกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

^{๑๑}สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๗), หน้า ๑๑๗.

^{๑๒}พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, **พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว**, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

^{๑๓}พระมหาเกษม พยุง (หสจิตโต), **พระพุทธศาสนาในเมืองกำแพงเพชร โบราณ**, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๕.

ธนิต อยู่โพธิ์ หลักฐานในอดีตของชาติที่จารึกไว้เป็นภาพเขียนจิตรกรรม^{๑๕} ที่สร้างขึ้นเพื่อประดับในที่สูง ที่พื้นเพदानปราสาท ฝาผนังพระอุโบสถ วิหารหรือศาสนสถานให้เกิดความวิจิตรงดงาม ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส และมีจิตน้อมรับไปในทางบุญกุศลดั่งนั้น พุทธศิลป์วัดอุ้มจุกเริ่มต้นมาจากความต้องการที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ การปฏิบัติบูชาให้ปรากฏออกมาในรูป พุทธศิลป์วัดอุ้มจุกที่ทรงคุณค่า แฝงไว้ด้วยหลักคตินิยมหรือพุทธปรัชญา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือวิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้นเรือน โถง และถ้ำ^{๑๖} ถ้ำจิตรกรรมใดไม่ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึก ปีติยินดีมีเมตตาใจหรือสะเทือนใจแล้วจิตรกรรมนั้นก็ไม่มีคุณค่า ไม่สามารถเรียกว่าเป็นศิลปกรรม หรืออีกทางหนึ่ง หากจิตรกรรมนั้นมีคุณค่า แต่ผู้ชมนั้นเป็นผู้ที่ขาดอินทรีย์สัมผัส ก็ไม่สามารถเกิดความประจักษ์แห่งศิลปกรรมนั้นได้^{๑๗} ดังนั้น จะดูจิตรกรรมให้เข้าใจได้อย่างไรนั้นต้องทำความเข้าใจในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่ประกอบเป็นโครงสร้าง^{๑๘} ซึ่งมีตัวผู้สร้างงานจิตรกรรมระบวนถ่ายทอดสร้างสรรค์ผลงานหรือจิตรกรรม การที่ผู้ดูคนใดคนหนึ่ง เมื่อได้สัมผัสกับจิตรกรรมแล้ว อยากจะทำความเข้าใจก็ต้องถามตัวเองเสียก่อนว่า จุดประสงค์ต้องการเข้าใจอะไร ต้องทำความเข้าใจกับกระบวนการสร้างสรรค์หรือต้องการทราบว่า ในผลงานนั้นมีรูปแบบอะไร หรือต้องการรู้ว่าตนเองได้อะไรจากการดูบ้างหรือต้องการทำความเข้าใจกับสาเหตุที่ผู้สร้างมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรที่สร้างสรรค์ผลงานชิ้นนั้นๆ ขึ้นมา^{๑๙}

นิตา หงส์วิวัฒน์ กล่าวไว้ว่า ความงดงามแห่งสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมไทย ที่รับเอาโบราณเป็นศาสนสถานไม่ว่าจะเป็น สถูป เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ล้วนมีความงดงามทางสถาปัตยกรรม และควรรู้จักอย่างลึกซึ้ง^{๒๐}

นางเจดีย์รัตน์ รัตนปิยะภากรณ์ แม้แต่เรื่องราวเกี่ยว ในประติมากรรมภาพสลักเล่าเรื่อง ซึ่งไทยรับอิทธิพลจากประติมากรรม ภาพสลักเรื่องราวรามายณะในศิลปะเขมรนั้นก็มีความแตกต่างกัน คติในประเทศเขมรเน้นถึงคติความเชื่อและการบูชาเทพเจ้าของลัทธิ ไชยณพินิกายในของศาสนาพราหมณ์ ส่วน

^{๑๕} ธนิต อยู่โพธิ์, สามหลวงจีนมีชื่อจารึกไปอินเดีย, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนศิwapร จำกัด, ๒๕๑๒), (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายจำรูญ ชื่นรุ่งโรจน์ ณ เมรุวัดธาตุทอง วันจันทร์ที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๒).

^{๑๖} วิ.จ. (บาลี) ๗/๒๐/๕๕.

^{๑๗} วรรณิกา ณ สงขลา, การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๘), หน้า ๑.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓ - ๖.

^{๑๙} ประเสริฐ ศิธรัตนา, จิตรกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๒๐} นิตา หงส์วิวัฒน์, สมุดภาพวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อนเด็ก, ๒๕๔๕), (คำนำ).

ประเทศไทยเป็นเพียงการนำภาพสลักเล่าเรื่องราวในรามเกียรติ์ของเขมรมาสร้างภาพเล่าเรื่องประกอบการสร้าง ศิลปกรรมประดับศาสนสถานเท่านั้นไม่ได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์อย่างของประเทศ เขมร ในคตินิยมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การประดับฐานปราสาทหรือเจดีย์ตามพุทธสถานนั้นมีความหมายไปในลักษณะของสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นเครื่องค้าชูพุทธสถานโดยตรงหรือเป็นผู้รักษาศาสนาเพื่อให้ พุทธศาสนาคงอยู่ยืนยงตลอดไป คตินี้คงจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ของอินเดียและผ่านเขมร แล้ว นำคตินี้เข้ามาปะปนกับพุทธศาสนา อันมีบทบาทต่อการสร้างประติมากรรมประดับพุทธสถาน^{๒๐}

สงวน รอดบุญ ให้ความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า พุทธศิลป์คือ ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านประติมากรรม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ในลัทธิ มหายานและเถรวาท^{๒๑}

สมพร อยู่โพธิ์ กล่าวว่า งานพุทธศิลป์มีรากฐานที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน อาจมีลักษณะเฉพาะของความเป็นตะวันออกที่พิเศษแบบ ชนชาติ ไทยศิลปกรรม วัดความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเวลาช้านานไม่ว่าจะมาจากภาพเขียนประติมากรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรมซึ่งศิลปะแขนงต่างๆ เหล่านี้ ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพุทธศิลป์ โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือสร้างขึ้นในปริมณฑลของวัดเนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ศาสดา เช่น พุทธประวัติ พุทธปฏิมา เกี่ยวข้องกับคำสอนโดยอาศัยวิธีการต่างๆ เช่น ทฤษฎีสามโลก ในไตรภูมิ และอีกประการหนึ่งเพราะศิลปินหรือช่างจะแสดงเจตจำนงเป็นการน้อมจิต ศิลปกรรม ด้วยพลังศรัทธา^{๒๒}

สมพร ไชยภูมิธรรม กล่าวว่า บุคคลที่มีตัวตนและมีชีวิตอยู่จริง จิตรกรรม^{๒๓} แปลว่า การกระทำอย่างวิจิตรหรืองานอันงดงามเป็นงานแขนงหนึ่งของศิลปะสาขาวิจิตรศิลป์ที่บริสุทธิ์ งดงามเกิดขึ้นมาจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่ต้องใช้จินตนาการฝีมือทักษะ ความประณีต ความ ศรัทธาและสมาธิที่แน่วแน่ที่สื่อออกมาเป็นงานภาพเขียนที่แสดงเรื่องราวทางวรรณกรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา อาจมีเรื่องราวเกี่ยวกับ ครุฑ นาค นอกจากนี้งานจิตรกรรมยังให้ประโยชน์ และคุณค่าในการศึกษาทางวิชาการต่างๆ เพราะช่างศิลป์ในทุกสมัยโบราณเขียนจากแรงคลั่งบันดาล

^{๒๐}นางเนติฉันท รัตน์ปิยะภากรณ์, “การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบของยักษ์จากประติมากรรมที่ พบในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑), หน้า ๕๘.

^{๒๑}สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๐.

^{๒๒}สมพร อยู่โพธิ์, พุทธรูปปางต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๑), หน้า ๑-๒.

^{๒๓}สมพร ไชยภูมิธรรม, ปางพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

ใจ ใช้จินตนาการและสภาพแวดล้อมของสังคมในสมัยนั้นๆ มาประกอบ ทำให้ได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ของชาติเรื่องราวในพระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า จิตรกรรมฝาผนังเป็น

โกสุม สายใจ สรุปความหมายไว้ว่า จิตรกรรม หมายถึง การวาดภาพ การเขียนภาพ ซึ่งเกิดขึ้นจากนำเอาวัสดุต่างๆ เช่นดินสอ สี ปากกาและวัสดุอื่นๆ มาขูดขีด ลากเขียน ระบาย สลัก ป้ายทา ฯลฯ ให้เกิดเป็นรูปร่าง รูปทรง บนระนาบรองรับเป็นเรื่องราวตามความคิดของศิลปินที่ต้องการแสดงออก ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องจริงที่พบเห็นได้หรือเรื่องราวจากจินตนาการ อันเป็นการสร้างสิ่งที่มองไม่เห็น ให้มองเห็นได้^{๒๕}

๓.๒ ลักษณะของศิลปกรรมไทย

ลักษณะกับอิทธิพลของยักษ์ที่มีต่อศิลปกรรมไทยในแขนงต่างๆ ล้วนมีความงดงามมีอำนาจ ทำให้เกิดด้วยความศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทำให้สืบสานประเพณีที่มีคุณค่าตามวิถีชีวิตของท้องถิ่นเกิดประโยชน์แก่การศึกษาให้ค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ชาดกคดิธรรมสะท้อนคำสอนแบบอุดมคติเพื่อให้โน้มน้ำจิตใจของชาวพุทธศาสนิกชนให้เกิดความอ่อนโยน สงบในจิตใจ สามารถนำประสบการณ์ทางศิลปกรรมไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในระดับหนึ่งได้เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก นั้นวัดในสมัยที่พระเจ้าเริ่มประกาศพระพุทธศาสนานั้นเป็นสถานที่สร้างเพื่อการใช้สอยตามความจำเป็นซึ่งเป็นที่อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติสมณธรรม ไม่มีความหรูหราหรือวิจิตรพิสดารแต่อย่างใด เป็นสถานที่สร้างด้วยความเรียบง่าย มุ่งประโยชน์การใช้สอยเป็นที่สำคัญเช่น เป็นที่ป้องกันความหนาว ความร้อนจากลม ฝน และแสงแดดตลอดจนสัตว์ร้ายชนิดอื่นๆ ที่จะมาเบียดเบียนทำร้าย การถวายที่อยู่แก่พระสงฆ์จัดเป็นประโยชน์สูงสุด เพื่อเป็นที่หลีกเร้นในที่อันสงบเพื่อเป็นการเพ่งพิจารณาและความเห็นแจ้ง พระพุทธองค์ทรงตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ^{๒๖}

^{๒๕}โกสุม สายใจ, **จิตรกรรมพื้นฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสารพันธ์ศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^{๒๖}วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๐๒/๕๖.

ประติมากรรมไทยอีกส่วนหนึ่งที่ได้รับความเชื่อและคติตามลัทธิขงจื๊อ มีทั้งแบบประติมากรรมเซาะหรือเว้า ประติมากรรมนูนต่ำ^{๒๓} ประติมากรรมนูนสูงประติมากรรมลอยตัว^{๒๔} สถาปัตยกรรม ลวดลายปูนปั้นประดับตามอาคารบ้านเรือน โบสถ์วิหารพระราชาวัง ฯลฯ สำหรับงานประติมากรรมรูปยักษ์แบบลอยตัวมักทำคล้ายกับเป็นพระพุทธรูป

ยักษ์ เป็นส่วนหนึ่งในงานศิลปกรรมตามความเชื่อตลอดจนถึงเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสกุลช่างของแต่ละท้องถิ่น หรือแตกต่างกันไป ตามคตินิยมในแต่ละยุคสมัย โดยทั่วไปแล้วเรามักศึกษาลักษณะของสกุล ช่างที่เป็นรูปแบบของศิลปะสมัยต่างๆ ประเทศไทยจากลักษณะของพระพุทธรูปเนื่องจากเป็นงานที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจัดสร้างอย่างปราณีตบรรจง ผู้สร้างมักเป็นช่างฝีมือที่เชี่ยวชาญที่สุดในท้องถิ่นหรือยุคสมัยนั้น และเป็นประติมากรรมรูปยักษ์ที่มีวิธีการจัดสร้างอย่างเปี่ยมด้วยศรัทธาลักษณะประติมากรรมไทยในสมัยต่าง ๆ ส่วนเรื่องคติความเชื่อเรื่องยักษ์จากงานประติมากรรมที่เราพบเห็นในสังคมไทยในปัจจุบันโดยการศึกษาตั้งแต่สมัยศิลปะแบบทวารวดีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ประติมากรรมยักษ์ในประเทศไทยมีในสองลักษณะประการแรกเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับยักษ์เนื่องในพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื๊อ ในคติพื้นเมืองของอินเดียเข้ามาผสมผสานกับเรื่องราวในพุทธศาสนาและความเชื่อของประชาชนในท้องถิ่นของประเทศไทยที่มีผลส่งต่อการก่อสร้างประติมากรรมรูปยักษ์ซึ่งนิยมใช้ประดับศาสนสถานตามคติความเชื่อ

๓.๒.๑ ลักษณะศิลปกรรมด้านประติมากรรม

ประติมากรรมรูปยักษ์ที่พบในประเทศไทยเรามีทั้งที่สร้างขึ้นตามคติของแต่ละศาสนา พราหมณ์ คติศาสนาพุทธ และยังได้รับอิทธิพลจากท้องถิ่นตั้งแต่สมัยศิลปะแบบทวารวดีและยังมีหลักฐานที่แสดงถึงภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยมีร่องรอยว่าได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะค่อนข้างชัดเจน รวมทั้งหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมประติมากรรมรูปยักษ์ที่ใช้ในการประดับศาสนสถาน ในการปั้น หล่อ หรือแกะสลักจัดเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่ง หรือวิธีการอื่นใดที่ก่อให้เกิดงานศิลปะซึ่งมีทั้งความกว้างยาวและลึกหนาในงานศิลปะส่วนใหญ่มีจุดประสงค์ในการสร้าง ด้วยศรัทธาอันแน่นแฟ้น ของชาวพุทธศาสนา จะเห็นได้จากพระพุทธรูปในสมัยต่างๆ การสั่งสมสืบทอดประสพการณ์ทางศิลปะก่อให้เกิดทัศนคติในคามงามทัศนคติทางสุนทรียะศิลปะในสังคมไทยจึงเกี่ยวข้องกับความเชื่อถือศรัทธาตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นอยู่

^{๒๓} จีรพันธ์ สมประสงค์, ประวัติศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๘.

^{๒๔} พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง, พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔)

สำคัญ ศิลปะในพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นที่จะกล่าวถึงความงามเป็นการเฉพาะทัศนะเกี่ยวกับเรื่องความงามที่พระพุทธศาสนามุ่งหมายถึงจะเป็นเพียงบางแง่มุมที่สัมพันธ์ผสมผสานอยู่กับความจริงและยังเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อยู่กับความดี ด้วย ความงามหรือสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความจริงดังนั้นพระพุทธศาสนา กล่าวว่า ถึงธรรมะเป็นเรื่องหลักธรรมความหมายกว้าง แม้ในความเป็นธรรมชาติปกติธรรมดา คือความจริงที่เป็นจริง ถูกต้องตามหลักและกฎเกณฑ์ธรรมชาติ กล่าวคือความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย การอิงอาศัยเกื้อกูลเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันในธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ อารมณ์ต่าง ๆ นั้นมีความเป็นปกติธรรมดาของมันเป็นเองและมีความงามอยู่ในตัวเองแล้วเป็นความงาม เป็นสุนทรียภาพในลักษณะหนึ่ง^{๒๕}

ประติมากรรม (Sculpture) เป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการสร้างรูปทรง ๓ มิติ มีปริมาตร มีน้ำหนักและกินเนื้อที่ในอากาศ โดยการใช้วัสดุชนิดต่าง ๆ วัสดุที่ใช้สร้างสรรค์งานประติมากรรม จะเป็นตัวกำหนด วิธีการสร้างผลงาน ความงามของงานประติมากรรม เกิดจากการแสงและเงา ที่ เกิดขึ้นในผลงานการสร้างงานประติมากรรมทำได้ ๔ วิธี คือ

๑. การปั้น (Casting) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติ จากวัสดุ ที่เหนียว อ่อนตัว และยึดจับตัว กันได้ดี วัสดุที่นิยมนำมาใช้ปั้น ได้แก่ ดินเหนียว ดินน้ำมัน ปูน แป้ง ขี้ผึ้ง กระดาษ หรือ ขี้เลื่อยผสมกาว เป็นต้น

๒. การแกะสลัก (Carving) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติ จากวัสดุที่ แข็ง เปราะ โดยอาศัยเครื่องมือ วัสดุที่นิยมนำมาแกะ ได้แก่ ไม้ หิน กระจก แก้ว ปูนปลาสเตอร์ เป็นต้น

๓. การหล่อ (Molding) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติ จากวัสดุที่หลอมตัวได้และกลับแข็ง ตัวได้ โดยอาศัยแม่พิมพ์ ซึ่งสามารถทำให้เกิดผลงานที่เหมือนกันทุกประการตั้งแต่ ๒ ขึ้น ขึ้นไป วัสดุที่นิยมนำมาใช้หล่อ ได้แก่ โลหะ ปูน แป้ง แก้ว ขี้ผึ้ง ดิน เรซิน พลาสติก ฯลฯ รำมะนา (จิตเรขียูประชา)

๔. การประกอบชิ้นรูป (Construction) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติโดยนำวัสดุต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน และยึดติดกันด้วยวัสดุต่าง ๆ การเลือกวิธีการสร้างสรรค์งานประติมากรรมขึ้นอยู่กับวัสดุที่ต้องการใช้ ประติมากรรม ไม่ว่าจะสร้างขึ้นโดยวิธีใด จะมีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ แบบนูนต่ำ แบบนูนสูง และแบบลอยตัว ผู้สร้างสรรค์งานประติมากรรม เรียกว่า ประติมากร

^{๒๕} มโน พิสุทธิรัตนานนท์, สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๑.

๓.๒.๒ ลักษณะศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรม

ลักษณะของสถาปัตยกรรม มีรูปแบบประเพณี ที่เด่นเห็นได้ชัด คือเจดีย์ที่ก่อขึ้น สร้างเป็นสถาปัตยกรรมแบบครึ่งวงกลมเจดีย์ชนิดนี้ปรากฏชัดเจนในภูมิภาคทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เห็นรูปปั้นยักษ์ยังคงมีบทบาทตามท้องที่ที่สร้างแตกต่างกันไปเป็นคติความเชื่อมีการประดับตกแต่งทั้งด้วยลวดลายและประติมากรรมรูปยักษ์ภาพนอกเล่าเรื่องต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคตินิยมในสมัยนั้น เพื่อเป็นกำลังในการผลิตอันเป็นปัจจัยสำคัญ^{๓๐} สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องศาสนาซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณสงฆ์ ที่เรียกว่า วัด ซึ่งประกอบไปด้วยสถาปัตยกรรมหลายอย่าง ได้แก่ อุโบสถ เป็นที่กระทำสังฆกรรมของพระภิกษุ วิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญและกระทำสังฆกรรม กุฏิ เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์สามเณร หอไตร ที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญทางศาสนา

สภาพแวดล้อมและแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละเขตภูมิภาคในด้านรูปลักษณะ การใช้วัสดุ และวิธีการก่อสร้าง เช่น จากสิ่งปลูกสร้างในเขตหนาว เขตร้อน ขึ้นที่ราบลุ่ม ชุมชนเมือง จะมีรูปทรง ผังเรือน ที่เหมาะสมกับสภาพที่อยู่อาศัยและใช้สอยได้ดีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เฉพาะภูมิภาคด้วย ในด้านประโยชน์ใช้สอย มนุษย์สร้างสถาปัตยกรรมเพื่ออยู่อาศัย และทำกิจกรรมต่าง ๆ ใช้ชีวิต (ทางกาย) และทางวัฒนธรรม (ทางใจ จิตวิญญาณ)

คตินิยมในการสร้างสถาปัตยกรรม หรือสิ่งที่พึงปฏิบัติและพึงหลีกเลี่ยงในกาก่อสร้าง เป็นคตินิยมที่ยึดถือสืบต่อกันมาในสังคมหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการก่อสร้างและใช้สอย คนไทยมีคตินิยม ในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเกี่ยวเนื่องกับการเลือกทำเล การเลือกวัสดุ การวางผัง การวางศิลาฤกษ์ การลงเสาเอก การเลือกวัน เวลา ลงมือก่อสร้าง การกำหนดขนาดสัดส่วน และการยึดถือในเรื่องความงาม

๑. การเลือกทำเล คนไทยนิยมปลูกสร้างบ้านเรือนตามริมน้ำ สอดคล้องกับวิถีชีวิตเกษตร กากอาหารและการคมนาคมสัญจร

๒. การเลือกวัสดุ เลือกใช้ไม้เนื้อดี แข็งแรง ทนทาน ซึ่งเหมาะกับวิธีการก่อสร้างและประโยชน์ใช้สอย มีหลักเกณฑ์ในการเลือกไม้ปลูกเรือน เช่นมีการกำหนดลักษณะเสาที่ดีและไม่ดี

๓. การเลือกฤกษ์ยาม เปิดความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิพลของดวงดาวและเทพ ซึ่งกำหนดวันเวลาก่อสร้างเพื่อให้มีช่วงจังหวะ วันเวลาที่เริ่มก่อสร้างให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

^{๓๐} อุดม รุ่งเรืองศรี, เทวาทพุทธ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๒.

๔. การกำหนดทิศทาง เพิ่มความเชื่อเกี่ยวกับทิศและอิทธิพลของลมฟ้าอากาศในการวางผังเรือน ผังศาสนาอาคาร ดังเช่น การประดิษฐานพระพุทธรูปใน โบสถ์มักจะหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ตามทิศที่พระพุทธเจ้าทรงผินพระพักตร์ในคราวตรัสรู้ เป็นต้น

๕. การกำหนดสัดส่วน เพิ่มคตินิยมของการหาวัสดุ การใช้สอย ได้สะดวก เหมาะกับประโยชน์และยังให้เกิดความพึงพอใจ โดยจะใช้สัดส่วนมนุษย์ที่สัมพันธ์กับอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างเป็นเกณฑ์

รสนิยมในด้านความงาม เป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิด และค่านิยมด้านความงาม ซึ่งได้รับการกล่อมเกลาในด้านความงามที่ปฏิบัติต่อกันมาจนกลายเป็นนิสัยประจำกลุ่มชน หรือสังคมนั้น ๆ

สถาปัตยกรรมบ้าน สิ่งก่อสร้าง

ในที่อยู่อาศัยของคนไทยประกอบด้วยเรือนนอน เรือนครัว ชั่งข้าวและรั้ว อาจจะเพิ่มเติมห้องนั่ง หอนก หอไม้ ศาลปู่ตาและศาลพระภูมิ โดยทั่วไปนิยมสร้างด้วยไม้และวัสดุธรรมชาติตามที่หาได้ในท้องถิ่น ต่อเมื่อสังคมเปรียบจากสังคมเกษตร มาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและบริการ ทำให้ชุมชนเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว สิ่งก่อสร้างเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยจึงเปลี่ยนไป มักเป็นเรือนหลังเดี่ยว อาจแยกครัวหรือไม่ก็ได้ แต่ยังคงศาลพระภูมิ และทำรั้วบ้าน เรือนของคนไทยมีแบบแผนนิยมเฉพาะแต่ละถิ่น ดังนี้

๑. เรือนกาแล เป็นเรือนหลังคาจั่ว มักสร้างเป็นเรือนจั่วแฝด ผังเรือนแบบสมมาตรฝาเรือนด้านข้างเฉียงผายออก มีหน้าต่างขนาดเล็ก เจาะเฉพาะผาห้องนอน ๑-๔ ช่วง นอกจากนี้ลักษณะเด่น คือ หลังคาตราจั่วติดไม้กาแล^{๓๐}

๒. เรือนทรงไทย เป็นเรือนหลังคาจั่วและปลายจั่ว โค้งป้านลมมียอดแหลม ปลายออกแบบตัวฝาผนังเรือนรูปสี่เหลี่ยมสมมาตร ฝาเรือนที่นิยมมากเป็นฝาแบบฝาประกน เรือนทรงสี่มสอ มีหน้าต่างทุกช่องเสา หน้าต่างสูง กว้าง และนิยมตกแต่งด้วยไม้ลายแกะสลักหรือฉลุไม้สวยงาม

๓. เรือนภาคใต้ แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ เรือนไทยพุทธ ซึ่งเป็นเรือนทรงไทย แต่มีขนาดเล็กและเล็กกว่าเรือนไทย ไม่นิยมติดปั้นลม ฝาสาวยบัวหรือฝามะกน มีหน้าต่างขนาดเล็ก และใช้ต่อม่อรับเสาเรือน เรือนไทยมุสลิม มี ๓ แบบ คือ แบบทรงจั่ว (แมและ) เรือนทังป็นหยา (สิมะ) และเรือนทรงมนิสา (ฟลามอ) ซึ่งเป็นแบบที่มีลักษณะเด่น หน้าจั่วตกแต่งพิเศษ ยอดจั่วประดับด้วยไม้

^{๓๐} ประสิทธิ์ แป้นสุวรรณ และคนอื่นๆ, คู่มือแบบเรียนและแนวทดสอบ : ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหมวดวิชาชีพพื้นฐานสาขาศิลปกรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

มากหลายเป็นลูกแก้ว และปลียอดคดกลางส้มจั่ว ประดับไม้ฉลุ ๒ ข้างเรือนมุสลิมได้มีหน้าต่างเปิดต่อจรดพื้นเรือน และตอนล่างมีลูกกรงกัน^{๓๒}

สถาปัตยกรรมวัด แบ่งพื้นที่เป็นเขตพุทธาวาส เป็นที่ของพระศาสนา เขตสังฆาวาส เขตที่พักอาศัยของพระสงฆ์ เขตปรุกเป็นเขตที่พระสงฆ์ประกอบกิจวิเวกหรือให้ชาวบ้านใช้เป็นที่ฌาปนกิจ สถาปัตยกรรมวัดมีดังนี้

๑. ปรางค์ เพิ่มสิ่งก่อสร้างที่บดิน หรือเกือบที่บดิน สำหรับประดิษฐานพระธาตุหรือสิ่งของสำคัญ ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบ จากศาสนสถาน ขอบโบราณ ซึ่งกำหนดให้เพิ่มปราทสำหรับประดิษฐานของเทพหรือศิลาสิ่งในศาสนาพราหมณ์ คตินิยมในสมัยอยุธยาปรางค์เพิ่มหลักของวัด

๒. เจดีย์ เป็นสิ่งก่อสร้างรูปทรงกรวย มีรูปแบบต่าง ๆ คือแบบระฆังกลม (ได้รับอิทธิพลจากศรีลังกา) แบบเหลี่ยมย่อมุมต่าง ๆ แบบเรือนธาตุ แบบหัวเหลี่ยม และแบบทรงบัวตูมหรือพุ่มข้าวพินธุ์

๓. โบสถ์ เป็นอาคารที่ประชุมทำกิจของสงฆ์ มีพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นประธาน มีผนังเหลี่ยมผืนผ้าทำมุข หลังคาทำลดระดับ และต่อลดระดับออกไปด้านข้าง ตกแต่งด้วยช่อฟ้า รวยและ ลายอง ปัจจุบันเป็นสถาปัตยกรรมที่มีสำคัญเป็นหลักของวัด^{๓๓}

๔. วิหาร เป็นอาคารประดิษฐานพระพุทธรูป ภาคเหนือถือคตินิยมว่าเป็นอาคารสำคัญของวัดมีแบบโถง (ไม่ก่อผนัง) และแบบมีผนัง ในภาคกลางเดิมก็คือ คตินิยมเช่นนั้นเหมือนกัน ต่อมาสร้างศาลากลางเปรียญทำหน้าที่แทนปัจจุบันไม่นิยมสร้างวิหาร

๕. ศาลากลางเปรียญ เป็นศาลาธรรมหรือโรงธรรม (อิสลามเรียกหอแจก) เป็นที่สำหรับชาวบ้านมาทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา เป็นโรงขนาดใหญ่ยกพื้นสูงลดมุขหัวท้าย หลังคาทรงจั่วหลังคาลาดสี่ด้านให้กลุ่มต่ำลง และกลุ่มพื้นที่ซึ่งขยายออกไปรวมจากในช่วงเสาในประธาน^{๓๔}

๖. หอกลองและหอรฆัง เป็นหอแขวนกลอง ระฆังใช้ตีเวลาบอกเวลานั้นอาหารและลงโบสถ์ สร้างด้วยไม้เป็นหอโล่ง หลังคาจั่วต่อกับลาดรวม หรือหลังคาพรหม พักตร์ต่อยอดแหลม ถ้าสร้างด้วยเครื่องก่อมักทำด้วยทรงหลังคาจั่ว และหลังคาทรงประสาท

^{๓๒}ประเสริฐ ศีลรัตน์, จิตรกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๘๗.

^{๓๓}วิรัตน์ พิษณุพลย์, ความเข้าใจศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๘๑.

^{๓๔}วัฒนา พุทธางกูรานนท์, ศิลปะวิจิตร, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งพิมพ์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๑.

๑. หอไตร เป็นหอไว้พระไตรปิฎกและคัมภีร์ อยู่ในเขตพุทธาวาสบ้าง มีขนาดเล็กภาคกลางนิยมปลูกด้วยไม้ลงในสระน้ำ ภาคเหนือนิยมปลูกคล้ายเรือนชั้นสูงหรือคล้ายโบสถ์ลักษณะ ๒ ชั้น ชั้นล่างเป็นตึก ชั้นบนเป็นไม้ เป็นอาหารทรงโรง ตกแต่งด้วยเครื่องล่ายของบางแห่งสร้างหอไตรแบบเรือนสามัญทั่วไป^{๑๕}

๒. ชุ่มเสมา เป็นชุ่มครอบใบเสมาโดยมีฐานรองรับ (แต่ไม่ปรากฏในภาคเหนือและอีสานโบราณ) เป็นชุ่มแบบหลังคาโค้ง หรือโค้งแหลม คล้ายกับช้าง กับชุ่มเรือนยอดในสมัยก่อน ชุ่มเสมาทำเฉพาะวัดหลวงเท่านั้น

สถาปัตยกรรมวัง เพิ่มสิ่งปลูกสร้างของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ชั้นสูงในราชธานี ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกับความสำคัญชนชั้นและฐานะพระบรมมหาราชวัง หรือวังหลวง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และเป็นศูนย์กลางการปกครอง พระราชวังบรมสถานมงคล (วังหน้า) และ พระราชวังบรมสถานเกษม (วังหลัง)สถาปัตยกรรมไทยยุคใหม่ เริ่มได้รับความนิยมนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ สร้างเป็นพระที่นั่งหลายองค์ ในเขตพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ยิ่งได้รับความนิยอย่างกว้างขวาง นำไปสร้างวังเจ้านายทั้งในเขตพระนครฝ่ายเหนือหรือฝ่ายใต้ รวมทั้งสร้างเป็นที่ทำการของ รัฐบาล บ้านพักข้าราชการ และตึกแถวร้านค้า สมัยรัชกาลที่ ๖ สร้างเป็นโรงเรียน บ้านของคหบดี สถานีรถไฟและตึกแถวร้านค้า นอกจากนี้ยังผสมผสานศิลปะไทยกับศิลปะขอม และศิลปะตะวันตกมากขึ้น ปลายสมัยรัชกาลที่ ๗ มีแบบอย่างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นผลงานของสถาปนิกไทย^{๑๖}

หอรฆังและหอกลองเป็นที่ใช้เก็บระฆังหรือกลองเพื่อตีบอกโมงยามหรือเรียกชุมนุมชาวบ้าน สถูป เป็นที่ฝังศพ เจดีย์ เป็นที่ระลึกอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาต่างก็มีรูปักษ์โดยรอบฐานธาตุเจดีย์ พระบรมธาตุ และเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ธรรมเจดีย์ พระวินัยคำสั่งสอนทุกอย่างของพระพุทธเจ้า บริโภคเจดีย์ สิ่งของเครื่องใช้พระพุทธเจ้า หรือพระภิกษุสงฆ์ที่เครื่องอัฐบริขารทั้งหลาย อุเทสิกเจดีย์ สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงองค์พระพุทธเจ้า สถูปเจดีย์ ณ สถานที่ทรงประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา ปรีนิพพาน และรวมถึงสัญลักษณ์อย่างอื่น พระพุทธรูป ธรรมจักร

^{๑๕} สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๕๓.

^{๑๖} สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๕.

๓.๒.๓ ลักษณะศิลปกรรมด้านจิตรกรรม

ศิลปะของชนชาติอื่นอย่างชัดเจนแต่การรับเอาศิลปกรรมแม้จะมีอิทธิพลยัักษ์อื่นอยู่บ้าง แต่ก็สามารถ คัดแปลงคลี่คลายตัดทอน หรือเพิ่มเติมจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองได้อย่างสวยงามลงตัวน่าภาคภูมิใจและมีวิวัฒนาการที่มีอิทธิพลในรูปปั้นยัักษ์ยังคงมีรูปแบบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพัฒนาเขียนไทยใช้ตกแต่งอาคารสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เครื่องประดับ เป็นลวดลายที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันซึ่งนำเอารูปร่างจากพุทธประวัติตามความเชื่อคตินิยม เช่น รูปคน รูปเทวดา รูปสัตว์ รูปยัักษ์ เป็นต้น จิตรกรรมไทยเป็นจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติมีคุณค่าทางศิลปะ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า เรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาประวัติศาสตร์ โบราณคดีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรม ตลอดจนการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่างๆ ของแต่ละยุคสมัย และสาระอื่นๆ ที่ประกอบกันเป็นภาพจิตรกรรมไทย งานจิตรกรรมให้ความรู้สึกในความงามอันบริสุทธิ์น่าชื่นชม ในจิตใจมวลมนุษยชาติได้โดยทั่วไปพระอุโบสถ มีจิตรกรรมฝาผนัง พุทธประวัติ ทศชาติชาดก และเทพชุมนุม ประกอบด้วยเทพชั้นจตุรหาราชิก ยัักษ์และครุฑ ต่ำลงมาเป็นภาพปฐมสมโพธิ แบ่งเรื่องโดยใช้เส้นสีเทา เพื่อแบ่งส่วนที่เป็นโลกสวรรค์ และโลกมนุษย์เริ่มจากเทพดา การเขียนภาพจิตรกรรมไทยบนฝาผนังเพื่อจะตกแต่งพื้นผนังให้สวยงามเพราะลักษณะ^{๓๓}

ภาพจิตรกรรมมีความสัมพันธ์อยู่กับลักษณะของตัวอาคารที่สร้างขึ้นด้วยในประเทศ ไทยภาพจิตรกรรมฝาผนัง ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลเรื่องราวของยัักษ์มาเป็นส่วนหนึ่งในการเขียน อยู่ใน โบสถ์หรือวิหาร ซึ่งเป็นการเขียนเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่นภาพพุทธประวัติ ภาพถ่ายเล่าเรื่องชาดกทั้งนี้เพื่อจะน้อมชกจงให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอยู่แล้วเมื่อ ได้ชมภาพเหล่านั้นเป็นนามธรรมแล้วก็ยังซาบซึ้งเมื่อได้ชมภาพเขียนที่เป็นรูปธรรมที่เคยรับฟัง เรื่องราวมาจากคำเทศน์มา ก็ยังทำให้คำสั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องราวในพระศาสนาติดหูติดตา และสิ่งที่ ทำให้เราจดจำก็คือภาพยัักษ์ที่อยู่ในงานจิตรกรรมที่สร้างความประทับใจ เกิดความเลื่อมใส ยิ่งขึ้นและอีกประการหนึ่งภายใน โบสถ์วิหารนั้นเมื่อได้เข้าไปภายในแล้ว ทำให้มีความรู้สึกเหมือน ปลีกตน ไปเสียจากโลกภายนอก เพราะเหตุนี้ภาพจิตรกรรมจึงมีส่วนให้ความรู้สึกที่สงบและลึกลับอยู่ ด้วยจิตรกรผู้วาดภาพจิตรกรรมแต่ก่อนมีศรัทธาอย่างแรงกล้าในการเขียนภาพ มุ่งหมายประการสำคัญ ของจิตรกรคือ การรับใช้พุทธศาสนาในทางศิลปะ ซึ่งการทำเช่นนี้ก็เป็นบุญกุศลอีกประการหนึ่ง ด้วย

^{๓๓}วรรณิกา ณ สงขลา, การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๘),

เหตุดังกล่าว ภาพที่เขียนจึงดูละมุนละไม เต็มไปด้วยชีวิตชีวา เต็มไปด้วยพลัง จึงทำให้ภาพจิตรกรรมไทยมีความงดงามมาก^{๓๘}

ลักษณะมูลเหตุในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น เกิดจากแนวความคิดที่ว่า เมื่อมีกิจพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ฝาผนังเหล่านั้นมักจะได้รับตกแต่ง โดยมีผ้าปิดทับด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังลักษณะของภาพจิตรกรรมของไทยภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังของไทย มีลักษณะเฉพาะของไทยเอง ซึ่งไม่เหมือนกับของประเทศ ในทวีปเอเชียอาคเนย์ หรือประเทศใดๆ เลย จิตรกรรมฝาผนังจะเป็นลักษณะแบนราบ ไม่มีส่วนลึกของภาพที่เราเรียกว่า “Perspective” เช่น ภาพที่อยู่ไกลจะมีลักษณะที่เล็กกว่า ภาพเขียนจึงมีเพียง ๒ ลักษณะ คือกว้างและยาวเท่านั้นเอง แต่เป็นภาพเขียนที่จิตรกร ได้พยายามใช้ความสามารถที่จะเขียนให้รู้บุคคลไหนเป็นตัวเอกของเรื่อง นอกจากนั้นภาพเขียนยังแสดงออกหรือสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนในยุคนั้น ๆ

จิตรกรรม คือ ศิลปะประเภทหนึ่งโดยทัศน์^{๓๙} ศิลป์เกี่ยวกับการเขียนภาพวาดภาพ หรือรูปภาพที่เขียนหรือวาดขึ้นจากการศึกษาพบว่าภาพจิตรกรรม นอกจากการวาดภาพจิตรกรรมนี้ เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดขึ้นจากศรัทธาและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คำสั่งสอนและหลักธรรมในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กระทำความดีละเว้นความชั่ว จึงนิยมสร้างบุญกุศลเพื่อเป็นพุทธบูชาเป็นการสะท้อนแนวคิดพุทธธรรม^{๔๐} หากแต่เรื่องราวของยักษ์ยังเป็นที่กล่าวขานในสังคมไทยในปัจจุบัน เพราะในทางพระพุทธศาสนาการให้ความสำคัญก็ยังคงมีอยู่มากในภาพจิตรกรรมที่อยู่ภายใน โบสถ์ วิหาร สถานที่สำคัญ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก็ยังคงมีภาพจิตรกรรมภาพยักษ์ยังคงมีอิทธิพลบอกเล่าเรื่องราวในอดีตให้ได้ติดตามกันได้รับอิทธิพลในด้านประติมากรรม และการแสดงบอกผ่านให้กับประชาชนได้รับรู้แลนำหลักธรรมต่างๆ มาเป็นข้อคิดในปัจจุบัน

^{๓๘} สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๖.

^{๓๙} วัฒนธรรม, พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา, (มหาสารคาม : มปป, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๗.

^{๔๐} พระพงศศักดิ์ อภิษชโว.ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมไปพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๖.

๓.๓ ประเภทศิลปกรรมไทย

ศิลปกรรมไทย เป็นงานที่มีความโดดเด่นและมีความสวยงาม ซึ่งอาจแบ่งประเภทได้ตามงานศิลปกรรม เช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม เพราะมีลักษณะพิเศษที่ต่างกัันตามประเภทและชนิดของผลงาน ที่มีความประณีตและความละเอียดตามชิ้นงาน แต่ทุกชิ้นงานก็ยังคงสร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็นได้อย่างอัศจรรย์ใจ

๓.๓.๑ ประติมากรรม

ประติมากรรม สิ่งที่ต้องประณีตที่ต้องอาศัยฝีมือ และความชำนาญ งานด้านประติมากรรมของคนไทยที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ พระพุทธรูป เทวดา นางฟ้า ยักษ์หรือมาร มีตั้งแต่เล็กที่สุด คือ เครื่องรางของขลัง จนถึงขนาดใหญ่ที่สุดคือ การสร้างยักษ์ที่ศาสนสถาน สำหรับพระพุทธรูปที่แสดงถึงความหลุดพ้นของพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นงานประติมากรรมของคนไทยที่มีคนเคารพศรัทธาตามนับถือและบูชามากที่สุด นอกจากนี้ประเทศไทยยังเป็นประเทศที่มีพระพุทธรูปมากที่สุดในโลกอีกด้วย อันแสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่ยังปรากฏในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

ประติมากรรมมาจากคำว่าประติมาที่เป็นภาษาสันสกฤต ภูมิแปลว่าเปรียบเทียบกับจำลองเทียมหรือ คือ การปั้น การหล่อ การกดพิมพ์ การแกะสลัก การดอกและฉลุ การฉลุ และการบูรด้วยวัสดุต่างๆ เช่น โลหะ ไม้ ปูน หิน เป็นต้น เพื่อให้เป็นรูปจำลองหรือตัวแทนสิ่งที่มีผู้กระทำมุ่งหมายสื่อให้ผู้อื่นทราบ งานประติมากรรม แบ่งเป็น ๓ ประเภท ตามมิติของกความลึก^๑ ได้แก่ ประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมนูนสูง ประติมากรรมลอยตัว นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมโมบาย ที่แขวนลอยและเคลื่อนไหวได้ และประติมากรรมติดตั้งชั่วคราวกลางแจ้ง (Installation Art) ที่เรียกว่าศิลปะจัดวาง

๑. ประติมากรรมลอยตัว (Round-Relief) ได้แก่ ประติมากรรมที่ปั้น หล่อ หรือแกะสลักขึ้นเป็นรูปร่างลอยตัวมองได้รอบด้าน^๒ ไม่มีพื้นหลัง เช่น รูปประติมากรรมที่เป็นอนุสาวรีย์ ประติมากรรมรูปเหมือน และพระพุทธรูปลอยตัวสมัยต่าง ๆ ตลอดไปจนถึงประติมากรรมสำหรับประดับตกแต่ง เป็นต้น ประติมากรรมประเภทลอยตัวของไทยที่รู้จักกันดี คือ พระพุทธรูปสมัยต่างๆ โดยเฉพาะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปคลาสสิกของไทยนั้นนับเป็นประติมากรรมลอยตัวที่สมบูรณ์แบบที่สุดของไทย ประติมากรรมประเภทนี้สร้างมากในสมัยปัจจุบัน คือ อนุสาวรีย์และรูปเคารพหรือพระบรมรูปของเจ้านายชั้นสูง เช่น อนุสาวรีย์

^๑ สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๗๔.

^๒ วิบูลย์ ลีสุวรรณ, ประติมากรรมไทย, หนังสือชุดความรู้ไทย, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณศกา, ๒๕๒๘), หน้า ๑๕๔.

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เจริญสะพานพุทธยอดฟ้า กรุงเทพฯ ๑ อนุสาวรีย์
พระเจ้าตากสินมหาราช ที่วงเวียนใหญ่ กรุงเทพฯ ๑ อนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ที่สวนลุมพินี กรุงเทพฯ ๑ อนุสาวรีย์ในจังหวัดต่าง ๆ มากมาย เป็นต้น

๒. ประติมากรรมประเภทรูปนูนสูง (High-Relief) ได้แก่ ประติมากรรมที่ไม่ลอยตัว มีพื้น
หลัง ตัวประติมากรรมจะยื่นออกมาจากพื้นหลังค่อนข้างสูง แต่มีพื้นเป็นฉากหลังประกอบอยู่
ประติมากรรมประเภนี้มักใช้ตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมพุทธศาสนา^{๓๓} ฐานอนุสาวรีย์อาคาร
ทั่วไป เป็นประติมากรรมที่นิยมสร้างขึ้นเพื่อประดับตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาแต่
อดีต เช่น ประติมากรรมตกแต่งกระวิหารวัดไชย อำเภอกำแพง จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นประติมากรรม
ปูนปั้นแบบนูนสูง กล่าวกันว่าเป็นศิลปะสมัยอยุธยา สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โดยด้านหน้า
วิหารปั้นเป็นเรื่องปฐมสมโพธิและทศชาติด้านหลังเป็นเรื่องการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ
ประติมากรรมปูนปั้น พระพุทธรูปปางลีลาที่วัดเจติยเจ็ดแถว อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
ประติมากรรมปูนปั้นที่วิหารทรงม้า วัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราชและประติมากรรมปูนปั้น
ประดับเจดีย์เจ็ดยอด วัดเจติยเจ็ดยอดอำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ประติมากรรมประเภ
นูนสูงที่ใช้สำหรับตกแต่งนี้ควรจะรวมถึง ประติมากรรมที่เป็นลวดลายประดับตกแต่งด้วย เช่น
ประติมากรรมปูนปั้นประดับกระจกหน้าบ้าน พระอุโบสถและวิหารต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประดับ
ตกแต่งสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน เช่น ประติมากรรมที่ปั้นเป็นเรื่องราวหรือเป็นลวดลายประดับ
ตกแต่งอาคาร ตกแต่งฐานอนุสาวรีย์ ตกแต่งสะพาน และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เป็นต้น

๓. ประติมากรรมประเภทรูปนูนต่ำ (Bas-Relief) ได้แก่ งานประติมากรรมที่มีลักษณะ
คล้ายคลึงกับประติมากรรมประเภทรูปนูนสูง แต่จะแบนหรือบางกว่าประติมากรรมประเภนี้^{๓๔} ไม่
ปรากฏมากนักในอดีต ซึ่งมักจะ ได้แก่ ประติมากรรมที่เป็นลวดลายประดับตกแต่ง เช่น แกะสลัก
ด้วยไม้ หิน ปูนปั้น เป็นต้น ในปัจจุบันมีทำกันมากเพราะใช้เป็นงานประดับตกแต่งได้ดี ซึ่งอาจจะ
ปั้นเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ตามวัตถุประสงค์ของสถาปัตยกรรมที่นำประติมากรรม
นั้นไปประกอบนอกจากนี้ ประติมากรรมประเภนี้ยังใช้ได้ดีในการปั้นเหรียญชนิดต่าง ๆ รวมถึง
การปั้นเครื่องหมาย ตรา เครื่องหมายต่าง ๆ กันอย่างแพร่หลาย

ปัจจุบันเราจะเห็นประติมากรรมรูปักษ์ที่พบตามภาคต่างๆ ของประเทศไทยนั้นได้ว่ามี
ลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปความแตกต่างนั้นขึ้นอยู่กับอิทธิพลรูปแบบงานทางศิลปกรรมของ
วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งที่มีผลต่อประติมากรรมนั้นๆ ซึ่งวัฒนธรรมจะเป็นตัวสิ่งกำหนด

^{๓๓} วิจารณ์ พิษณุพลย์, ความเข้าใจศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๘๘.

^{๓๔} สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๔๑.

รูปแบบ ลักษณะสำคัญของงานช่างประติมากรรมในแต่ละท้องถิ่นก็นำรูปแบบเข้ามาผสมผสานกับรูปแบบพื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้เหมาะสมกับแนวความคิดและคติความเชื่อในงานการสร้างประติมากรรมนั้นพร้อมกับคัดแปลงแก้ไขให้มีลักษณะเฉพาะของตนเองขึ้นด้วยอิทธิพลของยักษ์ที่พบในประเทศไทยนั้นมีรูปแบบคล้ายคลึงกับรูปยักษ์ที่พบในวัฒนธรรมอื่นหรือเลียนแบบจากวัฒนธรรมอื่นอย่างเห็นได้ชัด

ยักษ์ปรากฏให้คนไทยทั่วไปได้รู้จักครั้งแรก บทเรียนวรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์ โดยเฉพาะตัวทศกัณฐ์ ซึ่งสวมบทบาทของฝ่ายธรรมเข้าต่อสู้กับกองทัพฝ่ายธรรมะของพระรามและพระลักษมณ์ กระทั่งหลายคนเหมารวมไปว่า "ยักษ์" จะต้องเป็นผู้ร้ายไปเสียทั้งหมด หากศึกษาถลึงลงไปจะพบว่าในเหล่ายักษ์เองยังแบ่งเป็นฝ่ายขาว ธรรมะ และฝ่ายดำ ธรรม แต่เพียงภาพลักษณ์อันน่ากลัวและน่าเกรงขามภายนอก คงไม่สามารถใช้ตัดสินตัวตนแท้จริงของยักษ์แต่ละตนได้ ต้องพิจารณาบทบาทและการกระทำเป็นสำคัญนอกจากยักษ์จะอยู่ในวรรณคดีไทยแล้ว ยังมีบทบาททางความเชื่อของคนไทยมาตั้งแต่อยุธยา ในเรื่องของผู้พิทักษ์รักษาความดีและปกป้องความชั่วร้ายไม่ให้ย่างกรายเข้ามาใกล้ กระทั่งมีการสร้างรูปหล่อของยักษ์ไว้หน้าทางเข้าพระอุโบสถของวัดยักษ์ในวัดอรุณราชวราราม คงจะขึ้นชื่อเรื่องยักษ์มากที่สุด เพราะยักษ์ทั้งสองคือ สหัสเดชะ (ตัวสีขาว) และทศกัณฐ์ (ตัวสีเขียว) ล้วนมีส่วนสร้างตำนานทำเทียนอันเลื่องชื่อ ก่อนจะมาขึ้นบำเพ็ญตนอย่างสงบ มือถือตะบองใหญ่เป็นอาวุธอยู่หน้าซุ้มยอดมงกุฎของวัด

๓.๓.๒ สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการก่อสร้างสิ่งก่อสร้าง อาคารที่อยู่อาศัยต่างๆ การวางผังเมือง การจัดการผังเมือง การจัดการบริเวณ การตกแต่งอาคาร การออกแบบก่อสร้าง ซึ่งเป็นงานศิลปะที่มีขนาดใหญ่ต้องใช้ผู้ก่อสร้างงานจำนวนมาก และเป็นงานศิลปะ ที่มีอายุยืนยาว สถาปัตยกรรม เป็นวิธีการจัดสรรบริเวณที่ว่างให้เกิดประโยชน์ใช้สอยตามความต้องการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสตร์ในสาขาต่างๆ เช่น วิศวกรรม วิทยาศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และศิลปะ ความงาม และคุณค่าของสถาปัตยกรรมขึ้นอยู่กับจัดสรรบริเวณที่ว่างให้สัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก รูปทรงทางสถาปัตยกรรมให้มีความเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และสิ่งแวดล้อม การเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกลมกลืน^{๕๕} สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะของการก่อสร้างอาคารสำหรับการใช้สอย เพื่อพักอาศัยหรือสาธารณประโยชน์งานก่อสร้างอาคารนี้ ต้องใช้ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในด้านความงามและวิทยาศาสตร์ในด้านความมั่นคงแข็งแรง อีกประการ

^{๕๕} วรรัน พิษณุพลย์, ความเข้าใจศิลปะ. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓.

หนึ่งสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและการปกครองที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญและการก่อสร้างธาตุเจดีย์ต่างๆ ตามคติความเชื่อทางศาสนาและคลี่คลายมาเป็นคตินิยมเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง^{๔๖}

สถาปัตยกรรม^{๔๗} สิ่งก่อสร้างหรือ วิชาก่อสร้างซึ่งสร้างด้วยศิลปะและถูกต้องตามหลักการเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ด้านต่างๆ โดยมีความสะดวกสบายเหมาะสมกับประโยชน์การใช้สอย^{๔๘} สถาปัตยกรรมไทย ศิลปะการก่อสร้างของไทยอัน ได้แก่ อาคารบ้านเรือน โบสถ์ วิหาร วัง สถูป และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ และคตินิยมนั้นของแต่ละท้องถิ่น แต่สิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนามักจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนักเพราะมีความเชื่อ ความศรัทธาและแบบแผนพิธีกรรมที่เหมือน ๆ กัน สถาปัตยกรรมที่มักนิยมนำมาเป็นข้อศึกษามากเป็น สถูป เจดีย์ โบสถ์ วิหาร หรือพระราชวัง และยังคงไว้ซึ่งประติมากรรมรูปยักษ์เป็นส่วนหนึ่ง เนื่องจากเป็นสิ่งก่อสร้างที่คงทนมีการพัฒนารูปแบบมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และได้รับการสรรค์สร้างจากช่างฝีมือที่เชี่ยวชาญพร้อมทั้งมีความเป็นมาที่สำคัญควรแก่การศึกษา อีกประการหนึ่งก็คือ สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ ล้วนมีความทนทาน มีอายุยาวนานปรากฏเป็นอนุสรณ์ให้เราได้ศึกษาเป็นอย่างดี เพราะรูปยักษ์ในประเทศไทยมีบทบาททางสถาปัตยกรรม เพราะมีการสร้างโบราณสถานตามเรื่องราวของยักษ์ที่มีอิทธิพลความเชื่อของมนุษย์และต่ออิทธิกษัยในด้านสถาปัตยกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

๑. สถาปัตยกรรมที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย บ้านเรือน ตำหนัก วัง และพระราชวัง เป็นที่อยู่อาศัยของสามัญชน ธรรมดาทั่วไป ซึ่งมีทั้งเรือนไม้ และเรือนปูน เรือนไม้มีอยู่ ๒ ชนิดคือ เรือนเครื่องผูก เป็นเรือนไม้ไผ่ ปลูกด้วยฟากไม้ไผ่ หลังคามุงด้วย ใบจาก หญ้าคา หรือใบไม้ อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า เรือนเครื่องสับ เป็นไม้จริงทั้งเนื้ออ่อน และเนื้อแข็ง ตามแต่ละท้องถิ่น หลังคามุง ด้วยกระเบื้องดินเผา พื้นและฝาเป็นไม้จริงทั้งหมด ลักษณะเรือน ไม้ของไทยในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน และโดยทั่วไปแล้วจะมีความสำคัญร่วมกันคือ เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง หลังคา ทรงจั่ว เอียงลาดชัน ตำหนัก และวัง เป็นเรือนที่อยู่ของชนชั้นสูง พระราชวงศ์ หรือใช้เรียกที่ประทับชั้นรองของพระมหากษัตริย์ สำหรับพระราชวัง เป็นที่ประทับ พระที่นั่ง เป็นอาคารที่มีห้อง

^{๔๖}พระมหาสมชาย ธีรปภาโส, ความเชื่อพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒.

^{๔๗}ธนพันธ์ เมธาพิทักษ์, พระพุทธปฏิมากรกับเรื่องราวความเป็นมา เกร็ดความรู้ที่คนไทยชาวพุทธควรรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๔.

^{๔๘}สมัย สุทธิธรรม, สารคดีชุดถิ่นทองของไทย, (พิษณุโลก : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔-๒๖.

๒. สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณสงฆ์ ที่เรียกว่า วัด ซึ่งประกอบไปด้วยสถาปัตยกรรม โบสถ์ เป็นที่กระทำสังฆกรรมของพระภิกษุ วิหารใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ และกระทำสังฆกรรมด้วยเหมือนกัน กุฏิ เป็นที่ อยู่ของพระภิกษุ สามเณร หอไตร เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎก และคัมภีร์สำคัญทางศาสนา หอระฆังและหอกลอง เป็นที่ใช้เก็บระฆังหรือกลองเพื่อตีบอกโมงยามหรือเรียกชุมนุมชาวบ้าน สถูป เป็นที่ฝังศพ เจดีย์ เป็นที่ระลึกอันเกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งแบ่งได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ธาตุเจดีย์ หมายถึง พระบรมธาตุ และเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า^{๔๕}

๒. ธรรมเจดีย์ หมายถึง พระธรรม พระวินัย คำสั่งสอนทุกอย่างของพระพุทธเจ้า

๓. บริโลกเจดีย์ หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้ของพระพุทธเจ้า หรือ ของพระภิกษุสงฆ์ ได้แก่ เครื่องอัฐบริขารทั้งหลาย

๔. อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นที่ระลึกถึงองค์ พระพุทธเจ้า เช่น สถูปเจดีย์ ณ สถานที่ทรงประสูติ ตรัสรู้ แสดง ปฐมเทศนา ปรีนิพพาน และรวมถึงสัญลักษณ์อย่างอื่น เช่น พระพุทธรูป ธรรมจักร ต้นโพธิ์ เป็นต้น

สถาปัตยกรรม คืองานด้านการก่อสร้างที่มีบทบาทต่อชีวิตของมนุษย์ทุกสมัยและเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดีสำหรับงานสถาปัตยกรรมของไทยที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ศาลา หอระฆัง ชักยวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) และชักยวัดแจ้ง วัดโพธิ์ เป็นต้น ซึ่งประติมากรรมทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่ในแต่ละวัดอันแสดงออกถึงความเชื่อมโยงในพระพุทธศาสนา และความเป็นคนรักสงบของคนในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันการจะศึกษาสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยนั้นต้องศึกษาจากสถาปัตยกรรมด้านพระพุทธศาสนาเท่านั้น นอกจากนี้สถาปัตยกรรมด้านพระพุทธศาสนายังมีอิทธิพลต่องานสถาปัตยกรรมด้านที่อยู่อาศัยของคนในสังคมไทยอีกด้วย เช่น บ้านทรงไทย เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งหายากและมีราคาแพงในปัจจุบัน

๓.๓.๓ จิตรกรรม

จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งมักแสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ประวัติศาสตร์โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมการแต่งกายการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่างๆ สาระอื่นของแต่ละยุคให้ปรากฏซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงาม

^{๔๕}วิรัตน์ พิทยไพฑูรย์, ความเข้าใจศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๖๕.

ของชาติแล้วยังมีคุณค่าทางศิลปะช่วยเสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษย์ได้และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่างๆได้เป็นอย่างดี^{๕๐} จิตรกรรมฝาผนัง เป็นศิลปะที่มีค่ายิ่งประเภทหนึ่งที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งนิยมเขียนกันตามผนังภายในพระอุโบสถ พระวิหาร พระมณฑป พระปราสาท พระระเมียง พระสถูปเจดีย์ ศาลาการเปรียญ และปราสาท พระราชวัง ตลอดจนผนังถ้ำ และเพิงผา ซึ่งเรียกว่า จิตรกรรมฝาผนัง (Mural Painting) ความมุ่งหมายในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง งานด้านการวาดเขียนสี อันแสดงออกมาในรูปของความอ่อนช้อยงดงามสำหรับงานจิตรกรรมในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนานั้น

๑. จิตรกรรมไทยแบบประเพณี (Thai Traditional Painting) เป็นศิลปะที่มีความประณีตสวยงาม แสดงความรู้สึกชีวิตจิตใจและความเป็นไทย ที่มีความอ่อนโยน ละมุนละไม สร้างสรรค์สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนได้ลักษณะประจำชาติ มีลักษณะประจำชาติที่มีลักษณะ และรูปแบบเป็นพิเศษ นิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคารที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและอาคารที่เกี่ยวกับบุคคลชั้นสูง เช่น โบสถ์ วิหาร พระที่นั่ง วัง บนพื้นผ้า บนกระดาษ และบนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ โดยเขียนด้วยสีฝุ่น ตามกรรมวิธีของช่างเขียนไทยแต่โบราณ เนื้อหาที่เขียนมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตพุทธ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ วรรณคดีและชีวิตไทย พงศาวดารต่าง ๆ ส่วนใหญ่นิยมเขียนประดับผนังพระอุโบสถ วิหารอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประกอบพิธีทางศาสนา ประเภทจิตรกรรมไทยแบบประเพณีเป็นศิลปะ แบบอุดมคติ (Idealistic) ผนวกเข้ากับเรื่องราวที่กึ่งลึกลับมหัศจรรย์ ซึ่งคล้ายกับงาน จิตรกรรมในประเทศแถบตะวันออกหลาย ๆ ประเทศ เช่น อินเดีย ศรีลังกา จีนและญี่ปุ่น เป็นต้น เป็นภาพที่ระบายสีแบนเรียบ ด้วยสีค่อนข้างสดใส และมีการตัดเส้นเป็นภาพ ๒ มิติ ให้ความรู้สึกเพียงด้านกว้างและยาว ไม่มีความลึก ไม่มีการใช้แสงและเงามาประกอบ จิตรกรรมไทยแบบประเพณีมีลักษณะพิเศษในการจัดวางภาพแบบเล่าเรื่องเป็นตอน ๆ ตามผนังช่องหน้าต่าง โดยรอบโบสถ์ วิหาร และผนังด้าน หน้าและหลัง พระประธาน ภาพจิตรกรรมไทยมีการใช้สีแตกต่างกันออกไปตามยุคสมัย ทั้งเอกรงค์ และพหุรงค์ โดยเฉพาะการใช้สีหลาย ๆ สีแบบพหุรงค์นิยมมากในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะได้สีจากต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายด้วย ทำให้ภาพจิตรกรรมไทยมีความสวยงามและสีสันที่หลากหลายมากขึ้น

๒. จิตรกรรมไทยแบบร่วมสมัย (Thai Contemporary Painting) จิตรกรรมไทยร่วมสมัย เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของโลก ความเจริญทางการศึกษา การคมนาคม การพาณิชย์ การปกครอง การรับรู้ข่าวสาร ความเป็นไปของโลกที่อยู่ห่างไกล ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดและแนวทางการแสดงออกของศิลปินในยุคต่อๆ มาซึ่งได้พัฒนาไปตาม

^{๕๐} ประเสริฐ ศิลรัตน์, *สุนทรียะทางทัศนศิลป์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๕.

สภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของชีวิต ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด และความนิยมในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ใหม่ของวัฒนธรรมไทยอีกรูปแบบหนึ่ง อย่างมีคุณค่า เช่นเดียวกัน อนึ่ง สำหรับลักษณะเกี่ยวกับจิตรกรรมไทยร่วมสมัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นแนวทางเดียวกันกับลักษณะศิลปะแบบตะวันตกในลัทธิต่างๆ ตามความนิยมของศิลปินแต่ละคน ส่วนมากเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ตามผนังโบสถ์ หรือวิหาร เป็นต้น เป็นงานจิตรกรรมที่แสดงถึงเรื่องราวทางพระพุทธประวัติ ชาดกและปริศนาธรรมทางพระพุทธศาสนาเสียส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระนั่งพุทโธสวรรค์

สรุป

จากการศึกษาวิจัยงานด้านศิลปกรรมในประเด็น คือ ความหมาย ลักษณะและประเภทของศิลปกรรม พบว่า ศิลปกรรมเป็นสื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ประจำชาติและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทำให้สืบสานประเพณีที่มีคุณค่าตามวิถีชีวิต ซึ่งความงดงามและคุณค่าในงานศิลปกรรมไทยสะท้อนให้เราได้พบเรื่องราวในด้านสังคมของพระพุทธศาสนาชัดเจนมาก ถึงแม้ว่าจะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมก็ตามในกระบวนการศิลปกรรมเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อดีในการแก้ไขปัญหาทางสังคมศิลปกรรมจึงมีคุณค่าที่ต้องสานต่อเพื่อการรักษาความมั่นคงในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้คุณค่าในด้านการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมไทยในทุกขั้นตอน สอดแทรกหลักธรรมคำสอน ศิลปกรรมในด้านประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่แสดงความเจริญของพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมของชนชาติตนเองโดยจะต้องเรียนรู้ควบคู่ไปพร้อมกับงานประวัติศาสตร์ และประวัติการนับถือศาสนาพุทธ เป็นงานศิลปกรรมอันทรงคุณค่าที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเป็นสุข และเป็นสิ่งที่พึงพอใจได้ คุณค่าทางศิลปกรรมนั้น เป็นบ่อเกิดของการสร้างสรรค์งานทั้งทางด้าน สิ่งปลูกสร้าง การประดับตกแต่ง วัตถุอาราม ต่อเนื่องเพื่อเป็นพื้นที่ทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๔

ยักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

ยักษ์ เป็นคติความเชื่อที่มีมาพร้อม ๆ กับมนุษยชาติ แม้ไม่มีหลักฐานยืนยันแต่อาจสันนิษฐานได้จากงานด้านศิลปกรรมต่างๆ ของมนุษย์ในแต่ละเผ่าพันธุ์ว่า มียักษ์หรือลักษณะคล้าย ๆ กันอยู่หรือไม่ ก็จะพบคำตอบว่า มี หรือ น่าจะมี ซึ่งก็พอยืนยันได้ว่า ยักษ์ที่มีมาคล้ายมนุษย์หรือพร้อมๆ มนุษย์ต่อมา มนุษย์ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีใจรักงานด้านศิลปกรรม จึงได้สร้างสรรค์งานศิลปกรรมขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใด อย่างหนึ่ง หรือว่า เป็นตัวแทนอะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งมนุษย์บางเผ่าพันธุ์อาจมีคติความเชื่อเรื่องยักษ์ แล้วจินตนาการให้ยักษ์มีรูปร่างแปลกประหลาดน่าเกลียดน่ากลัว หรือน่าเคารพบูชาก็ได้ ประกอบกับเป็นผู้ที่มีจิตใจรักงานทางด้านศิลปกรรมจึงได้ทำหรือสร้างยักษ์ หรือรูปยักษ์ฝากไว้ในงานศิลปกรรมนั้นๆ ด้วย มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ ยักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประติมากรรม

สำหรับสังคมไทยเราจะพบข้อมูลที่เป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของยักษ์เขามามีบทบาทในเรื่องราวทางศาสนา โดยถือว่าเป็นศาสนาที่เป็นรากฐานวัฒนธรรมไทย ดังที่ปรากฏในสังคมไทยตามความเชื่อ เกี่ยวกับการรับเอาอิทธิพลยักษ์ ที่มีต่อศิลปกรรม เพราะมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น นั่นกับสิ่งที่จะต้องมา ก็คือ พิธีกรรมและการทำที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีพร้อมกับรับเอางานทางศิลปกรรมด้านประติมากรรมในเรื่องราวของยักษ์เขามามีบทบาทสร้างความเคารพนับถือ และมีคุณค่าเกิดความสวยงามให้แก่ผู้พบเห็น และยังให้แง่คิดปรีชาธรรม เพื่อจะนำไปสู่ความสำเร็จในการใช้ชีวิตที่มีการแข่งขันกันในสังคมไทยปัจจุบันประติมากรรมรูปยักษ์ที่พบในประเทศไทย ส่วนใหญ่ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในพุทธศาสนาและคติท้องถิ่น เพราะจากการศึกษาอิทธิพลยักษ์ที่มีต่อศิลปกรรม พบ โบราณวัตถุที่สร้างขึ้นเป็นประติมากรรมรูปยักษ์ จากคติและรูปแบบของยักษ์ในประติมากรรม แต่สิ่งที่สะท้อนให้เห็นในสังคมไทยปัจจุบัน เพราะประติมากรรมรูปยักษ์ในศิลปะรัตนโกสินทร์ สามารถแบ่งกลุ่มประติมากรรมรูปยักษ์ อาจจะส่งผลกระทบต่อกลุ่มประติมากรรมรูปยักษ์ที่ใช้ประดับชั้นฐานของงานสถาปัตยกรรม และประติมากรรมรูปยักษ์ในการบอกเล่าเรื่องราว ผ่านการเวลา ในการบอกมูลเหตุ^๔ ได้ศึกษา และค้นคว้าตามหลักฐานต่างๆ อันเป็นเหตุในการวิจัยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับยักษ์ เกิดจากการสืบทอด

^๔ประเสริฐ ศิลรัตน์, จิตรกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า๖๕.

แนวความคิดบางประการติดต่อกันมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และในปัจจุบันด้วย การสร้างประติมากรรมรูปยักษ์ซึ่งนิยมใช้ประดับศาสนสถานตามคติความเชื่อเรื่องยักษ์ในฐานะต่างๆ คือ ยักษ์ในฐานะเทพารักษ์ในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่ง ในฐานะโลกบาลประจำทิศเหนือในฐานะผู้ประทอนบุตรและคุ้มครองเด็ก ยักษ์ในฐานะผู้ค้าชูพระพุทธศาสนา^{๔๕} อันเป็นเหตุให้เราชาวพุทธได้เคารพนับถือและสืบทอดตามขนบธรรมเนียมและประเพณี แต่สิ่งที่เราได้ทำกันก็มีส่วนประสบความสำเร็จในเรื่องต่างๆ นี้อาจจะเป็นบุคลาธิฐาน ทำให้ชาวพุทธทั้งหลายคงดำเนินตามวิถีชีวิตและสังคมไทย

จากการศึกษาเอกสารและเรื่องราวปรากฏในสังคมไทยว่าเรื่องยักษ์ยังคงมีบทบาทในการดำเนินชีวิตของเราซึ่งยังคงมีให้เห็นตามท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศไทย แต่ที่มีชื่อเสียงรูปปั้นยักษ์วัดแจ้งกับยักษ์วัดโพธิ์ และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นสิ่งที่เล่าเรื่องราวได้ดีและสามารถบอกเหตุการณ์ต่างๆ และสิ่งที่สำคัญก็คือ งานทางประติมากรรมยักษ์ ได้นำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์ผลงานไม่ว่าจะในงาน เช่น สถาปัตยกรรม โบสถ์ สิวมา หอไตร ตามผนัง ก็ยังคงมีให้เห็นและศึกษาตามแหล่งโบราณหรือตามศาสนสถานต่างๆ ใน ประเทศไทยและยังมียักษ์ในศิลปกรรมไทยด้านประติมากรรมนั้นก็มีความอดสาหะใน การสร้างสวรรค์ของศิลปิน ซึ่งจะได้นำมาแสดงให้เห็นความชัดเจน ดังนี้

๑) วัดพระพุทธรบาท สวยงามด้วยศิลปกรรมประดับชั้นเยี่ยมที่น่าหลงใหลเป็นอย่างมาก ตรงประตูทางเข้ามียักษ์เฝ้าประตู สวยงามน่าดูชมบริเวณด้านหน้าวัด ค้นพบโดยพรานบุญใน รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยา พงศาวดารของไทยว่า พระเถระจากอยุธยาไปนมัสการพระพุทธรบาทบนยอดเขาสวมมงกุฎ และได้รับคำแนะนำจากพระเถระในลังกาวาในไทยเองก็มีรอยพระพุทธรบาทอันแท้จริงซึ่งพระพุทธรเจ้าได้ประทับประทานไว้จึงมีพระดำรัสให้ทำการค้นหา จนพบในที่สุค^{๔๖}

๒) ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แผ่นดินกรุงศรีอยุธยา (๒๑๖๓-๒๑๗๑) โปรดเกล้าฯ ให้ชายฉกรรจ์ทุกคนที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขตที่พระพุทธรบาทพ้นจากหน้าที่ราชการอย่างอื่นสิ้น ตั้งให้เป็น เป็นข้าปฏิบัติบูชารักษารักษพระพุทธรบาทแต่หน้าที่เดียว พระราชทานราชทินนาม ให้

^{๔๕} วศิณ อินทสระ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๕), หน้า ๓๗.

^{๔๖} (ภาคผนวก) (รูปที่๑), หน้าที่ ๗๓, ภาพยักษ์ วัดพระพุทธรบาท อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี.

บรรดาศักดิ์ประจำตำแหน่งผู้รักษาการพระพุทธรูป เป็นผู้รักษาเฉพาะองค์พระมณฑป ตั้งนาย ทวารบาล เป็นที่หมื่นราชบ้านาญทมุนิน (น่าจะเป็นหมื่นบาทมุนินทร์) หมื่นอินทรรักษา หมื่นบุชา เจดีย์ หมื่นศรีพุทธรบาล โปรดเกล้าฯ ให้สร้างคลังสำหรับเก็บวัตถุสิ่งของที่มีผู้นำมาถวายเป็นพุทธรูปบูชา ให้ผู้รักษาคั้งเป็นที่ขุนอินทรพิทักษ์ ขุนพรหมรักษา หมื่นพิทักษ์สมบัติ หมื่นพิทักษ์รักษา ให้มีผู้ประ โคมยามประจำทั้งกลางวันกลางคืนเป็นพุทธรูปบูชาตั้งเป็นที่ หมื่นสนั่นไพบระ หมื่นเสนาะ เวหาพันเสนาะ รองเสนาะ ทรงกำหนดเทศกาลสำหรับให้มหาชน ขึ้นไปบูชารอยพระพุทธรูปบาท เดือน ๓ ครั้ง ๑ และเดือน ๔ ครั้ง ๑ เป็นประเพณีตั้งแต่นั้นมา

๓) ยักษ์แบกแท่น ชมสิ่งสำคัญๆ ของวัดศรีสุพรรณอย่างพระวิหาร พระอุโบสถ เงิน และการเรียนการประดิษฐ์หัตถกรรมเครื่องเงิน ขึ้นตอนการสร้างอุโบสถเงิน แล้ว ก็เดินตรงเข้าไป ด้านหลังพระวิหารซึ่งเป็น โรงเรียนและลานจอดรถ เห็นด้านข้างของพระวิหารมีการสร้างที่สวยงาม ช่อนอยู่ เป็นสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ของวัดศรีสุพรรณงานปูนปั้นยักษ์รูปร่างอ้วนใหญ่ยื่นแบกแท่นซึ่งอยู่ ได้ช่องหน้าต่างของพระวิหาร ^{๑๓}

งานประติมากรรมดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าบรรดาศิลปกรรมไทยนั้น มีทั้งในด้าน ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมและรวมทั้งงานประณีตศิลป์ แต่ที่แยกเอาประติมากรรม มา กล่าวไว้ต่างหากนี้เพื่อให้เห็น งานประติมากรรมในงานศิลปกรรมไทยซึ่งมีลักษณะโดดเด่น และมีความสำคัญ และธรรมเนียมประเพณีตามความเชื่อสะท้อนผ่านงานประติมากรรมอย่างเด่นชัดและมีความสำคัญ คือ รูปยักษ์ที่ปรากฏให้เห็นนั้นทำให้เรามีความคิดว่ายักษ์ที่ศิลปินนำมาแสดงออกทาง ศิลปะก็เป็นอีกมุมมองในงานศิลปะของความคิดความเชื่อของคนในสมัยโบราณ และมีและส่งผล มาสู่สังคมในปัจจุบัน ได้อย่างงดงามมีความเป็นตัวตนของยักษ์ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องเล่า และก็ได้นำมาเป็นจินตนาการในเชิงศิลปะในด้านประติมากรรมได้อย่างกลมกลืนกับสภาพสังคม และศาสนสถานของชาวพุทธในสังคมไทย

๔.๒ ยักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสถาปัตยกรรม

อิทธิพลรูปแบบทางศิลปกรรมของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง สถาปัตยกรรมนั้นๆ ซึ่งวัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ลักษณะสำคัญของช่างสถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่น ก็นำรูปแบบเข้ามาผสมผสานกับรูปแบบพื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้เหมาะสมกับ

^{๑๓}(ภาคผนวก) (รูปที่๑๓), หน้าที่ ๗๔, ภาพยักษ์ที่วัดศรีสุพรรณ ถ.วัวลาย ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.

แนวความคิดและคติความเชื่อในการสร้างสถาปัตยกรรมแต่สิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนาอาจจะมึลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนักเพราะมีความเชื่อความศรัทธาและแบบแผนในงานพิธีกรรมที่เหมือนกันตามสถาปัตยกรรมที่นิยมนำมาเป็นข้อศึกษาเป็นสถูปเจดีย์โบสถ์วิหาร หรือพระราชวัง และยังคงไว้ซึ่งประติมากรรมรูปยักษ์เป็นส่วนหนึ่งเนื่องจากเป็นสิ่งก่อสร้างที่คงทนมีการพัฒนารูปแบบมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และได้รับการสรรค์สร้างจากช่างฝีมือที่เชี่ยวชาญพร้อมทั้งมีความเป็นมาที่สำคัญควรแก่การศึกษา

การสร้างศิลปะที่แสดงออกด้วยการก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามคติความเชื่อทางศาสนา และมีรูปแบบประเพณีที่เด่นเห็นได้ชัด คือ เจดีย์ สถูป และมีรูปปั้นยักษ์ยังคงมีบทบาทตามท้องถิ่น และเป็นคติความเชื่อและศรัทธาของพุทธศาสนิกชนคั้งที่ปรากฏในที่ต่างๆ เราจะเห็นว่า มีรูปยักษ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมด้วย เพราะในความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิม เรื่องราวทางสถาปัตยกรรมทำให้เกิดความงามสร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็นได้ชื่นชมเพราะสิ่งที่บอกวัฒนธรรมต่างๆ กับเรื่องเล่าผ่านกรเวลาและทำให้ทุกคนได้มีความรู้สึกประทับใจ ในความสวยงาม และส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศได้มีการประชาสัมพันธ์ให้กับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่มีความเชื่อเรื่องศรัทธาในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

พระพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะมีแนวความคิดและวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี สืบทอดกันมาเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ คุณค่าความสำคัญด้านสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลเรื่องยักษ์ต่อศิลปกรรมจึงอาจมีความสำคัญในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยตามหลักฐานร่องรอยและของการบูชายักษ์พิธีกรรม หรือ สถูปประดับด้วยรูปยักษ์ในศิลปกรรมตลอดจนการปั้นรูปยักษ์ เรื่องราวตามพุทธประวัติ ย่อมแสดงให้เห็นคติความเชื่อสะท้อนผ่านงานสถาปัตยกรรมในสังคมไทยปัจจุบันและยักษ์ที่เราพบเห็นในสถานที่ต่างๆ จะเป็นรูปปั้นก็มีหรือแกะสลักเป็นรูปลอยตัวก็ดี ถือว่าได้ว่าเป็นงานศิลปกรรมไทยอีกแง่มุมหนึ่งของการสร้างสรรค์เชิงงานศิลปะ โดยอาศัยยักษ์เป็นรูปแบบและประกอบงานศิลปะได้อย่างงดงาม ซึ่งจะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

๑) สถูป

รูปปั้นยักษ์ที่นั่นแสดงถึงเรื่องราวการปกป้องและรักษาพระพุทธศาสนาตามแนวความคิดและความเชื่อในเรื่องรูปปั้นยักษ์เพราะพระสถูปนั้นมีประเพณีในการสร้างสำหรับบรรพบุรุษชาติแต่ก่อนพุทธกาล^{๔๘} ลักษณะพระสถูปที่สร้างเดิมเป็นแต่ดินพูนขึ้นเป็นโคก ณ ที่ฝังอัฐิ

^{๔๘}สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, ตำนานพระพุทธรูปและพุทธเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๗), หน้า ๕ .

ธาตุแล้วลงเขื่อนรอบๆ กันดินพัง บนโคกจะป้อมหรือฉัตรให้เป็นเกียรติยศ เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นที่ฝังอัฐิธาตุ ถ้าไม่ใช่อัฐิธาตุคนสำคัญก็จะพุดดินขึ้นเท่านั้น^{๔๘} แต่คุณค่าที่สะท้อนงานศิลปกรรมไทย ทำให้ความศรัทธา พุทธศาสนิกชนสลูปลูกที่สร้างบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่นๆ ก็มี ดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทว่าพระพาหิยา^{๔๙} เป็นพุทธสาวกถูกโค (ขวิด)ถึงมรณภาพ พระองค์โปรดให้สร้างสลูปลูกบรรจุอัฐิธาตุไว้ (ตรงทาง ๔ แพร่ง) ถ้าว่าคาโบราณวัตถุที่ตรวจพบในอินเดียภายหลังถึงศาสตราจารย์ซึ่งสอนศาสนาอื่น เช่น ศาสนาโซณะของพวกเคิร์ดนิครนถ์เป็นต้น ก็มีสลูปลูกสร้างบรรจุอัฐิของพระศาสดา เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน^{๕๐} ลำดับต่อมาพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการสร้างพระสลูปลูกถวายแก่บุคคล ๔ จำพวกว่าอนันท์ บุคคลผู้ควรสร้างสลูปลูกถวาย ๔ จำพวก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอุปารหบุคคล พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นอุปารหบุคคล พระสาวกของพระตถาคตเป็นอุปารหบุคคล พระเจ้าจักรพรรดิเป็นอุปารหบุคคล^{๕๑} ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่า นี่เป็นสลูปลูกของพระผู้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นนี่เป็นสลูปลูกของพระปัจเจกสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นนี่เป็นสลูปลูกของพระสาวกของพระผู้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในพระสลูปลูกนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๕๒} ลักษณะขององค์สลูปลูก^{๕๓} มีความเก่าแก่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางศิลปกรรมไทย ตามวิถีชีวิตในท้องถิ่น โดยได้รับเอาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและสิ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและเรื่องจากชาดก วรรณกรรม สลูปมีวิวัฒนาการสืบเนื่องมาจากทวารวดี และมีอิทธิพลต่อฐานของสลูปลูกในศิลปะยุคต่อมา คือ ศรีวิชัยและลพบุรี โดยทั่วไปลักษณะสถาปัตยกรรมในสมัยศรีวิชัยศิลปกรรมที่เกิดขึ้นทางภาคใต้เหลือร่องรอยไว้คือ สลูป ที่มีรูปปั้นยักษ์ประดับอยู่ที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของสลูปลูกที่ได้รับบูรณะ มีลักษณะค่อนข้างสมบูรณ์ พระธาตุนาดูน พระสลูปลูกที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นรูปร่างเหมือนเนินดินครึ่งวงกลม ประดับด้วยศิลา มีฐานประทักษิณกลมรอบ และมีรั้วทำนองกำแพงแก้วสมัยนี้ มหาสลูปลูกนั้นมีลักษณะเนินดินครึ่งวงกลม ซึ่งเรียกว่า ทรงบาตรคว่ำข้าง ทรงมะนาวครึ่งซีกข้างนี้ ก็ดูคล้ายคลึงกับเนินสลูปลูกส่วนล่างของ

^{๔๘} อุทัย สินธุสาระ, สารานุกรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๔๒๐๕.

^{๔๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๒๕.

^{๕๐} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒.

^{๕๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕.

^{๕๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓-๑๕๔, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๓/๑๑๕.

^{๕๓} คณัฏ ไชยโยธา, ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอาณาจักรสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕

พระประโทนและพระปฐมเจดีย์ทุกอย่าง^{๕๕} ยักษ์การขุดแต่งสถูปทุ่งเศรษฐีพบเศียรยักษ์ทั้งหมด ๔ ชั้น มีใบหน้าค่อนข้างกลมส่วนคิ้วทั้งสองข้างโค้งต่อกับรอยย่นระหว่างหัวคิ้ว ตาเหลือบดำ จมูกใหญ่โต โหนกแก้มสูง อ้าปากกว้างเห็นลิ้นและฟันเป็นซี่ใหญ่ๆ ริมฝีปากนูนหนา คติที่เกี่ยวกับยักษ์นั้นส่วนใหญ่รับมาจากอินเดียทั้งที่เนื่องจากมาจากศาสนาพุทธและพราหมณ์ ยักษ์เป็นผู้มีอำนาจในการพิทักษ์รักษาโบราณสถานและขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ^{๕๖}

(๑) สถูปทุ่งเศรษฐีเป็นสถูปประจำชุมชน ซึ่งชุมชนนี้เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลอันเป็นที่พักเรือของพ่อค้าและนักเดินทาง โดยมีเทือกเขาเจ้าลายใหญ่ เป็นจุดหมายตา ตัวสถูปเป็นแบบสถูปในวัฒนธรรมทวาราวดี มีความคล้ายคลึงกับ ที่เมือง โบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี ลักษณะประติมากรรมปูนปั้นยักษ์ยังคล้ายคลึงกับที่เมืองนครปฐม อาจมีการใช้สร้างสถูปแห่งอื่นเรื่อยมา มีการหวนกลับมารับอิทธิพลยักษ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับอีกครั้งหนึ่งในช่วง ศาสนาพุทธ นิกายมุลลสารวาสติ แล้วต่อมาได้มีการเปลี่ยนมานับถือ ลัทธิมหายาน ซึ่งสถูปทุ่งเศรษฐีเป็นตัวอย่างชุมชนโบราณชายฝั่งทะเล ในวัฒนธรรมทวาราวดี ที่นำศึกษาอีกแห่งหนึ่ง^{๕๗} ยักษ์ทั้งหมด ๔ ชั้น มีใบหน้าค่อนข้างกลมส่วนคิ้วทั้งสองข้างโค้งต่อกับรอยย่นระหว่างหัวคิ้ว ตาเหลือบดำ จมูกใหญ่โต โหนกแก้มสูง อ้าปากกว้างเห็นลิ้นและฟันเป็นซี่ใหญ่ๆ ริมฝีปากนูนหนา คติที่เกี่ยวกับยักษ์นั้นส่วนใหญ่รับมาจากอินเดียทั้งที่เนื่องจากมาจาก ศาสนาพุทธและพราหมณ์ ยักษ์เป็นผู้มีอำนาจในการพิทักษ์รักษาโบราณสถานและขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ^{๕๘}

(๒) หมู่ที่ ๑ ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคามพระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะดังกล่าวดังประดิษฐานในซอบ ๓ ชั้น ชั้นในเป็นทองคำ ชั้นกลางเป็นเงิน ชั้นนอกเป็นสำริด สวดซ้อนกันเรียงตามลำดับ และบรรจุอยู่ในสถูปจำลองอีกชั้นหนึ่ง เป็นสถูป ดำริว่า สารีริกธาตุครั้งนี้ นับเป็นนิมิตหมายอันดีแก่ชาวจังหวัดมหาสารคามอย่างยิ่ง สมควรสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานถาวรมั่นคงเป็น ปุณนิยสถานและสิริมงคลแก่ภูมิภาคจึงจัดสร้างโครงการพุทธมณฑล

^{๕๕} น วน ปากน้ำ, **สถูปเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑.

^{๕๖} สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ ราชบุรี “**ทุ่งเศรษฐี**” โบราณสถาน ทวาราวดีชายฝั่งทะเลเพชรบุรี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕.

^{๕๗} พิริยะ ไกรฤกษ์, **อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ทางศิลปะ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

^{๕๘} (ผนวก) (รูปที่๔), หน้า๓๕, ภาพยักษ์ที่สถูปทุ่งเศรษฐี หมู่ที่ ๖ บ้านโคกเศรษฐี ตำบลนาขาง อำเภอลำ จังหวัดเพชรบุรี.

เพื่อเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์พระธาตุนาคูนที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ศูนย์พิพิธภัณฑวัฒนธรรมจำปาศรี เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับอาณาจักรจำปาศรีนคร โบราณของบริเวณนี้ซึ่งอยู่ในสมัยทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ ส่วนล่างเหลือโผล่ขึ้นเหนือดินเพียง รอบๆ ฐานประดับด้วยรูปยักษ์แบกปูนปั้น ซึ่งหมายถึงการยอมรับในพระพุทธศาสนาตามแบบสถาปัตยกรรม เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสองสูง^{๕๕}

(๓) รูปยักษ์ปูนปั้นประดับฐานเจดีย์รูปยักษ์ปูนปั้นประดับฐานเจดีย์วัดอรุณราชวราราม ด้านตะวันตก ประดับอยู่ในช่องสี่เหลี่ยม สลับรูปนางอัปสรและเทวดา ประกอบด้วยรูปยักษ์หะในอากาศ มือถือดอกไม้ สิ่งที่เราทุกคนให้ความสนใจและเคารพบูชาตามความเชื่อและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนดังที่ปรากฏในที่ต่างๆ เราจะเห็นมีรูปยักษ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับยักษ์ด้วยเพราะให้ประสบความสำเร็จ หน้าที่การงาน คู่ครอง การหางาน การศึกษา ความรัก สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องปรุงแต่งจิตใจมนุษย์ให้เกิดความสุข อาจจะเป็นแรงบันดาลใจต่างๆ ในการสร้างสถาปัตยกรรมที่เราเห็นกันในปัจจุบันจะมีงานศิลปกรรมในยุคต่างๆ และอิทธิทางอารยธรรม เช่น รูปปั้นยักษ์ สิ่งหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าที่จะบอกเล่าเรื่องราวทางวัฒนธรรมได้ดี^{๕๖}

๒) เจดีย์

เจดีย์ที่สร้างในพุทธศาสนามีกำเนิดอยู่ในประเทศอินเดียโบราณครั้นแพร่หลายออกมาสู่ดินต่างๆ นานเข้าก็มีความคลี่คลายทางด้านความหมายและรูปแบบมีความหลากหลายยิ่งขึ้นเพราะการปรับปรุงให้เข้ากับแนวความคิด ความต้องการและสุนทรียภาพของดินแดนต่างๆ เหล่านี้

(๑) รูปยักษ์แบก ๒ มือ ยืนชันเข้า ยักษ์แบกที่ฐานเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมที่วัดพระวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทำด้วยปูนปั้นประดับกระจกลักษณะเป็นยักษ์แบกยืนสลัवानรแบกแต่งตัวอย่างเครื่องโขน สวมมงกุฎยอดแหลม มีสีกายต่างๆ ตามลักษณะโขนรามเกียรติ์^{๕๗}

(๒) รูปยักษ์แบก ๒ มือ ในท่าหะ สลัवानรแบกในท่าหะเช่นกัน ได้แก่ รูปยักษ์ปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบที่ฐานพระปรางค์ประธานวัดอรุณราชวรารามแสดงรูปยักษ์ในท่าหะ

^{๕๕} วัฒนธรรม, พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา, (มหาสารคาม : มปป, ๒๕๔๒). (ภาคผนวก) (รูปที่๕) หน้าที่ ๗๕, เจดีย์พระธาตุนาคูนหมู่ที่ ๑ ตำบลนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม

^{๕๖} (ภาคผนวก) (รูปที่๖), หน้าที่ ๗๖, ภาพยักษ์วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เลขที่ ๓๔ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.

^{๕๗} (ภาคผนวก) (รูปที่๗), หน้าที่ ๗๗, ภาพยักษ์ เขตพระราชฐานชั้นนอก ด้านทิศตะวันออก พระบรมมหาราชวังเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.

แบกฐานประปรางค์ ๒ มือ ไม่สวมมงกุฏ ผมหยิก คิ้วขมวด นัยน์ยาพอง แสยะปากแยกเขี้ยว ร่างกาย ส่วนบนไม่สวมเสื้อ สวมแต่เครื่องระคับ^{๖๒}

(๓) รูปยักษ์แบกกระบอง ๒ คน นั่งอยู่รอบนอกแต่อยู่ในบริเวณเจดีย์ ซึ่งมีลักษณะสี ขาวมีชุดแต่งกาย พร้อมสวมมงกุฏ ในตาโต คิ้วขมวด ปากแสยะ พระเจดีย์ ๖ ชั้นข้างซ้ายน้อยได้ ด้านทิศ ตะวันออก คนที่มักโกรธ ตายไปจะมีความเป็นไปได้อันสูงที่กลับไปเกิดเป็นยักษ์^{๖๓}

จากการศึกษาสิ่งที่เล่าเรื่องราวทางศิลปกรรมและวัฒนธรรมได้ดีการมองเห็นความ สวยงามและความศรัทธาสำหรับผู้ที่พบเห็นทำให้เรื่องราวที่พบเห็น ได้ชัดเจน

๓) อุโบสถวิหาร

โบสถ์ หรือพระอุโบสถ เป็นอาคารสถานที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมา ประธานและเป็นสถานที่ประกอบพิธีสังฆกรรม เช่น ทำวัตรสวดมนต์ สวดพระปาฏิโมกข์หรือการ บรรพชาอุปสมบท เป็นต้น โดยมีสีมาเป็นเครื่องหมายกำหนดเขตแดน แต่สิ่งที่ยังขาดไม่ได้เลยคืองาน สถาปัตยกรรมรูปยักษ์ที่ได้รับอิทธิพลจากสมัยอยุธยาและสุโขทัยยังคงมีความสำคัญตามลำดับ หาก กล่าวถึงวัดพุทธไสยาสน์พระนครศรีอยุธยา เราจะเห็นภาพยักษ์อยู่มากมาย ทั้งงานสถาปัตยกรรม และงานจิตรกรรมในพระเจดีย์วิหาร วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดกุฎีดาว^{๖๔} ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ของโบสถ์และวิหารในประเทศไทยนั้น^{๖๕} วิหารมีลักษณะเช่นเดียวกับโบสถ์ แต่จะไม่มีสีมา โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีงานทางด้านสถาปัตยกรรมที่มีลวดลายสวยงามและมี รูปปั้นยักษ์เขามามีอิทธิพลอย่างที่เราได้เห็นในวัดพระแก้วแต่ในความเป็นจริงก็มีคติความเชื่อที่ยัง ทรงอิทธิพลอยู่ในประเทศไทย

กองโบราณคดีนี้ เป็นทฤษฎีที่ตรงกับข้อความในพระไตรปิฎก คือเมื่อพระโพธิสัตว์ลงสู่ พระครรภ์ของพระมารดา มีเทพบุตรเข้าไปอารักขา พระโพธิสัตว์ทั้ง ๔ ทิศ เพื่อจะทำหน้าที่คอย ปกป้องรักษาและทำหน้าที่ดูแลพระพุทธรักษา^{๖๖} ปู่นปั้นที่ใช้ประดับหน้าบันและประดับกรอบหน้า บัน โบสถ์ วิหาร สำหรับรูปยักษ์บนหน้าบัน ได้แก่ รูปยักษ์ในภาพสลักเล่าเรื่องรามเกียรติ์บนหน้า

^{๖๒} (ภาคผนวก) (รูปที่ ๘), หน้าที่ ๗๗, ภาพยักษ์วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เลขที่ ๓๔ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.

^{๖๓} (ภาคผนวก) (รูปที่ ๙), หน้าที่ ๗๗, ภาพยักษ์ วัดนางข้าน้อยได้ ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.

^{๖๔} อุดม รุ่งเรืองศรี, เทวคาพุทธ, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

^{๖๖} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๐๒/๑๗๐, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๐๒/๒๓๗.

๑. วัดสระบัว มีโบสถ์รอบพระอุโบสถเป็นงานปูนปั้นที่สวยงามตระการตา ถือเป็นงานปูนปั้นระดับช่างหลวงของ ศรี ราชธานี ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ที่ฐานเป็นลายซุ้มยกแบบอยู่ทั้งสี่ด้าน ชั้นที่สองเป็นลายครุฑชั้นที่สามเป็นลายรูปกระจัง ชั้นที่สี่เป็นลายรูปดอกบัว และด้านบนสุดเป็นโบสถ์มาคู่ ซึ่งก็มีความหมายว่า เป็นวัดหลวงที่สถาปนาขึ้น โดยกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา นั่นเอง^{๑๒}

๒) ที่โบสถ์มา ลักษณะนายทวารบาลยืนถือขมา มือถือกระบองไว้ด้านหน้า ทำด้วย หินทราย ประดับด้วยสีฝุ่นเคลือบ คือปากแสดะ เขี้ยวอกขนาดใหญ่ นัยต์โปน สวมมงกุฎพรมรูปแบบสีมา มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยเมื่อทำการศึกษาค้นคว้าก็จะพบว่า สีมาในแต่ละสมัยมีรูปแบบของตนเอง โดยเฉพาะและในแต่ละยุคสมัย คล้ายๆ กันทั่วราชอาณาจักร ที่ศิลปกรรมในแต่ละยุคนั้นๆ มีอิทธิพลจากซุ้มเป็นส่วนหนึ่ง ไปถึง ในสมัยอยุธยา มีรูปแบบเพราะสามารถรวบรวมอำนาจและอาณาเขตได้อย่างกว้างขวาง โบสถ์มาอันเป็นศิลปะแบบหนึ่งก็มีการพัฒนาปรับปรุงขึ้นจากรูปแบบเดิม ที่แพร่หลายอยู่ทั้งในแบบมีลวดลายคดโค้งของสุพรรณภูมิและแบบเรียบๆ แบ่งได้ ๒ แบบได้แก่

(๑) แบบแผ่นศิลาเรียบลาดขอบเรียบแบบสีมานั่งแท่น ตรงกลางสกัดเป็นแนวสัน แถบยาวตลอดและมีลายประจำยามเป็น โกลนอยู่ตรงกลาง

(๒) แบบแผ่นศิลาที่ทำโดยการสลักลวดลายเด่นชัดตรงกลางของส่วนบนสีมาลายประจำยามตรงกลางสกัดเป็นทับทรวงอยู่เด่นชัด บางที่ที่ท้องสีมาสลักลายเทวดาหรือรูปยักษ์^{๑๓}

โบสถ์มาในสมัยอยุธยาตอนกลางนี้ คงใช้หินชนวนเช่นเดียวกับอยุธยาตอนต้นแต่มีขนาดเล็กกว่า ทรวดทรงเสมาก็ระหงกว่าเล็กน้อย โบสถ์มารุ่นนี้คงใช้เส้นเรียบๆ ง่ายๆ ไม่มีลวดลายแต่อย่างไร จะมีการเริ่มใช้ลวดลายก็ตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองเป็นต้นมา^{๑๔} ซุ้มสีมา เป็นเรือนซุ้มขนาดเล็กที่บรรจุโบสถ์มา และยังคงมีงานด้านสถาปัตยกรรมเข้ามาและรูปซุ้มก็有一部分ที่ได้รับความนิยมจากงานสถาปัตยกรรม

^{๑๒}(ภาคผนวก) (รูปที่๑๓) (ภาคผนวก) (รูปที่๑๔) หน้าที่ ๗๕- ๘๐ ,วัดสระบัว ตั้งอยู่เลขที่ ๖๓ ตำบลคลองกระแซง อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี.

^{๑๓}อุดม รุ่งเรืองศรี, เทวดาพุทธ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๑๘๑. (ภาคผนวก) (รูปที่๑๕) หน้าที่ ๘๐.

^{๑๔}น ณ, ปากน้ำ, ศิลปะกับโบราณคดีในสยาม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๒๕.

๕) ศาลาการเปรียญ

วิวัฒนาการของศาลาการเปรียญ ราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ กล่าวถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้มีการสร้างการเปรียญในวัดแล้ว รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ที่วัดไชยวัฒนาราม^{๑๕} ศาลาการเปรียญ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในสมัยโบราณ หรือใช้สำหรับเป็นที่เรียนของพระภิกษุ สามเณร ปัจจุบันใช้เป็นศาลาอเนกประสงค์ เช่น การทำบุญ การรักษาศีล อุบาสก อุบาสิกา หรืองานต่างๆ ทั้งที่เป็นงานมงคลและอวมงคล เช่น ศาลารายรอบๆ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และจะมีรูปปั้นยักษ์อยู่รอบตัวพระอุโบสถ ศาลาลอย มีลักษณะการก่อสร้างเป็นศาลาชั้นเดียว ยกขึ้นสูง ตั้งอยู่บนกำแพงวัดและเป็นศาลาโถง โปร่ง ประโยชน์ใช้สอย แต่ปัจจุบันในการสร้างศาลาการเปรียญจะมียักษ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ และคตินิยม

(๑) ยักษ์นั่งชันเข่าข้างเดียว มีมือทั้งสี่ถือ ตรี คทา จักร สังข์ ซึ่งเป็นอาวุธประจำกายทั้ง ๒ มีลักษณะในตากลม โปน จมูกแบน คิ้วโค้งนูนสูงยื่น ปากแหวะ ยิ้มแย้มแจ่มใส ตน รักษาความปลอดภัยให้กับศาลาการเปรียญ หลวงพ่อเพชร เมืองพิจิตร วัดท่าหลวง^{๑๖}

(๒) แปลกพิลึกยิ่งกว่าพื้นที่ที่ลอดซุ้มประตูวัดตะเคียน เข้ามาก็จะพบกับรูปปั้น ยักษ์ ๒ ตนที่หน้าตาแปลกประหลาดดูยังไงก็ไม่เหมือนยักษ์ แต่มีความทันสมัยกว่าหลายเท่า นอกจากกระบองเป็นอาวุธยังมีอุปกรณ์เสริมอย่าง โทรศัพท์มือถือ วิหตุติดตามตัว ฟังข่าวอะเบาต์ มีหูฟังเสียบที่หูทั้ง ๒ ข้าง สวมแว่นดำ แยกเขี้ยวยื่นฟันยื่นรักษาการอยู่หน้าประตูวัด ขณะที่ยักษ์อีกตนไม่สนใจนั่งเอามือเท้ากางหลับตาพริ้ม น้ำลายยืด ๒ หยด ป้องกันการรบกวนถึงขนาดเขียนข้อความอย่างรบกวน ดิดไว้ใต้ฐานที่นั่ง แต่นี่ก็เรียกรอยยิ้มเพิ่มดัชนีความสุขให้กับคนที่มาเที่ยววัดได้แล้ว^{๑๗}

๖) หอไตร

^{๑๕}พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาด), (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๓๓๑ – ๓๓๒ .

^{๑๖}(ภาคผนวก) (รูปที่๑๖), หน้าที่ ๘๑, เลขที่ ๖๗๔ ถนนนุษยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร .

^{๑๗}(ภาคผนวก) (รูปที่๑๗), หน้าที่ ๘๑, ภาพยักษ์วัดตะเคียน จังหวัดนนทบุรี.

หอไตรเป็นเรือนไม้ทั้งหลัง แผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือเกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส กั้นฝาหีบทั้ง ๔ ด้าน ไม่มีช่องหน้าต่าง หรือเจาะช่องทางต่างด้านละ ๑-๒ ช่อง หรือมากกว่านั้น ด้านหน้ามีประตูทางเข้า ๑ ประตู มักไม่มีบันไดขึ้น เวลาใช้นำบันมาพาด หลังคามักเป็นทรงไทยชั้นเดียวหรือลดชั้น มุงกระเบื้อง หน้าบันมีช่องฟ้าใบระกาประกอบ สร้างกลางสระน้ำหรือบนพื้นราบ หอไตรบนพื้นราบบางแห่งสร้างเป็นอาคาร ๒ ชั้น^{๕๕} อาคารสถานที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ลักษณะคล้ายเรือนหอตั้งอยู่โดดๆ มีหลังคาจั่ว ส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้ ทางภาคกลางสร้างไว้ในสระน้ำที่มีน้ำหล่ออยู่ตลอดทั้งปีเพื่อกันมดและปลวก กัดกินหนังสือพระไตรปิฎกหรือหนังสืออื่นๆ ที่ทำด้วยกระดาษหรือใบลาน นอกจากนั้นยังมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมในรูปแบบอื่นๆ

(๑) วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัด ลำพูน เป็นวัดสำคัญเก่าแก่วัดหนึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนาน ที่วัดแห่งนี้ยังมีโบราณสถาน โบราณวัตถุอันทรงคุณค่ามหาศาล นอกจากนั้นวัดหนองเงือก ยังเป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้าของนักโบราณคดีทั้งชาวไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะจากนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ขุดประตูหน้าวัดสร้างขึ้นตามแบบศิลปะล้านนาเป็นซุ้มประตูโขงประดับด้วยลวดลายวิจิตรพิสดารแสดงให้เห็นถึงฝีมือทางสถาปัตยกรรมของช่างสมัยโบราณพระเจดีย์เป็นหอพระไตรปิฎก เป็นสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ที่สุดภายในวัด สร้างขึ้นเป็นอาคารสี่เหลี่ยมคอนกรีต ๒ ชั้น ศิลปกรรมล้านนาประยุกต์อายุประมาณ ๒๐๐ ปี ปัจจุบันเป็นที่เก็บพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ซึ่งจารึกลงในใบลานเป็นภาษาล้านนา ด้วยตัวอักษรพื้นเมือง นอกจากนั้นยังเป็นที่เก็บของโบราณวัตถุมีค่าสำคัญของวัดเช่น พระพุทธรูป ไม้ เชิงเทียน ตู้พระธรรม เทวรูป ระฆัง กังสดาล และโบราณวัตถุอีกหลายอย่าง ภายในตัวอาคารชั้นล่างยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังฝีมือช่างสกุลล้านนาที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุด ภาพเขียนฝาผนังในหอไตรวัดหนองเงือก เป็นภาพเขียนเรื่องราวทางพุทธประวัติและเรื่องรามเกียรติ์ ด้านบนจะมีรูปปั้นยักษ์นั่งเฝ้าคอยดูแลรักษาสวยงามและยังสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในล้านนา^{๕๖}

(๒) วัดคอกยป่าตาล อ.เถิน จ.ลำปาง มีหอไตรเป็นที่สำหรับเก็บรวบรวมธรรมใบลานและพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคำสั่งสอนมานานมีลักษณะความ กว้าง ๔.๖๐ เมตร ยาว ๘ เมตร สร้าง พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งที่ทางเข้าหอไตรจะมีรูปปั้นเทวดา และยักษ์ไว้ที่หน้าทางเข้า เพราะในความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชาวล้านนาเชื่อว่าถ้ามียักษ์ทั้ง ๒ คน เรียกว่า ยักษ์กุมภัณฑ์ เพราะตามประวัติ

^{๕๕} อุดม รุ่งเรืองศรี, เทวคาพุทธ, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๑๕๕ .

^{๕๖} (ภาคผนวก) (รูปที่ ๑๘), หน้า ๗๒, ภาพยักษ์วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.

ยักษ์ ๒ คนนี้ กล่าวไว้ว่าโดยถูกสาบมาจากเทพชั้นสูงให้เฝ้าดูแลปกป้องปฐมนิยสถาน พร้อมกับบำเพ็ญเพียรตบะเพื่อให้พ้นกรรมที่ตนเคยทำไว้^{๔๐}

๔.๓ ยักษ์ในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในจิตรกรรม

วัตถุประสงค์เพื่อจะตกแต่งพื้นผนังให้สวยงามเพราะลักษณะภาพจิตรกรรมมีความสัมพันธ์อยู่กับลักษณะของตัวเองอาคารที่สร้างขึ้นด้วยความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวไทยอันเกิดแรงบันดาลใจให้เกิดภาพจิตรกรรมฝาผนัง ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลเรื่องราวของยักษ์มาเป็นส่วนหนึ่งในการเขียนอยู่ในโบสถ์หรือวิหาร ซึ่งเป็นการเขียนเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ภาพยักษ์ที่อยู่ในงานจิตรกรรม ที่สร้างความประทับใจ และเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งภายในอุโบสถวิหาร เมื่อได้เข้าไปภายในแล้วจะทำให้มีความรู้สึกเหมือนปลีกตนไปเสียจากโลกภายนอก เพราะเหตุนี้ภาพจิตรกรรมจึงมีส่วนให้ความรู้สึกที่สงบและลึกลับอยู่ด้วย จิตรกรผู้วาดภาพจิตรกรรมแต่ก่อนมีศรัทธาอย่างแรงกล้า

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่ส่วนใหญ่มีการปรากฏให้เห็นตาม ถ้ำ โบสถ์ และวิหาร ล้วนมีภาพเป็นมายาวนาน ที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดียของศิลปะอินเดีย ในรูปแบบของการสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาท นั้นเป็นการสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาแก่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ศิลปะพบว่าภาพจิตรกรรมที่แสดงเรื่องราวของยักษ์ตามฝาผนังที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของชนชาตินั้นๆ แม้ประเทศไทย เราได้รับเอาพระพุทธศาสนา เข้ามาจิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่จึงมีความสัมพันธ์กับเรื่องประวัติศาสตร์ทางศาสนาและวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของไทยในอดีต ซึ่งมีคุณค่าทางสุนทรียภาพที่ควรศึกษาและทางพระพุทธศาสนาจะพูดถึงธรรมะเป็นเรื่องหลัก คือ นอกจากจะจริงและความดีแล้วยังรวมไปถึงความงามด้วย แต่ครั้งพุทธกาลในการสั่งสอนเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าจะให้พระภิกษุสาวกไปประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์จะทรงตรัสว่า จงประกาศพระธรรมอันดั่งดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุดด้วย ตามหลักที่พระองค์เองได้ทรงปฏิบัติ^{๔๑} จิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งหลายเหล่านั้นสื่อถึงคุณค่า ทั้งทางด้านสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ อันเป็นมรดกทาง

^{๔๐}(ภาคผนวก) (รูปที่ ๑๕), หน้าที่ ๘๒, ภาพยักษ์วัดคอกยี่ป่าศาล อำเภอกะเนิน จังหวัดลำปาง.

^{๔๑}มโน พิสุทธิรัตนานนท์, สุนทรียวิจักขณ์ในจิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๕.

วัฒนธรรมของชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ที่สามารถหล่อหลอมใจคนและตอกย้ำถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ความคิด ความเชื่อต่างๆ ในอดีตให้แก่คนและรุ่นหลังได้อย่างไม่รู้ตัว^{๒๒}

สำหรับศิลปะด้านจิตรกรรมนั้นเป็นการวาดภาพที่อาศัยความชำนาญในการวาดเป็นอย่างมากของชาวศิลป์ ซึ่งยักษ์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่พบเห็นอยู่บ่อยมากในการทำงานศิลปะด้านจิตรกรรมโดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนามีปรากฏให้เห็นตามสถานที่พระพุทธศาสนาซึ่งจะได้ยกมาให้เห็น ความชัดเจนดังนี้

(๑) เทพอสุรกำลังขมุนมกันดำเนินเรื่องตามไตรภูมิโลกตั้งฐาน ใบหน้าเหล่าพวกอสูรจะผิดไปจากใบหน้าของคนธรรมดา แสดงอาการท่าทางกิริยาร้ายด้วยลายเส้นตามแบบแผนลักษณะของศิลปะไทยในอดีต จนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ^{๒๓}

(๒) จากเรื่องรามเกียรติ์ ความงามเกิดจากความรู้สึกสัมผัสกับจินตนาการที่พวยพุ่งออกมาสอดคล้องกับรูปทรง ลวดลาย เส้น สี ท่าทางกิริยาอาการและเรื่องราว^{๒๔}

(๓) จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีเริ่มเปลี่ยนไป มีทัศนียวิสัย ภาพมีความลึกไกล เป็นภาพ ๓ มิติ จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์มีภาพพระที่นั่งต่างๆ ในพระบรมมหาราชวังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะมีเรื่องราวของยักษ์บอกเล่าเหตุการณ์ที่ปรากฏให้เห็น เป็นต้น^{๒๕}

จิตรกรรมฝาผนังของไทยนั้นนิยมเขียนแต่เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมาแล้ว วิธีการนี้ถือเป็นเรื่องราวที่บันทึกทางศาสนายืนยันว่าทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมาโดยศาสนาพุทธไม่เคยสูญไปจากวิถีชีวิตของสังคมไทย เวลาเดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนสถาน^{๒๖} อิทธิพลยักษ์ที่มีต่อจิตรกรรมไทยส่วนใหญ่นิยมถ่ายทอดคุณค่าเรื่องราวเกี่ยวข้องกับรูปปั้นยักษ์กับพุทธศาสนา แต่คัมภีร์ทางพุทธศาสนาก็ได้มีการแจกแจงเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาออก

^{๒๒} สมชาติ มณีโชติ, **จิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

^{๒๓} (ภาคผนวก) (รูปที่ ๒๐), หน้า ๘๓, ภาพยักษ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านทิศตะวันออก พระบรมมหาราชวังเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.

^{๒๔} (ภาคผนวก) (รูปที่ ๒๑), หน้า ๘๓, ภาพยักษ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านทิศตะวันออก พระบรมมหาราชวังเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.

^{๒๕} (ภาคผนวก) (รูปที่ ๒๒), หน้า ๘๔, ภาพยักษ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านทิศตะวันออก พระบรมมหาราชวังเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.

^{๒๖} วรณิกา ณ สงขลา, **จิตรกรรมสมัยอยุธยา**, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรม กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๓๔.

อย่างละเอียด แต่ที่ได้พบในจิตรกรรมไทยโดยทั่วๆ เฉพาะถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ เรื่องชาดก ช่างเขียนได้มีวิธีการถ่ายทอดรูปแบบการแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาดที่จะทำ พุทธศาสนิกชน หรือผู้ที่สนใจในพุทธศาสนาได้เรียนรู้ได้^{๘๖}

สรุป

จากการศึกษาวิจัยยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย ซึ่งปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี จนถึงปัจจุบัน สำหรับยักษ์ในศิลปกรรมไทยที่ปรากฏชัดคือ ที่สถูป เจดีย์ อุโบสถ ฐานสีมา หน้าบรรดาลากการเปรียญ หอไตร เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างในในแต่ละภูมิภาค จากศิลปกรรม ยักษ์แม้จะบอกเล่าผ่านการเวลาและเรื่องราวจากท้องถิ่นต่างๆ ยังคงเป็นสิ่งที่เราทุกคนควรจะต้องศึกษา และทำความเข้าใจในเรื่องราวของยักษ์ที่บ่งบอกให้เราได้คิดและทบทวนเรื่องราวต่างๆ ที่อาจจะ เป็นเหตุให้คนที่ผิดหวังและทำให้คนที่ผิดหวังเกิดกำลังใจดีๆ ที่จะก้าวผ่านช่วงเวลาที่ย่ำแย่ และ บางครั้งก็ยังมีมีความเชื่อและคติต่างๆ ให้ทุกคนเดินตามแนวทางพระพุทธศาสนาตามประติมากรรม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ยังคงมีความสำคัญในเรื่องความเชื่อและคติต่างๆ แต่ก็ทำให้เป็น รากฐานวัฒนธรรมไทย ดังที่ปรากฏในสังคมไทยที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการรับเอาอิทธิพลยักษ์ที่มีต่อ ศิลปกรรมเพราะมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นกับสิ่งที่จะต้องมาทำก็คือพิธีกรรมการทำที่ เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีพร้อมกับรับเอางานทางศิลปกรรมเรื่องราวของยักษ์เขามามีบทบาท สร้างความเคารพนับถือ และมีคุณค่าเกิดความสวยงามให้แก่ผู้พบเห็นและยังให้แง่คิดปริศนาธรรม ยักษ์ที่มักนิยมนำมาเป็นข้อศึกษาเป็น สถูป เจดีย์ โบสถ์ วิหาร หรือ พระราชวัง และยังคงไว้ซึ่ง ประติมากรรมรูปยักษ์เป็นส่วนหนึ่งเนื่องจากเป็นสิ่งก่อสร้างที่คงทนมีการพัฒนารูปแบบมาอย่าง ต่อเนื่องยาวนานแต่การสร้างศิลปะที่แสดงออกด้วยการ

^{๘๖}สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๖.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องยักษ์ในพระพุทธรูปที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ (๑) ศึกษายักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธรูป (๒) ศิลปกรรมไทย (๓) ยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทยผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ยักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธรูป

ยักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธรูป มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิบูชายักษ์ในอินเดียกับการบูชาในฐานเทพารักษ์เป็นผู้คุ้มครองรักษาพระพุทธรูป การรักษาความปลอดภัยในชีวิต ยักษ์เป็นพวกมนุษย์จำพวกหนึ่งและพระไตรปิฎกได้อธิบายคำว่า ยักษ์ แปลว่ายักษ์เป็นมนุษย์ที่มีรูปร่างใหญ่โต นรกแล้ว มีจิตใจโหดร้าย ชอบกินมนุษย์ มีฤทธิ์เหาะได้ เป็นบริวารท้าวภูเวรและในอรรถกถาให้ความหมายพระสูตรตันตปิฎก ว่า ยักษ์หมายถึงรากษส ท้าวเวสสุวรรณและ ผู้ควรบูชา ในส่วนความเชื่อยักษ์ เนื่องมาจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต เพราะมนุษย์มีอาชีพกสิกรรมเป็นหลัก จึงต้องการความสมบูรณ์ของแผ่นดิน แต่ความผันผวนทางธรรมชาติดินฟ้าอากาศ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ ชนพื้นเมืองอินเดียดั้งเดิมเหล่านี้จึงเชื่อถือว่า วิญญาณสิงสู่อยู่ตามที่ต่างๆ ดังนั้นไม่ว่าจะเชื่อถือเทพเจ้า หรือสิ่งอื่นใด จะเป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์ แม่ธรณี หรือยักษ์ก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่สมมติขึ้นให้เป็นตัวตน ที่ตนเองนับถืออยู่แล้วก็ตามรวมทั้งลัทธิการบูชายักษ์ของพวกชนพื้นเมืองดั้งเดิมเข้ามาด้วยสุดท้ายแล้วคำว่า ยักษ์ ที่มาใช้ในความหมายของเทพเจ้าและเทวดาต่างๆ ตามคติความเชื่อ

๕.๑.๒ ศิลปกรรมไทย

ศิลปกรรมไทยเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่เองตามธรรมชาติทำให้ทุกคนเกิดปิติในงานทุกครั้งที่มี โอกาสเข้ามาชมศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และทรงคุณค่า ที่มีอิทธิพลเกี่ยวเนื่องของชนชาติตนเองศิลปกรรมของชาวพุทธสร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายทางพระพุทธรูปเกิดจากแนวคิดของศิลปกรรมทางอินเดียแบบประเพณีนิยมคือ ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม สะท้อนผ่านการก่อสร้างของศิลปกรรมไทยประติมากรรมรูปยักษ์ ที่นำไปใช้งานการประดับศาสนสถาน ในงานการปั้น หล่อ แกะสลัก จัดเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่ง หรือวิธีการอื่นใด

ที่ก่อให้เกิดงานศิลปะซึ่งมีทั้งความกว้างยาว ความลึกหนา งานศิลปะส่วนใหญ่มีจุดประสงค์ในการสร้าง ด้วยศรัทธาอันแน่นแฟ้นในพระพุทธศาสนา เพราะงานประติมากรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความค่าในตัวเอง งานสถาปัตยกรรมไทยได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ศิลปะการก่อสร้างของไทย จิตรกรรมฝาผนังเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองได้อย่างสวยงามลงตัวน่าภาคภูมิใจและมีวิวัฒนาการที่มีอิทธิพลในรูปปั้นยักษ์ยังคงมีรูปแบบจนถึงปัจจุบันซึ่งสามารถพัฒนาเขียนไทยซึ่งนำเอารูปร่างจากพุทธประวัติตามความเชื่อคตินิยม

๕.๑.๓ ยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

ยักษ์ที่มีต่อศิลปกรรมไทยแสดงถึงความเคารพของบรรพบุรุษจากชนรุ่นหนึ่งไปอีกชนรุ่นหนึ่งกลายเป็นสิ่งดึงดูดที่สะท้อนผ่านทางศิลปกรรมที่มีความงาม ส่งผลทางด้านจิตใจมนุษย์จำเป็นจะต้องมีที่ยึดเหนี่ยวเพื่อให้ชีวิตมีความหวังและแรงบันดาลใจมีความเข้มแข็งขึ้นจากการกราบไหว้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้เกิดความสบายใจซึ่งอิทธิพลยักษ์ที่มีต่อศิลปกรรมไทยมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนในสังคม ยักษ์และโบราณสถานที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยหลายแห่งมีความสำคัญที่แตกต่างกัน ความศรัทธาในการก่อสร้าง แต่จะด้วยเหตุผลอันใดก็ตาม

(๑) ประติมากรรม ยักษ์มาจากพระพุทธศาสนาที่เป็นรากฐานวัฒนธรรมตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนและยังมีบทบาทสร้างความเคารพนับถือและยังให้แง่คิดปรีชาธรรม

(๒) สถาปัตยกรรม ยักษ์ที่เห็นเด่นชัด คือ โบสถ์ วิหาร สถูป และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ทำให้เกิดความเป็นสุข และเป็นที่พักทางใจได้

(๓) จิตรกรรม ยักษ์มาจากศิลปะอินเดียแต่ในประเทศไทยมีการสืบทอดเรื่องราวยักษ์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาผ่านงานจิตรกรรมในโบสถ์ วิหาร

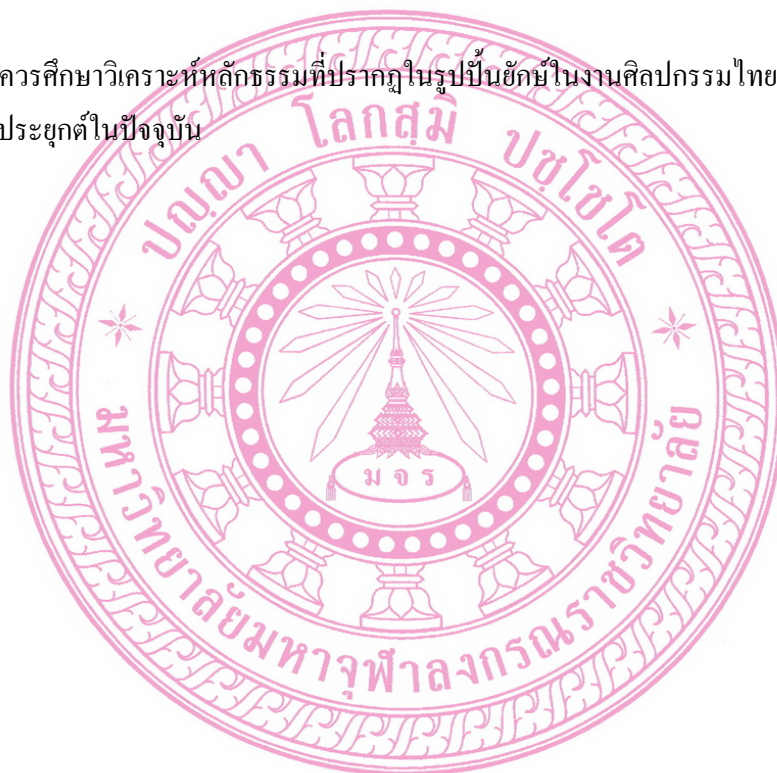
งานศิลปกรรมได้สร้างสรรค์ศิลปกรรมขึ้น พระพุทธศาสนาเองก็ได้กล่าวถึงยักษ์ไว้ในยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทยในความหมาย ลักษณะและประเภทหรือกลุ่มไปตามคติความเชื่อในแต่ละภูมิภาคงานสร้างสรรค์ศิลปกรรมของไทย จึงปรากฏยักษ์หรือรูปยักษ์ตามสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะพุทธสถาน หรือวัดทั่วทุกภูมิภาค

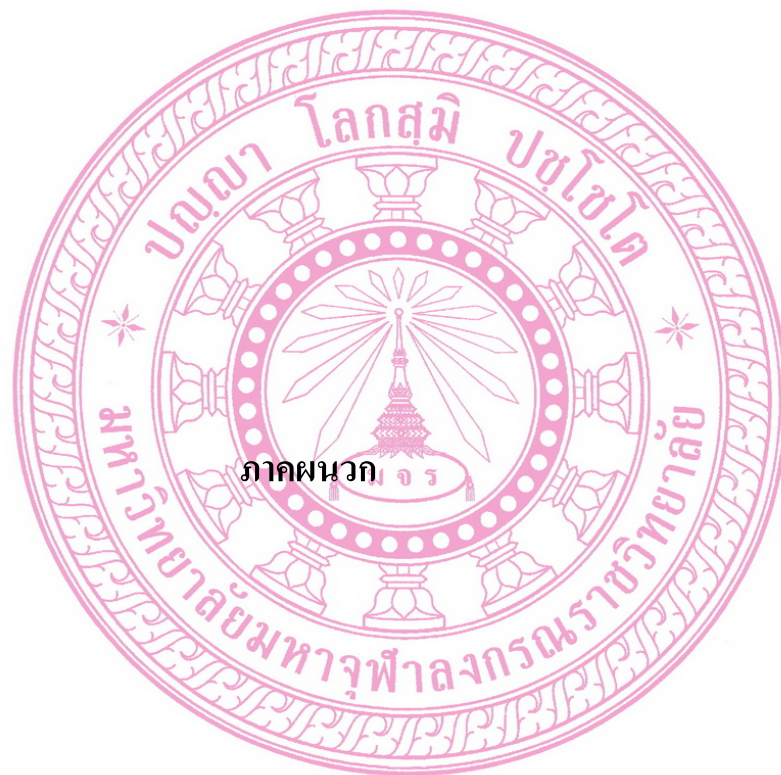
๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยักษ์ในพระพุทธรูปที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย พบว่า ยังมีเรื่องที่น่าสนใจศึกษาเพื่อเสนอแนะความรู้ ซึ่งมีเรื่องที่น่าสนใจมาวิจัยต่อ

(๑) ควรศึกษาเรื่องความเชื่อยักษ์ตามวิถีชีวิตของสังคมไทย ที่ปรากฏในสังคมไทยทั้งนี้ เพื่อประโยชน์และยังได้เรียนรู้วิถีชีวิตตามวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน

(๒) ควรศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในรูปปั้นยักษ์ในงานศิลปกรรมไทย และคุณค่าเพื่อนำไปประยุกต์ในปัจจุบัน

ภาคผนวก
รูปถ่ายยักษ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทย

พระพุทธรูปบาทสวยงามด้วยศิลปกรรมประดับชั้นเยี่ยมที่น่าหลงใหลเป็นอย่างมากถนนเข้าไปยังวัดสวยงามสะอาดตรงประตูทางเข้ามียักษ์เฝ้าประตู สวยงามน่าดูชม (ภาคผนวกรูปที่ ๑)(หน้า ๔๕)

นายทวารบาล ๔ นาย เป็นที่หมื่นราชบ้านาญทมุนิน (น่าจะเป็นหมื่นบาทมุนินทร์) หมื่นอินทรรักษา หมื่นบุชาเจดีย์ หมื่นศรีพุทธบาล โปรดเกล้าฯ ให้สร้างคลังสำหรับเก็บวัตถุสิ่งของที่มีผู้นำมาถวายเป็นพุทธบูชา(ภาคผนวก รูปที่ ๒) (หน้า๔๕)

ยักษ์แบกแท่น ชมสิ่งสำคัญๆ ของวัดศรีสุพรรณอย่างพระวิหาร พระอุโบสถเงิน และการเรียนการประดิษฐ์หัตถกรรมเครื่องเงิน ขั้นตอนการสร้างอุโบสถเงินยักษ์รูปร่างอ้วนใหญ่ยื่นแบกแท่นซึ่งอยู่ใต้ช่องหน้าต่างของพระวิหาร(ภาคผนวก รูปที่ ๓) (หน้า๔๖)

ประติมากรรมปูนปั้นยักษ์ยังคงคล้ายคลึงกับที่เมืองนครปฐม อาจมีการใช้สร้างสถูปแห่งอื่น (ภาคผนวก รูปที่ ๔)(หน้า๔๕)

เจดีย์พระธาตุนาดูน รอบๆ ฐานประดับด้วยรูปยักษ์แบกปูนปั้น ซึ่งหมายถึงการยอมรับใน พระพุทธศาสนาตามแบบสถาปัตยกรรมเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสองสูง(ภาคผนวก รูปที่ ๕) (หน้า๔๕)

รูปยักษ์ปูนปั้นประดับฐานเจดีย์ รูปยักษ์ปูนปั้นประดับฐานเจดีย์ วัดอรุณราชวราราม อยู่ที่ฐานเจดีย์ด้านตะวันตกประดับอยู่ในช่องสี่เหลี่ยม สลับรูปนางอัปสรและเทวดา ประกอบด้วยรูปยักษ์หะในอากาศ มือถือดอกไม้(ภาคผนวก รูปที่ ๖)(หน้า๕๕)

รูปยักษ์แบก ๒ มือ ในทำขึ้นชั้นเขา ได้แก่ รูปยักษ์แบกที่ฐานเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมที่วัดพระวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทำด้วยปูนปั้นประดับกระจกลักษณะเป็นยักษ์แบกขึ้นสลับานรแบก แต่งตัวอย่างเครื่องโขน สวมมงกุฎยอดแหลม มีสีกายต่างๆ ตามลักษณะโขนรามเกียรติ์(ภาคผนวก รูปที่ ๗)(หน้า๕๐)

รูปยักษ์แบก ๒ มือ ในท่าเหาะ สลับวานรแบกในท่าเหาะเช่นกัน ได้แก่ รูปยักษ์ปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบที่ฐานพระปรางค์ประธานวัดอรุณราชวรารามแสดงรูปยักษ์ในท่าเหาะ แบกฐานพระปรางค์ ๒ มือ ผมหยิก คิ้วขมวด นัยน์ยาพอง แลยะปากแยกเขี้ยว ร่างกายส่วนบนไม่สวมเสื้อ สวมแต่เครื่องระดับ(ภาคผนวก รูปที่ ๘)(หน้า ๕๐)

รูปยักษ์แบกกระบอง ๒ ตน นั่งอยู่รอบนอกแต่อยู่ในบริเวณเจดีย์ ซึ่งมีลักษณะสีขาวมีชุดแต่งกายพร้อมสวมมงกุฎ ในตาโต คิ้วขมวด ปากเสยะพระเจดีย์ วัดนางข้าน้อยได้ ด้านทิศตะวันออก คนที่ มักโกรธตายไปจะมีความเป็นไปได้อันสูงที่กลับไปเกิดเป็นยักษ์(ภาคผนวก รูปที่ ๙) (หน้า ๕๐)

รูปยักษ์รักษาวัด ตันหนึ่งหน้าคู่อีกตันทันหนึ่งหน้ายืม มือถือกระบองค้ำยันทั้งคู่เป็นศิลปะอันงดงามเป็นของประจำวัด(ภาคผนวก รูปที่ ๑๐) (หน้า ๕๑)

ลักษณะหน้าบันโบสถ์ มีความสวยงามและมีรูปยักษ์ที่สวยเด่นเป็น มีเคี้ยว พนมมือ แต่งชุดเครื่องประดับเต็มยศ สวมมงกุฎ แก้มพอง(ภาคผนวก รูปที่ ๑๑) (หน้า ๕๑)

ภาพบานประตู่ ที่มีความสวยงาม ลักษณะมีรูปชัศม์ยื่นถือกระบอง รักษาความปลอดภัยเพื่อปกกันภัยอันตราย สวมชุดมีความงดงาม มีเคี้ยว นุ่งกระโจงกระเบนสั้นแค่ว่าลักษณะยื่นฉีกขา (ภาคผนวก รูปที่ ๑๒) (หน้า ๕๑)

ที่ฐานเป็นลายชัศม์แบกอยู่ทั้งสี่ด้าน ชั้นที่สองเป็นลายครุฑชั้นที่สามเป็นลายรูปกระจิง ชั้นที่สี่เป็นลายรูปดอกบัวและด้านบนสุดเป็นใบเสมาคู่ ซึ่งก็มีความหมายว่าเป็นวัดหลวงที่สถาปนาขึ้นโดยกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาตนเอง(ภาคผนวก รูปที่ ๑๓) (หน้า ๕๒)

วัดสระบัวนี้ มีใบเสมารอบพระอุโบสถเป็นงานปูนปั้นที่สวยงามตระการตา ถือเป็นงานปูนปั้นระดับช่างหลวงของ "ศรี"ราชธานี ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ที่ฐานเป็นลายยักษ์แบกอยู่ทั้งสี่ด้าน ชั้นที่สองเป็นลายครุฑ ชั้นที่สามเป็นลายรูปกระจิง ชั้นที่สี่เป็นลายรูปดอกบัวและด้านบนสุดเป็นใบเสมาคู่ ซึ่งก็มีความหมายว่าเป็นวัดหลวงที่สถาปนาขึ้นโดยกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาตนเอง(ภาคผนวก รูปที่ ๑๔)(หน้า๕๒)

ที่ใบสีมา ลักษณะนายทวารบาลยืนถือทวน มือถือกระบองไว้ด้านหน้า ทำด้วยหินทราย ประดับด้วยลวดปูนเคลือบ คือปากเสาะ เชี่ยวอกขนาดใหญ่ นัยต์โปน สวมมงกุฎพรม(ภาคผนวก รูปที่ ๑๕) (หน้า๕๒)

หลวงพ่อเพชร เมืองพิจิตรยกย่องชั้นเฝ้าข้างเดียว มีมือทั้งสองถือ ตรี คทา จักร สังข์ ซึ่งเป็นอาวุธประจำกายทั้ง ๒ มีลักษณะในตากลมโปน จมูกแบน คิ้วโค้งนูนสูงยื่น ปากเบะ ยิ้มแย้มแจ่มใส ทัศน รักษาความปลอดภัยให้กับศาลากลางเปริชญ (ภาคผนวก รูปที่ ๑๖) (หน้า ๕๑)

ขณะที่ยักษ์อีกตนไม่สนใจนั่งเอามือเท้าคางหลับตาพริ้ม น้ำลายยืด 2 หยด ป้องกันการรบกวนถึงขนาดเขียนข้อความ "อย่ารบกวน" ติดไว้ได้ฐานที่นั่ง แล่นี้ก็เรียกรอยยิ้มเพิ่มดัชนีความสุขให้กับคนที่มาเที่ยววัดได้แล้ว (ภาคผนวก รูปที่ ๑๗) (หน้า ๕๑)

ภายในตัวอาคารชั้นล่างยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังฝีมือช่างสกุลล้านนาที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุด ภาพเขียนฝาผนังในหอไตรวัดหนองเงือก เป็นภาพเขียนเรื่องราวทางพุทธประวัติและเรื่องรามเกียรติ์ ด้านบนจะมีรูปปั้นยักษ์นั่งเฝ้าคอยดูแลรักษาสวยงามและยังสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในล้านนา (ภาคผนวก รูปที่ ๑๘) (หน้า ๕๔)

ยักษ์ไว้ที่หน้าทางเข้า เพราะในความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชาวล้านนาเชื่อว่าถ้ามียักษ์ทั้ง ๒ คน เรียกว่ายักษ์กุมภภัณฑ์ เพราะตามประวัติยักษ์ ๒ ตนนี้ กล่าวไว้ว่า โดยถูกสาบมาจากเทพชั้นสูง ให้เฝ้าดูแลปกป้องปูชนียสถาน พร้อมกับบำเพ็ญเพียรตบะเพื่อให้พ้นกรรมที่ตนเคยทำไว้ (ภาคผนวก รูปที่ ๑๙) (หน้า ๕๔)

เทพอสูรกำลังชุมนุมกันคานินเรื่องตามไตรภูมิโลกสันฐาน ใบหน้าเหล่าพวกอสูรจะผิดไปจากใบหน้าของคนธรรมดา แสดงอาการท่าทางกิริยาคูร้ายด้วยลายเส้นตามแบบแผนลักษณะของศิลปะไทยในอดีต จนเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ (ภาคผนวก รูปที่ ๒๐) (หน้า ๕๖)

จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีเริ่มเปลี่ยนไป มีทัศนียวิสัย ภาพมีความลึกไกล เป็นภาพ ๓ มิติ จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์มีภาพพระที่นั่งต่างๆ ในพระบรมมหาราชวังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะมีเรื่องราวของยักษ์บอกเล่าเหตุการณ์ที่ปรากฏให้เห็น เป็นต้น (ภาคผนวก รูปที่ ๒๑) (หน้า ๕๖)

จากเรื่องรามเกียรติ์ ความงามเกิดจากความรู้สึกลึกซึ้งกับจินตนาการที่พวยพุ่งออกมา สอดคล้องกับรูปทรง ลวดลาย เส้น สี ท่าทางกิริยาอาการและเรื่องราว ธรรมชาติ (ภาคผนวก รูปที่ ๒๒) (หน้า ๕๖)

วัดอรุณราชวรารามหรือวัดแจ้ง คงจะขึ้นชื่อในเรื่องยักษ์มากที่สุด เพราะยักษ์ทั้งสองคือ สหัสเดชะ (ตัวสีขาว) และทศกัณฐ์ (ตัวสีเขียว) ล้วนมีส่วนสร้างตำนานทำเทียนอันเลื่องชื่อ (ภาคผนวก รูปที่ ๒๓) (หน้า ๕๗)

ภาคกลาง

สิ่งที่สะท้อนให้คนไทยเห็นได้เด่นชัดมากที่สุดคงจะต้องตอบกันเป็นส่วนใหญ่คือ ยักษ์ในวัดพระแก้ว เพราะต่างก็จะต้องนึกถึงก่อนเป็นอันดับแรกและยังคงมีที่วัดแจ้งและวัดโพธิ์ ซึ่งมีตำนานให้เรา ได้ทราบและศึกษาตามขบวนการต่างๆ ที่ทำให้เราได้ให้ความเคารพนับถือจนถึงปัจจุบัน

ยักษ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ พระอารามหลวงแห่งนี้ นอกจากจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาณิรัตนปฏิมากรแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมของทวารบาล ซึ่งเป็นเหล่ายักษ์มากที่สุด ถึง ๑๒ ตน แต่ทั้งหมด (ภาคผนวก รูปที่ ๒๔) (หน้า ๕๖)

วัดตะเคียน จ.นนทบุรี พระช่างฝีมือผู้ที่ยืนป็นรูปต่างๆ ที่เห็นอยู่เต็มวัด จากนั้นก็เริ่มปั้นยักษ์ปั้นตัวละครในวรรณคดี แต่จะมีท่าทางที่ตกลงขบขัน เพราะทางวัดโดยพระครูสงบ รองเจ้าอาวาสมีแนวคิดที่อยากจะให้รูปปั้นเหล่านี้ดึงดูดคนมาวัดเพิ่มมากขึ้น (ภาคผนวก รูปที่ ๒๕) จากการศึกษาเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนตั้งแต่วัยเยาว์ซึ่งนับวันโลกมีความเจริญก้าวหน้าทำให้เด็กและเยาวชนหลงระเริงในด้านวัตถุมากกว่าที่จะสนใจในด้านการพัฒนาจิตใจ การพัฒนาคุณธรรมของเด็กและเยาวชน จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในสภาวะปัจจุบันสิ่งที่จะช่วยขัดเกลาจิตใจของเด็กและเยาวชนให้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีได้ก็คือหลักธรรมคำสอนที่เป็น

คติเตือนใจจากชาดกนอกจากนี้คติความเชื่อเกี่ยวข้องกับยักษ์ที่สืบเนื่องมาจากอิทธิพลของวรรณคดีในพุทธศาสนาพราหมณ์ เรื่องรามายะที่แพร่เข้ามาในประเทศไทย คือเรื่องรามเกียรติ์อันมีอิทธิพลต่อการสร้างงานประติมากรรมรูปยักษ์ ซึ่งไทยรับอิทธิพลทางศิลปะคติจากประเทศใกล้เคียงจึงทำให้เราได้เรียนรู้บทบาท หน้าที่ และความสำคัญของแต่ละตัว ของละครและนำเอาคติหรือคุณธรรมต่างมาคิดและทำความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ เพราะถ้าเรามีจินตนาการเกี่ยวกับยักษ์ให้เปลี่ยนไปให้มีลักษณะต่างจากมนุษย์และวิจิตรพิสดารออกไป ให้มีหน้าตาคล้ายผิดจากคนธรรมดา มีนัยน์ตาลน แสยะปาก แยกเขี้ยว รูปร่างใหญ่โตผิดปกติ มีฤทธิ์เหาะเหินได้ ซึ่งแนวความคิดอันนี้มีอิทธิพลต่อคนไทย โดยเฉพาะการใช้คำว่า ยักษ์ ทางไทยมีหลายคำใช้ปะปนกันจนแยกไม่ได้ รวมความเอาที่ว่าถ้ามีหน้าตาคล้ายผิดจากมนุษย์ แสดงทางทางคล้าย มีเขี้ยวงอกจำแลงแปลงตัวได้ คนไทยจึงเรียกว่า ยักษ์ หมด

ภาคเหนือ

ศิลปกรรมยักษ์ทางภาคเหนืออิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบก่อด้วยศิลาแลงหุ้มปูนปั้นในภาคกลางตอนเหนือ พระปรางค์วัดพระพายหลวง อำเภอเมืองเก่าจังหวัดสุโขทัย พระปรางค์ที่วัดศรีสวย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย มอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหงแต่ทุกวันนี้ศิลปกรรมที่มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับยักษ์ยังคงให้เห็นในทุกภูมิภาคของประเทศไทยแต่ละสถานที่ก็มีความสวยงามที่ต่างกันออกไป เพราะช่างในแต่ละคนก็มีจินตนาการที่แตกต่างกันออกไป ทั้งวิธีการทำงานคติในการสร้างปริศนาธรรมเพื่อให้ประชาชนได้ชมความสวยงามผ่านรูปปั้นยักษ์

วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม ตั้งอยู่ที่ บ้านห้วยพริก หมู่ที่ ๕ ต.เด่นชัย อ.เด่นชัย จ.แพร่ (เด่นชัย-ลำปาง) ใกล้เคียงกับค่ายทหาร ม.พันสิบสองหรือค่ายพญาไชยบูรณ์) งานศิลปกรรมต่างๆให้คุณอีกเทียบแต่ที่สะดุดตาให้กับเราได้เป็นอย่างดีก็เห็นจะเป็นรูปปั้นยักษ์ 2 คนที่ยืนฝ่าหน้าประตูทางเข้าโบสถ์ ดน

หนึ่งคูจริงจังขังกับงานเฝ้ารักษาโบสถ์ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาส่วนอีกคนหนึ่งก็เกี่ยวเหล็กคณา
ถือตะบองนั่งหลับผละเอาตมาสร้างยักษ์คู่นี้ไว้ (ภาคผนวก รูปที่ ๒๖)

วัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ที่ถนนสุริยพงษ์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน (ตรงข้ามโรงเรียน
ราชานุบาล อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน) วัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ที่ถนนสุริยพงษ์ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๐
ลักษณะเด่นคือ ลายปูนปั้นที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถ เป็นฝีมือตระกูลช่างเชียงแสน มีความ
วิจิตรงดงามมากทางขึ้นศาลพระหลักเมืองน่าน ด้านทิศเหนือ ท้าวภูเวง เป็นผู้รักษาทางขึ้น
(ภาคผนวก รูปที่ ๒๗)

วัดร่องขุน อยู่ที่หมู่ ๑ ต.ป่าอ้อคอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ออกแบบและก่อสร้าง
โดยอาจารย์ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ บนพื้นที่เดิมของวัด ๑ ไร่ แต่ยักษ์ที่สะท้อน
ให้กับพุทธศาสนิกชนได้เห็น มีความสวยงาม(ภาคผนวก รูปที่ ๒๘)

ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตาม สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นๆ มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความกลัวแล้ว จึงคิดสร้าง ความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึงพอใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมกหม่อมความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความหมายโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเหตุผลและสาระที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่างๆ ความเชื่อของ มนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือ ธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติ ที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายยังคงมีความสำคัญ ในเรื่องความเชื่อและคติต่างๆ แต่ก็ทำให้เป็นรากฐานวัฒนธรรมไทย ดังที่ปรากฏในสังคมไทยที่มี ความเชื่อเกี่ยวกับการรับเอาอิทธิพลลัทธิที่มีต่อศิลปกรรมเพราะมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกิด ขึ้นกับสิ่งที่จะต้องมาคือพิธีกรรมการทำที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีพร้อมกับรับเอางานทาง ศิลปกรรมด้านประติมากรรมในเรื่องราวของยักษ์เขามามีบทบาท สร้างความเคารพนับถือ และมี คุณค่าเกิดความสวยงามให้แก่ผู้พบเห็นและยังให้แง่คิดปรีชาธรรม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นเขตอิทธิพลศิลปวัฒนธรรม ซึ่งแผ่หลายมาจากเขมร มีโบราณวัตถุสถานปราสาทหิน ประติมากรรมรูปเคารพในศิลปะเขมรซึ่งมี การจารึกบนศิลาประติมากรรมและสถาปัตยกรรมเป็นตัวอักษรแบบเขมรโบราณคดี และยังมี ศิลปกรรมมีคุณค่าให้ชมไม่แพ้ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ เพราะความมีเอกลักษณ์ที่ทำให้ ประชาชนต่างเข้ามาเคารพสักการะบูชาและชมงานศิลปกรรมยักษ์ที่นับวันจะเริ่มหายไปได้ยากและ ศิลปกรรมก็เริ่มหายไป คงเหลือไว้แต่การศึกษาเป็นเรื่องราวผ่านกาลเวลาเพื่อให้ลูกหลานได้ฟังและ เกิดจินตนาการ

ท้าวภูเวร หรือ ท่านท้าวเวสสุวรรณ นั้น มีลักษณะอันโดดเด่นคือ พระอุระพลู้อีกด้วย กล่าวกันว่าผู้
มีอาชีพสัปหระหรือมีอาชีพประหารชีวิตนักโทษเป็นที่เคารพนับถือ ในความเชื่อว่าเป็นเทพแห่งความ
ร่ำรวย แต่ท้าวภูเวรในรูปของท้าวเวสสุวรรณ ซึ่งมาในรูปของยักษ์ เป็นที่เคารพ นับถือว่าเป็น
เครื่องราง ของขลัง ป้องกัน (ภาคผนวก รูปที่ ๒๘)

พระตะบองได้สร้างรูปปั้นยักษ์ถือตะบองใหญ่ขึ้นที่กลางวงเวียนข้างโรงเรียนประจ
จังหวัดของพระตะบอง สืบเนื่องมาจากคำว่าพระตะบองหรือที่ชาวเขมรเรียกว่า "บัตตัมบอง" มี
ความหมายว่าตะบองหาย มีเรื่องเล่าความเป็นมาของชื่อนี้ยาวนาน จึงได้สร้างยักษ์ถือตะบองขึ้นมา
ชาวเขมรเรียกว่า "หลวงตาตำบองดองยั้ง" (ภาคผนวก รูปที่ ๓๐)

๓) ศาลาแก้วกู่หรือที่รู้จักกันในนามวัดแขก ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองหนองคาย ๓ กิโลเมตรตามเส้นทางไปอำเภอโพนพิสัยอยู่ด้านขวามือ ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของพุทธมามกะสมาคมจังหวัดหนองคาย สถานที่ซึ่งคล้ายพิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งแสดงรูปปั้นทางศาสนาแห่งนี้เกิดจากแรงบันดาลใจของหลวงปู่บุญเหลือ สุริรัตน์ ซึ่งได้สร้างสถานที่แห่งนี้เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ตามความเชื่อว่าหลักคำสอนทุกศาสนา (ภาคผนวก) (รูปที่๓๑)

ดังนั้นแนวโน้มในเรื่องคติความเชื่อเกี่ยวข้องกับขัณฑ์ในประเทศไทยจึงแตกต่างจากของอินเดีย คือ ในประเทศไทยได้นำมาประกอบการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในพุทธศาสนา เช่น การสร้างประติมากรรมรูปขัณฑ์ทวารบาลเฝ้าประตูทางเข้าศาสนสถานหรือวัด เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องประดับพุทธสถาน ทำหน้าที่คล้ายนายนทวารหรือยามเฝ้าประตู พุทธสถานและเครื่องค้าชูพุทธศาสนาด้วยขัณฑ์ที่ปรากฏในศิลปกรรมไทยที่มีคติความเชื่อเกี่ยวข้องกับขัณฑ์ที่สืบเนื่องมาจากของวรรณคดีในพุทธศาสนาพราหมณ์ เรื่องรามายะที่แพร่เข้ามาในประเทศไทย คือเรื่องรามเกียรติ์อันมีการสร้างงานประติมากรรมรูปขัณฑ์ ซึ่งไทยรับอิทธิพลทางศิลปะคติจากประเทศใกล้เคียงจึงทำให้เราได้เรียนรู้บทบาท หน้าที่ และความสำคัญของแต่ละตัว ของละครและนำเอาคติหรือคุณธรรมต่างมาคิดและทำความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ

ภาคใต้

มีผู้นิยมมาสักการะศาลหลักเมืองเพื่อขอพรให้ชีวิตมั่นคง ราบรื่นทั้งการทำงานและการเงิน โดยมีเคล็ดความเชื่อว่าจะหากเข้าประตูใดให้ออกประตูนั้น จะทำให้ได้อานิสงส์มากยิ่งขึ้น ส่วนการสักการะพระพุทธรูปที่ทองนั้นเชื่อว่าจะทำให้มีร่มโพธิ์ร่มไทร มีผู้ใหญ่สนับสนุน คำจุน โดยผู้ที่มาสักการะมักเก็บใบโพธิ์ที่หล่นอยู่หลังคาไปบูชาเพื่อเป็นมงคลด้วย และการบูชารูปปั้นของท้าวเวสสุวรรณนั้นถือว่า คือ การขอพรให้ศัตรูหมุ่มารหรือผู้มาคิดร้ายให้แพ้ยตัวเอง หรือกลับมาเป็นมิตร ตามตำนานทางพระพุทธศาสนา

(๑) ตลาดน้ำหัวหินสามพันนาม ต.ทับใต้ อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ จะมีร้านค้า ก่อนข้างเยอะ มีรถไฟเล็กๆ วิ่งในตลาด ชอบไอเดียตรงนี้ครับ ทำได้น่าสนใจ ส่วนรูปปั้นยักษ์ยังคง มีอิทธิพลเพื่อให้ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของตลาดน้ำหัวหินสามพันนามมีความรู้สึกอุ่นใจ ที่ตั้งของตลาดน้ำหัวหินสามพันนาม ก็ถือว่าไม่ไกลจากหัวหิน ขับรถไปไม่เกิน ๒๐ นาทีก็ถึงแล้ว ถ้ามีโอกาสได้ไปหัวหิน (ภาคผนวก) (รูปที่๑๒)

(๒) เจดีย์แหลมสอตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดแหลมสอ มีเจดีย์สี่เหลี่ยมทองอร่ามตั้งอยู่ริม ทะเล แสดงศิลปะแห่งหนึ่ง โดยองค์พระเจดีย์ประดับประดาด้วยกระเบื้องสีทองทั้งองค์ ภายใน บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วัดแหลมสอตั้งอยู่ทางตอนใต้ของเกาะ อยู่ระหว่างบ้านทะเลและบ้าน พังกา บนถนนสาย ๔๑๑๐ จะมีป้ายบอกทางวัดให้เลี้ยวซ้ายเข้าไปจนสุดทางก็จะถึงวัดแหลมสอ (ภาคผนวก รูปที่ ๓๓)

(๓) วัดคูหาภิมุข หรือวัดหน้าถ้ำเป็นหนึ่งในสามปูชนียสถานที่สำคัญของภาคใต้ เช่นเดียวกับพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และพระบรมธาตุไชยาที่สุราษฎร์ธานี แสดงความรุ่งเรืองของศาสนาพุทธในบริเวณนี้มาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัย ตำบลหน้าถ้ำ ห่างจากตัวเมือง ๘ กิโลเมตร ตามเส้นทางไป อำเภอ ยะหา บริเวณวัดร่มรื่นมีธารน้ำไหลผ่าน บันไดขึ้นไปยังปากถ้ำมีรูปปั้นยักษ์ ชาวบ้านเรียกว่า เจ้าเขา สร้างโดยช่างพื้นบ้านเมื่อปี ๒๔๘๔ ต้องมากราบไหว้ขอพรพระนอนวัดคูหาภิมุขแห่งนี้ จะได้ชื่อว่ามีอายุยืนยาวอย่างแท้จริง (ภาคผนวก รูปที่ ๓๔)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระใจกลาง ปญญาวิโร (แก้วเกิด)
- วัน/เดือน/ปี : ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๕
- การศึกษา : จบการศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- ประสบการณ์ทำงาน : สำนักงานเทศบาลตำบลชุมพวง
: สำนักงานเกษตรอำเภอชุมพวง
- ปัจจุบัน : ๑๗๖ หมู่ที่ ๓ ตำบลชุมพวง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

